

[LES DADES]

1. PONÈNCIES

ELS USOS LINGÜÍSTICS INTERPERSONALS NO FAMILIARS A CATALUNYA. ESTAT DE LA QÜESTIÓ A COMENÇAMENT DEL SEGLE XXI

F. Xavier VILA I MORENO
amb la col·laboració de Natxo SOROLLA

OBJECTIUS D'AQUEST ESTUDI¹

Contràriament a una opinió força estesa, avui disposem d'un nombre considerable de fonts que informen sobre els usos lingüístics als territoris de llengua catalana. El problema amb què s'enfronta el sociolingüista avui no és pas l'escassetat de dades, ans al contrari: com seleccionar enmig d'un oceà de dades aquelles que puguin ser comparades de manera rigorosa i productiva.

L'objectiu d'aquest article és identificar els trets principals dels usos lingüístics a Catalunya a començament del segle XXI.² A les planes següents assenyalarem les fonts seleccionades per assolir als nostres propòsits; establirem uns criteris de

1. Aquest article ha gaudit del suport derivat del projecte PB98-1175 del Ministeri d'Educació i Cultura i del grup de recerca consolidat 2000 SGR 0001 de la Generalitat de Catalunya.

2. La dispersió i la dificultat de comparació de les fonts han fet preferible no aventurar-nos a estendre la nostra anàlisi al conjunt de territoris de llengua catalana, com hauria estat el nostre desig. A Vila (2001) trobareu una aproximació general als coneixements i usos lingüístics a tots els territoris de llengua catalana.

comparació entre les dades; revisarem sistemàticament els principals trets de la situació lingüística catalana actual; intentarem establir quina ha estat l'evolució d'aquests usos en el passat més recent; i provarem d'extreure algunes conclusions que ajudin a plantejar com pot promoure's l'ús interpersonal del català.

Molt probablement, el lector familiaritzat amb la demografia de la llengua trobarà imprescindible de llegir els capítols inicials, dedicats a aspectes tècnics. El lector menys especialitzat, pot passar directament als capítols d'anàlisi de les dades, però farà bé de prendre la precaució de llegir amb cura les síntesis dels capítols 1 i 2, ja que en cas contrari corre el risc de perdre's enmig de sigles i termes que no li seran familiars.

Aquest article es deriva de la ponència presentada a les «Jornades d'Estudi sobre l'Ús Interpersonal» celebrades a Barcelona a finals del 2001. Hom detectarà alguns canvis entre els dos textos, atribuïbles tant a l'aprofundiment d'alguns aspectes com a la revisió d'alguns plantejaments de la primera versió. Els canvis més rellevants en relació amb la ponència, es resumeixen en els punts següents:

- Hem introduït algunes modificacions denominatives per simplificar la comprensió del text. La més rellevant de totes és la substitució de la denominació *ús màxim* d'una llengua per *ús almenys apreciable* (vegeu 2.2.4).

- A la ponència de l'any 2001 vam assajar la comparació de dades provinents d'enquestes dicotòmiques i tricotòmiques mitjançant l'estimació d'un índex d'*ús almenys equivalent* de les dues llengües. En aquest treball hem abandonat els índexs estimats (vegeu apartat 2.2.4, nota 12). Aquesta opció impedeix fer comparacions directes entre algunes enquestes, però creiem que aquesta pèrdua de comparabilitat redunda en una solidesa més gran de les conclusions, per la qual cosa l'hem considerada un sacrifici necessari.

1. LA DELIMITACIÓ DE L'OBJECTE D'ESTUDI

1.1. Què cal entendre per «usos lingüístics interpersonals fora de la llar»?

El primer dels obstacles amb què vam haver de batallar en plantejar-nos d'aquesta recerca va ser que havíem de discernir a què fèiem referència en parlar dels «usos lingüístics interpersonals fora de la llar». En altres paraules, quines eren les interaccions objecte d'anàlisi comparativa en aquesta ponència. Una reflexió pausada permet constatar que aquest objecte resulta considerablement difícil de delimitar.

En primer lloc, l'*ús lingüístic* és una realitat esmunyedissa a què normalment no tenim accés més que de manera fragmentària, localitzada, i és per tant de molt difícil quantificació. Només cal recordar, en aquest sentit, que bona part de la lingüística contemporània ha esquivat l'estudi de la llengua en ús i s'ha concentrat en la competència, és a dir, en la capacitat de parlar una llengua.

La definició de l'adjectiu *interpersonal* resulta igualment esquiva. Quins són els límits de la *interpersonalitat*? És *interpersonal* la relació entre el directiu i el subordinat a la feina, entre la senyora de fer feines i la mestressa de la casa, entre les caixeres i els compradors de supermercat? És *interpersonal* la trucada d'un oient a una ràdio local per participar en un programa d'entrevistes? I l'intercanvi de misatges electrònics en un xat entre una celebritat musical i els seus seguidors?

Potser la més manejable de les condicions de partida era el sintagma «fora de la llar». Tanmateix, tampoc no havia d'interpretar-se de manera estricta; més aviat calia entendre'l en un sentit ampli, proper a «fora de les relacions derivades de la llar actual i passades».

Cap dels problemes apuntats no queda resolt satisfactòriament als estudis empírics sobre els usos lingüístics a Catalunya. La revisió d'aquests estudis mostra una gran heterogeneïtat pel que fa a la unitat d'anàlisi emprada, la qual cosa entrebanca la comparació i fa força difícil d'obtenir una perspectiva diacrònica. Pertoca per tant de fer aquí algunes precisions que permetin aclarir quins usos lingüístic s'han tingut en compte i quins no.

1.2. Restriccions adoptades en aquest estudi: els usos lingüístics analitzats

1.2.1. Els usos no són ni coneixements ni creences o opinions

La primera de les distincions adoptada en aquest estudi és la que s'estableix entre *coneixements*, *usos* i *ideologies* lingüístics. Contràriament al que podria suposar-se, la distinció entre ideologies i usos no sempre és evident, molt especialment quan tractem amb dades declarades com farem aquí (vegeu § 1.2.2). Hom pot argumentar amb força raó que *totes* les dades declarades –sobre coneixements, sobre usos i sobre ideologies– són *stricto sensu* creences o, si es prefereix, *representacions* que es fan els parlants sobre els seus usos i els seus coneixements.

Atesos els objectius de la ponència, la nostra anàlisi aquí tan sols inclou les dades relacionades amb els usos lingüístics, i descarta totes les preguntes sobre coneixements, preferències, opinions, formes d'adquisició, etc. Això implica que preguntes del tipus «Creu que l'ús del català augmentarà?» o «Quina llengua preferiria per a l'escolarització dels seus fills?», de contingut clarament ideològic (expectatives de futur en un cas, preferències d'ús en un altre) no han estat tingudes en consideració.

1.2.2. Usos declarats, usos observats

La recerca dels usos lingüístics arreu del món es decanta majoritàriament per una de les dues modalitats següents:

• *Recerca macrosociolingüística basada en dades declarades*: censos i enquestes, primordialment, en què els resultats es basen essencialment en dades expressades pels mateixos parlants. En aquesta mena d'estudis, els investigadors posen per davant la representativitat i assumeixen els riscos que la fiabilitat, la precisió, l'exactitud, etc., de les dades sigui menor com a conseqüència dels biaixos introduïts pel mètode de recollida de dades.

• *Recerca microsociolingüística basada en dades observades*: estudis de característiques etnogràfiques, basats en l'observació directa i en l'anàlisi de dades enregistrades i transcrites, complementades sovint amb entrevistes en profunditat i altres tècniques. Els investigadors que adopten aquesta aproximació als informants i a les dades renuncien a investigar grans col·lectius humans i sacrifiquen conscientment la representativitat –la capacitat d'extrapolar directament els resultats a poblacions senceres– com a contrapartida d'un aprofundiment superior en la fiabilitat, la precisió i l'exactitud.

A Catalunya disposem d'estudis de totes dues menes, tot i que cal reconèixer que fins ara la recerca macrosociolingüística s'ha demostrat més sistemàtica i comprensiva que no pas la recerca etnogràfica. En aquesta revisió ens concentrarem especialment en els estudis de caràcter macrosociolingüístic, els únics que ara com ara proporcionen una visió general de l'evolució de la llengua, i farem molt poques referències a les perspectives microsociolingüístiques. Per tant, la nostra revisió dels usos lingüístics s'haurà d'emmotllar a les preguntes formulades a les enquestes ja existents. Això vol dir, també, que tots els nostres resultats es basen les representacions mentals que els parlants es fan del seu ús. El grau de coherència entre aquestes representacions i els usos observables és una qüestió de primer ordre que no podem abordar aquí.

1.2.3. Usos lingüístics considerats en aquesta anàlisi

Podem identificar una sèrie de funcions o usos lingüístics analitzats de manera més o menys habituals per la majoria dels estudis que aborden les pràctiques lingüístiques a Catalunya.

1.2.3.1. Ús lingüístic en termes generals, llengua d'identificació i primera llengua

Una part dels estudis introdueixen preguntes relacionades amb els usos lingüístics entesos en termes generals. Per exemple:

«Quina és la seva llengua habitual» (DYM 1997, preg. 1)

«En l'actualitat, vostè parla en català... (molt/bastant/poc...)» (Fabà *et al.* 2001, preg. 5).

Es tracta de preguntes molt complexes des d'un punt de vista teòric, ja que no queda gaire clar què significa determinar els usos «en general», ni de quina

manera es pot fer. Com a conseqüència, la formulació d'aquesta pregunta rarament coincideix entre estudis diferents.

El concepte d'ús lingüístic en general s'acosta perillósament a –com a mínim– dos altres conceptes propers, analitzats a l'article de Joaquim Torres (veg. aquest mateix volum):

- La *primera llengua* (L1) o *llengua inicial*, és a dir la llengua adquirida en primer lloc a la llar familiar d'origen³ (vegeu § següent).
- La *identitat lingüística* expressada mitjançant l'adscripció –ideològica– a una llengua o un grup lingüístic.

Tot i la seva proximitat conceptual, les dades indiquen la necessitat d'evitar la confusió entre els conceptes de *primera llengua* –la primera o primeres que es va(n) aprendre–; *llengua habitual* –la llengua o llengües usades més sovint en les interaccions quotidianes actuals–; i la *llengua d'identitat* –la llengua o llengües amb què s'identifica primordialment l'enquestat–. Malauradament, els estudis contemplats no diferencien aquests conceptes de manera sistemàtica: així, alguns opten per preguntes com *llengua habitual*, d'altres prefereixen demanar *la seva llengua*, mentre que alguns com Fabà *et al.* (2000) diferencien entre els conceptes i demanen d'una banda *la seva llengua* i d'una altra *la freqüència d'ús del català*.

En aquest estudi ens centrarem en l'anàlisi dels usos i deixarem en un segon terme les preguntes sobre primera llengua i llengua d'identitat. Aquestes darreres només seran emprades com a variables independent quan serà pertinent per a l'anàlisi dels usos.

1.2.3.2. Usos lingüístics familiars i a la llar actual

Els usos lingüístics en família o a la llar actual ja han estat analitzats extensament a la ponència de Joaquim Torres, i no seran abordats aquí de manera sistemàtica. L'*ús a casa o a la llar (actual)* serà inclòs regularment a les nostres anàlisis per tal de fixar un punt de referència comparatiu per als usos fora de la llar.

1.2.3.3. Ús lingüístics amb interlocutors tipus

Bona part de les enquestes que aborden l'ús lingüístic plantegen a l'informant quina llengua (creu que) parla amb un seguit de interlocutors descrits eminentment en funció del seu rol social o la seva professió. És el cas de les preguntes que fan referència a l'ús lingüístic:

3. Aquí evitarem el terme *llengua materna* per sexista i absolutament inadequat a l'hora de reflectir els processos d'adquisició de L1 en una societat postindustrial (vegeu Vila, Galindo i Rosselló 2002).

- A les botigues o quan es va a comprar;
- En demanar alguna cosa a un desconegut;
- En demanar alguna cosa a un policia municipal;
- En anar al banc;
- En adreçar-se a un cambrer en un bar;
- Etc.

És obvi que una part dels informants coneixen i fins i tot poden mantenir una relació personal amb botiguers, policies municipals, empleats de banc, etc. Però en la mesura que la formulació d'aquestes preguntes fa èmfasi no pas en els lligams individuals, sinó en el paper social de l'interlocutor, podem agrupar-les, ni que sigui de manera laxa, com preguntes sobre usos lingüístics amb *interlocutors tipus*. És sota aquest rètol que inclourem també la pregunta de quina llengua s'usa en un altre cas:

- En respondre al telèfon;

Una de les preguntes d'ús amb interlocutors tipus plantejades més sovint és la que fa referència a la llengua triada amb un desconegut al carrer. Val a dir que es tracta d'una pregunta desconcertant, ja que parteix d'un pressupòsit absolutament irreal, com és l'existència dels «desconeguts ideals» no marcats socialment. En la vida diària, els parlants s'adrecen a interlocutors concrets amb trets físics, socioeconòmics, etc., determinats, i és precisament gràcies a aquests trets que els parlants plurilingües modulen el seu ús lingüístic, fins al punt que trien una o altra llengua en funció d'aquests trets. Així, resulta molt difícil d'atribuir un significat d'ús lingüístic real als resultats d'aquesta pregunta, perquè mai ningú no ha actuat amb desconeguts socialment "neutres" en un carrer. Malauradament, són moltes les enquestes que balafien esforços en una pregunta com aquesta en comptes d'esmerçar-los en altres de més informatives.

1.2.3.4. Usos lingüístics en relacions amb la feina, amb companys i iguals

Les enquestes que inclouen preguntes sobre els usos lingüístics en solen incloure algunes sobre l'ús amb companys i iguals. Per exemple:

- Companys de feina;
- Companys d'estudis;
- Amics;
- Veïns;
- Etc.

A diferència d'allò que s'esdevenia en les preguntes anteriors, la formulació d'aquestes preguntes fa referència més aviat als usos no pas amb persones que desenvolupen uns rols socials determinats, sinó amb una sèrie d'individus amb noms i cognoms integrats directament a la xarxa social de l'informant i que, per dir-ho així, hom podria enumerar de manera pràcticament exhaustiva en cada cas. D'alguna manera, si amb els interlocutors tipus fèiem referència a usos en

unes *circumstàncies* determinades, amb les relacions amb companys i iguals fem referència a sèries de *persones* concretes.

Cal fer notar que, en les preguntes analitzades, l'ús lingüístic a la feina planteja una complexitat lleugerament superior, ja que la seva interpretació no sempre és unívoca. Així, a CIS (1998: P.15) es parla de l'ús lingüístic «en el trabajo, en el lugar de estudio»; a Fabà *et al.* (2000: P.11.6) s'inquireix per «Quina llengua utilitza majoritàriament a la feina»; DYM (1997: P15) preguntava «Vostè, amb els seus companys de feina, quina llengua parla o parlava?». Hem considerat preferible comparar aquestes preguntes tot i que les primeres poden ser enteses també en el sentit de quina llengua s'empra com a eina de feina a més a més de quina llengua s'usa per parlar amb els companys.

La diferència entre els usos amb interlocutors tipus i amb companys/iguals no pot prendre's òbviament de manera excessivament estricta. Aquí l'emprarem per a finalitats essencialment pràctiques a l'hora de comparar grups d'usos diferents entre ells.

1.2.3.5. Usos lingüístic escrits privats o interpersonal

Bon part de les enquestes analitzades inclouen preguntes lligades amb els usos escrits no públics. Les dues més freqüents són:

- Llengua emprada en redactar una nota per a ús propi;
- Llengua en què s'escriu una carta a un interlocutor que sap català.

Atès el seu caràcter privat i interpersonal –innegable si més no en el segon cas–, hem decidit incloure aquests dos usos en aquesta anàlisi.

1.2.3.6. Consum mediàtic i cultural

La majoria de les enquestes inclouen preguntes sobre l'ús lingüístic en mirar la TV, escoltar la ràdio, llegir revistes, llibres o diaris, etc. L'estudi d'aquests usos lingüístics haurien d'analitzar-se de costat amb altres estudis sobre les pràctiques de consum cultural i comparar-se amb les dades provinents d'estudis d'audiència i amb estudis com el de la Societat Catalana de Comunicació (2002). Probablement, aquesta comparació donaria resultats molt interessants tant des del punt de vista de les pautes de consum com des del punt de vista de contrastació de la validesa de cada mètode de recerca. Tanmateix, per raó d'espai aquí no entrarem en aquesta qüestió i deixarem aquests usos de banda.

1.2.3.7. Llengua d'escolarització

La llengua d'escolarització –diferent de la llengua emprada amb els companys d'estudi– apareix repetidament a les enquestes analitzades. De fet, els estudis del

Centro de Investigaciones Sociológicas mostren una preocupació insistent per analitzar les pràctiques lingüístiques presents i passades en l'àmbit escolar, una preocupació molt superior a la que demostren per altres àmbits com el laboral, l'associatiu o el religiós, per esmentar-ne només tres. Tanmateix, la llengua vehicular de l'ensenyament o llengua d'escolarització constitueix un tipus d'ús que, per les seves característiques formals, s'aparta considerablement dels propòsits d'aquesta revisió. Per aquest motiu tampoc no ha estat tinguda en compte.⁴

1.2.3.8. *La representació de l'evolució dels usos*

Alguns dels estudis analitzats pregunten als informants si creuen que l'ús del català ha augmentat o disminuït en un període de temps determinat (per exemple, durant els darrers 10 anys). Aquesta pregunta no ha estat inclosa en les anàlisis, en considerar-se que les respostes dels informants tenen més a veure amb unes creences genèriques que no pas amb una apreciació objectiva dels usos reals. D'altra banda, l'estudi de l'evolució dels usos pot dur-se a terme de manera més fiable partint de la comparació de la percepció d'ús actual entre enquestes realitzades en anys diferents.

1.2.3.9. *Ús lingüístic efectiu en l'enquesta*

La majoria de les enquestes registren la llengua en què va realitzar-se l'entrevista. Es tracta d'una informació valuosíssima, per tal com molt sovint permet verificar el nivell de coneixement de català dels informants. Ara bé, la seva utilitat directa per a una anàlisi dels usos lingüístics fora de la llar és més secundària. Així doncs, aquesta variable no ha estat considerada en aquest estudi.

1.2.3.10. *Altres usos*

Les motivacions i propòsits subjacents a cada recerca fan que sovint hi hagi preguntes d'interès que només s'incloguin en un treball. Així, algunes enquestes interroguen els entrevistats sobre com reaccionen quan l'interlocutor els contesta en una llengua diferent de la que ells han emprat anteriorment (Fabà *et al.* 2000), o estableixen distincions que no es troben a la resta d'enquestes analitzades, com fa DYM (1997) en diferenciar l'idioma emprada amb amics de llengua catalana i l'emprat amb amics de llengua castellana. Atesos els objectius comparatius d'aquesta ponència, les preguntes no recurrents no han estat considerades de manera sistemàtica, per bé que s'hi pugui fer alguna referència ocasional.

4. L'estudi d'aquesta variable demana una anàlisi comparada amb els censos lingüístics escolars del SEDEC que escapa a les possibilitats d'aquesta ponència.

1.3. Síntesi dels objectius: els usos interpersonals analitzats

En termes generals, la recerca sociolingüística sobre els usos lingüístics a Catalunya ha estat poc sistemàtica. Cada projecte ha seleccionat les seves pròpies prioritats d'estudi, la qual cosa fa difícil la comparació d'enquestes diferents. En aquest estudi mirarem de posar de costat i contrastarem els resultats sobre els usos declarats –és a dir, sobre els comportaments tal com són percebuts pels informants; no pas els coneixements ni les opinions– d'enquestes macrosociolingüístiques representatives de tot Catalunya que s'hagin ocupat de les funcions que recollim a la taula 1.1.

Taula 1.1. Usos lingüístics més analitzats a les enquestes sobre usos lingüístics i selecció realitzada per a la nostra anàlisi comparativa dels usos interpersonals fora de la llar

Usos o funcions	Analitzats en aquesta ponència
1. Ús lingüístic en termes generals	SÍ
2. Usos lingüístics inicials, familiars i a la llar	NO
3. Usos lingüístics amb interlocutors tipus	SÍ
4. Usos lingüístics escrits privats o interpersonals	SÍ
5. Usos lingüístics en contextos prefixats	SÍ
6. Consum cultural i mediàtic	NO
7. Llengua d'escolarització passada i present	NO
8. Evolució (percebuda) de l'ús	NO
9. Ús efectiu en l'enquesta	NO

2. LES FONTS PER A L'ESTUDI DE L'ÚS LINGÜÍSTIC INTERPERSONAL FORA DE LA LLAR A CATALUNYA: POSSIBILITATS I LIMITACIONS

2.1. La selecció de les fonts

Contràriament a allò que de vegades es pensa, avui disposem d'un nombre considerable de recerques recents que aborden les pràctiques lingüístiques als territoris de llengua catalana. Es tracta d'una bona quantitat d'estudis fets durant els anys 90 i primers 2000, sovint amb més d'una edició durant el període esmentat, corresponents a tot el territori –llevat potser de l'Alguer–, realitzats per investigadors diversos i sovint encarregats per institucions diferents.

El veritable problema a l'hora de conèixer l'estat dels usos lingüístics no és per tant la manca de dades, sinó les grans discrepàncies entre les enquestes que se n'han ocupat. La superació d'aquestes discrepàncies constitueix una empresa que aquesta ponència tot just pot encetar, i que caldria anar ampliant de manera sistemàtica en un futur immediat si volem conèixer de debò la situació dels usos del català.

A l'hora de plantejar aquest estudi, vam decidir d'establir les següents condicions de tria de fonts:

- **Període de realització:** preferentment, segona meitat dels anys 90 i primers 2000. Amb caràcter excepcional i per raons comparatives i evolutives, també ens hem servit d'algunes recerques anteriors.

- **Àmbit territorial:** tot Catalunya. Plantejar una consideració simultània de tota la comunitat lingüística resultava inabastable en els terminis i amb els recursos disponibles. Les recerques d'àmbit territorial inferior a Catalunya tampoc no van ser incloses a l'estudi.

- **Univers:** tota la població resident a Catalunya. Els estudis demoscòpics emprats exclouen la població infantil i analitzen, segons el cas, la població de 15 i més anys o de 18 i més anys.

- **Metodologia de la font:** essencialment macroscòpica; només ocasionalment es fa referència a fonts microscòpiques.

- **Representativitat de la mostra:** en aquesta revisió s'ha observat el límit de representativitat establert per Joaquim Torres (vegeu aquest mateix volum), basat en l'adequació del percentatge de nats fora de Catalunya inclosos en la mostra al percentatge corresponent del cens del moment.⁵

Com a conseqüència de l'aplicació d'aquests límits, la nostra revisió va incloure inicialment els següents estudis: CIS (1978), CIS (1993), Inuscat (1996), DYM (1997), CIS (1998), Fabà *et al.* (2000) i CIS (2001).

2.2. Les dificultats de comparació i el procediment d'estandardització de les dades

2.2.1. El problema de les unitats de mesurament: repercussions de la diferència de plantejament de les respostes

L'estudi de l'ús declarat no presenta dificultats tan sols des del punt de vista de les unitats d'anàlisi. També resulta conflictiva la unitat de mesura de l'ús adoptada en cada cas. La reducció de les pràctiques lingüístiques a una variable discontinua planteja nombrosos problemes. En el cas que ens ocupa aquí, els estudis emprats analitzen els usos lingüístics concebut-los com una variable contínua entre dos pols, cadascun dels quals està conceptualitzat per l'ús monolingüe d'una llengua, segons les possibilitats següents:

5. D'ara endavant ens hi referirem com a *límit de representativitat de Torres (2001)*. Recordem-ne la formulació:

Límit de representativitat de Torres (2001): $\%NC_{mostra} - \%NC_{cens} - EM < 2\%$

On:

$\%NC_{cens}$ = Percentatge de nats a Catalunya segons el cens

$\%NC_{mostra}$ = Percentatge de nats a Catalunya a la mostra

EM = Error mostral

(a) **Classificació dicotòmica:** els usos es divideixen en *català* o *castellà* sense opcions intermèdies.

(b) **Classificació tricotòmica:** les possibilitats d'ús permeten una opció intermèdia entre català i castellà, que segons els casos s'etiqueta *les dues, tant català com castellà, indistintament*, etc. Notem que cap d'aquestes etiquetes cobreix exactament les mateixes respostes: una persona que empri el castellà aproximadament 1/3 del temps amb, per exemple, els seus amics, pot ben bé dir que empra les dues llengües, però no és tan segur que declari parlar *tant català com castellà* ni, menys encara, que les parla *indistintament* —aquesta darrera opció seria, de fet, estrictament falsa.⁶

(c) **Classificació pentacòtoma:** plantejament que intenta recollir una gradació quantitativa basada en la freqüència d'ús: *només en català, més en català que en castellà, (per) igual en català que en castellà, només en castellà, més en castellà que en català*.

(d) **Classificació de 0 a 10:** alguns estudis demanen que l'informant valori de 0 a 10 l'ús del català en un àmbit o un tipus de relació determinat.

La inclusió de llengües *altres* complica el sistema de categories però no en modifica el plantejament dicotòmic, tricotòmic, etc., almenys en els estudis analitzats.

La discrepància en la unitat d'anàlisi entrebanca enormement la comparació dels usos. Un dels estudis citats (Inuscat 1996), apareix com a màximament divergent, ja que se serveix de manera profusa d'índexs de 0 a 10. Aquesta opció pot ser més acurada des del punt de vista de la percepció dels informants, però fa molt més complex de contrastar-ne els resultats amb altres estudis. Així doncs, hem hagut de renunciar a servir-nos d'aquest treball de manera sistemàtica a l'hora de fer les nostres anàlisis comparatives.

Pel que fa a la resta d'estudis, la taula següent mostra fins a quin punt les comparacions directes entre enquestes són complexes pel que fa als usos lingüístics fora de la llar.

6. Val a dir a més a més que l'enunciat *indistintament* constitueix una aberració motivada més per la correcció política que no pas per la seva adequació teòrica. Les pautes d'alternança de llengües són un fenomen molt complex, però de cap manera no pot dir-se que siguin aleatòries. És axiomàtic en sociolingüística que l'ús lingüístic no és aleatori sinó regulat, ja sigui per factors individuals, contextuals, històrics, etc. Suggestir que hi pot haver ús veritablement *indistint* equival a acceptar que determinades persones en determinades situacions alternen llengües de manera espúria i sense que hi intervingui cap factor social, cap element de negociació interpersonal, cap diferència de competència lingüística, etc. Això, simplement, no és així, com han demostrat *centenars* d'analistes de l'alternança de codi arreu del món (cf. Milroy i Muysken 1995). Una altra cosa ben diferent és el fet que les persones no tenen per què ser conscients que alternen seguint un conjunt de factors relacionats de manera envitricollada: l'etiqueta *indistint* proporciona aleshores una perfecta escapatòria —d'aparença tècnica i ideològicament positiva— tant per a l'analista com per al mateix entrevistat.

Taula 2.1. Usos lingüístics sol·licitats en algunes de les macroenquestes fetes als 90 a Catalunya i modalitat de resposta a les preguntes

Funcions		CIS 1978	CIS 1993 ⁷	DYM 1997	CIS 1998	Fabà et al. 2000	CIS 2001
LI	inicial / materna / primera	–	T	D	T	–	T
	amb el pare	–	T	P	T	T	–
	amb la mare	–	T	P	T	T	–
GENERAL	habitual	–	–	D	–	–	–
	seva	–	–	–	–	T	–
	identitat	–	D	–	D	–	–
	pròpia	–	–	–	–	–	–
	freqüència	–	–	%	–	4	–
LLAR	llar actual	T	D/T	–	D	–	T
	botigues	T	D/T	P	D	T	T
	al telèfon	T	D/T	–	D	–	T
FORA DE LA LLAR	carta a amic que sap cat.	T	D/T	–	D	–	–
	a desconegut	T	D/T	–	D	T	T
	a guàrdia urbà	T	D/T	–	D	T	–
	al banc	T	D/T	–	D	–	–
	notes personals	T	D/T	–	D	T	–
	a la feina, al lloc d'estudis	–	D/T	–	D	–	T
	a la feina	–	–	P	–	T	–
	amb companys estudi	–	–	P	–	T	–
	amb veïns	–	–	P	–	T	–
	en oficina admin.	–	–	–	–	–	T
	resta de la seva família	–	–	P	–	–	–
	amb cambrer	–	–	–	–	T	–
	amb amics	–	T	P ⁸	T	T	T

D = respostes dicotòmiques; T = respostes tricotòmiques; 4 = respostes tetracòtomes; P: respostes pentacòtomes; % = respostes en forma de percentatge; – = pregunta no formulada.

La taula permet constatar que la comparació *directa* de les dades d'ús fora de llar, és a dir sense tractament dels resultats publicats o difosos, és pràcticament impossible. No es tracta tan sols del fet que moltes de les caselles no estiguin cobertes de manera sistemàtica. El pitjor és que ni tan sols les caselles plenes poden comparar-se directament entre elles en la majoria dels casos, tal com es desprèn d'una revisió superficial.

7. Tot i que el qüestionari es presentà de manera dicotòmica (català / castellà), el volum de resultats inclou tres possibilitats de resposta (català / castellà / les dues).

8. Diferència entre “amb els de llengua catalana” i “amb els amics de llengua castellana”.

Per començar, l'estudi de DYM (1997) opta majoritàriament per respostes pentacòtomes, la qual cosa el diferencia de tots els altres estudis considerats aquí. Les dades de CIS (1998), per la seva banda, van plantejar-se de manera dicotòmica, la qual cosa les diferencia de tota la resta d'estudis excepte CIS (1993). Aquestes darreres també van plantejar-se dicotòmicament, però –sorprenentment– les dades publicades inclouen una opció de resposta “les dues” que NO apareixia al qüestionari inicial. Resulta evident que aquestes dades ja no poden comparar-se amb les del CIS (1998), però seria igualment incorrecte comparar-les amb les dades d'estudis amb plantejament tricotòmics, ja que mentre que els resultats de CIS (1993) sorgeixen de la pressió dels responents, als altres estudis l'opció ja era prevista d'antuvi.

Els estudis de CIS (1978), Fabà *et al.* (2000) i CIS (2001) van partir de plantejaments tricotòmics, la qual cosa permetria *a priori* de comparar les dades entre elles. Malauradament, com a mínim des de 1993, els estudis del CIS segueixen l'hàbit de fer públics uns percentatges que no correspon a la població total, sinó tan sols a la població competent en les dues llengües, la qual cosa obliga a recalcular tota xifra publicada i no permet ni tan sols comparar CIS (1978) i CIS (2001) sense tractament previ. Així doncs, i en sentit estricte, tan sols es poden comparar sense cap tractament previ les preguntes sobre l'ús en botigues, amb un desconegut, amb un guàrdia urbà i en notes personals provinents dels estudis de CIS (1978) i Fabà *et al.* (2000).

2.2.2. *Altres fonts de discrepància entre les fonts emprades*

A banda de les diferències esmentades, cal no oblidar d'altres fonts de discrepància entre les fonts que manegem en aquest article:

- **L'edat dels informants:** els estudis del CIS estudien la població de 18 i més anys; DYM (1997) i Fabà *et al.* (2000) inclouen a més a més una franja d'edat de 15 a 19 anys.

- **L'impacte de les noves immigracions:** els estudis DYM (1997) i CIS (1998) van realitzar-se abans de l'acceleració de les darreres onades immigratòries i sobre la base de padrons que no incloïen aquestes poblacions; les pautes immigratòries s'han accelerat sobretot a partir de 1999 i 2000.

- **El tractament dels *no pertinent*, *no contesta* i *no hi consta*:** els estudis considerats aquí no tracten de manera equiparable totes aquestes categories: de vegades les fonen, d'altres no les fan aparèixer, etc. Per a la majoria de les funcions analitzades en aquesta ponència, aquest constitueix un problema menor, ja que la suma de les respostes incloses sota aquests epígrafs no depassa el 2,5% del total. Només en dos casos les categories *no pertinent* i similars tenen una significació molt considerable: en parlar de les relacions a la feina –no tothom treballa– i amb els companys d'estudi –no tothom estudia. Tant si es tracten conjun-

tament com si es tracten per separat, els percentatge de no pertinents assolits són tan considerables que si no es tenen en consideració modifiquen els valors de les altres opcions fins a fer-les senzillament irreconeixibles. En aquest treball, hem recalculat els percentatges d'ús de cada llengua suprimint els no pertinents i similars només en aquests dos casos (amb companys de feina i d'estudis).⁹

- **L'aplicació de les preguntes:** és pràctica habitual que algunes de les preguntes dels qüestionaris només es formulin a les persones que reuneixen alguna característica determinada; així, els qüestionaris solen advertir que en cas de resposta negativa a una pregunta (per exemple, "té algun fill?") l'entrevistador ha de saltar-se les preguntes relacionades amb la llengua dels fills. Els estudis del CIS apliquen aquesta norma en moltíssims casos a les persones que declaren no saber català, de manera que no els fan força preguntes. Aquesta pràctica té una conseqüència perversa en l'estudi dels usos lingüístics: resulta impossible saber per a quin percentatge de castellanoparlants monolingües la pregunta no era pertinent. Això vol dir, per exemple, que no pot saber-se a ciència certa quin percentatge de castellanoparlants monolingües no haurien respost a la pregunta "llengua a botigues" o, encara pitjor, "llengua amb companys de feina o d'estudi". I no es tracta pas d'una qüestió menor: recordem que la meitat de les persones que no sabien gens de català l'any 1996 eren jubilats.

- **La llengua dels qüestionaris i les entrevistes:** cada enquesta segueix el seu protocol a l'hora d'analitzar les dades. Així, per exemple, els enquestadors de Fabà *et al.* (2000) havien d'encetar l'entrevista en català i no passar-se al castellà a menys que l'interlocutors no sabés català, la qual cosa permetia mesurar, de manera indirecta, la competència real, aplicada, dels enquestats. En canvi, altres estudis demanen explícitament en quina llengua es vol respondre des del començament. És obvi que aquesta circumstància pot haver influït poderosament en el sentit d'algunes respostes.

2.2.3. Disponibilitat i tractament de les dades

Els estudis emprats en aquesta anàlisi ens han pervingut en formats diferents.

- CIS (1978): només hem pogut accedir a les dades provinents de dues publicacions parcials: Bibiloni i Junyent (sd) i Rodríguez Osuna (1979), gràcies a la gentilesa de Joaquim Torres.

- INUSCAT (1996): informe dipositat al Centre de Documentació de l'Institut de Sociolingüística de Catalunya.

- DYM (1997): informe dipositat al Centre de Documentació de l'Institut de Sociolingüística de Catalunya i matrius de dades proporcionades pel mateix ISC.

9. Cal tenir en compte aquest punt en comparar les nostres dades amb les de la ponència de Joaquim Torres d'aquest mateix volum, ja que al seu treball tots els *no sap/no contesta* i *no pertinents* han estat suprimits i els altres resultats recalculats sistemàticament.

• CIS (1993), CIS (1998), CIS (2001). publicacions oficials corresponents i matrius de dades proporcionades pel mateix Centro de Estudios Sociológicos.

• Fabà *et al.* (2000): informe d'octubre de 2000, transparències de presentació a Grup Català de Sociolingüística i fotocòpies de taules de contingències de diversos creuaments proporcionats pels mateixos autors.

Les dades disponibles tan sols en paper han estat repicades i tractades amb *Excel*. Les matrius de dades han estat preparades¹⁰ per al seu tractament en *SPSS* i *Excel*.

De tots els materials, els més fragmentaris han estat els provinents de CIS (1978). Malauradament, el fet que fossin també els més reculats ha forçat que diverses vegades haguem hagut d'adaptar les dades de fonts més properes en el temps per tal de fer possible la comparació diacrònica.

2.2.4. L'estandardització dels resultats i els tipus d'ús lingüístic

Hem vist que la diversitat d'opcions de resposta fa pràcticament incomparables els diferents estudis de què disposem, ja que tan aviat disposem d'avaluacions de l'ús sobre la base de percentatges com de preguntes amb 2, 3, 5 o més opcions de resposta. Si volem dur a terme un treball comparatiu és imprescindible dur a terme alguna mena d'estandardització dels conceptes. Altrament, la comparació es fa impossible.

La proposta d'estandardització que presentem aquí té dues característiques principals.¹¹ En primer lloc, la proposta renuncia a equiparar els resultats de les preguntes amb respostes dicotòmiques als de les enquestes tricotòmiques i pentacòtomes.¹² En altres paraules, no podem identificar la resposta *català* o *castellà* d'una pregunta que només dona aquestes dues opcions amb els resultats homònims d'una pregunta que permet una opció intermèdia com *totes dues*, i encara menys amb les que permeten *només català*, *sobretot català*, *català i castellà*, *sobretot castellà*, *només castellà*.

10. Vull agrair aquí la col·laboració inestimable de Natxo Sorolla, col·laborador en pràctiques al CUSC-UB, a l'hora de preparar aquests materials.

11. La proposta aquí presentada difereix en alguns aspectes denominatius menors de la presentada a les Jornades sobre l'ús interpersonal. Vegeu també la nota següent.

12. A la ponència presentada a les Jornades sobre l'ús interpersonal vam assajar una via de comparació de les dades provinents d'enquestes amb respostes dicotòmiques i les provinents d'enquestes amb respostes tricotòmiques. Per fer-ho vam reconvertir els resultats tricotòmics en dicotòmics dividint per dos els resultats corresponents a l'ús equivalent i atribuint un 50% a una llengua i un altre 50% a l'altra. D'aquesta manera obteníem l'ús *almenys equivalent estimat* AEQ^e, comparable directament amb les dades provinents de preguntes dicotòmiques. El debat d'aquesta opció amb els col·legues va convèncer-nos que era millor evitar índexs estimats, encara que aquesta decisió reduís les possibilitats de comparació. És així que en aquest treball hem decidit no emprar l'índex AEQ^e en cap cas.

En segon lloc, la nostra proposta d'estandardització se centra en la possibilitat de comparar els resultats de les preguntes tricotòmiques i pentacòtomes. A parer nostre, la clau de volta per aconseguir alguna forma de comparabilitat entre enquestes és plantejar que, tant en un cas com en l'altre, les respostes intermèdies –del tipus *català i castellà*, *les dues llengües*, *les dues indistintament*, *les dues per igual*,¹³ etc.– fan referència a unes modalitats d'ús àmpliament bilingüe *aproximadament* similars i que, per tant, poden comparar-se entre elles, si més no a efectes d'una revisió general com la que ens proposem de realitzar en aquest article.

Òbviament, en plantejar una proposta com aquesta estem adoptant una convenció clarament discutible. Resulta innegable que cadascuna de les respostes apuntades implica matisos lleugerament diferents. No és estrictament el mateix contestar *català i castellà* que contestar *les dues igual*. I no és ben bé el mateix contestar *les dues igual* quan les altres opcions de resposta són *català i castellà* que fer-ho quan les altres opcions de resposta són *només català*, *més en català que en castellà*, *només castellà* o *més en castellà que en català*. En uns casos la resposta es restringirà a l'ús pràcticament equivalent entre els dues llengües (50% a 50%, si és possible); en uns altres, sota aquests epígrafs també s'hi inclouran els usos en què tot i haver-hi una llengua dominant, l'altra hi tingui una presència significativa (40% a 60%, o fins i tot 35% a 65%). Malauradament, resulta pràcticament impossible de respectar tots aquests matisos en una visió comparativa. És per aquest motiu que, en l'anàlisi de les dades, hem subsumit totes aquestes respostes sota un mateix rètol comú: «ús equivalent/significatiu de les dues llengües» (ús EQ/S).

Aquest plantejament permet equiparar –de nou, amb totes les reserves que fan al cas– els altres resultats de les preguntes tricotòmiques i pentacòtomes. Així, les respostes *només català* i *només castellà* en preguntes pentacòtomes s'han denominat *ús exclusiu* (o *quasi*) de cada llengua, mentre que les respostes *sobre-tot català*, *més català que castellà* i similars han estat aplegades sota el rètol *català predominant*. La suma d'aquestes respostes –sota el rètol *ús exclusiu i predominant*– s'ha considerat equivalent a la resposta *català, castellà* en preguntes tricotòmiques.

La taula 2.3 sintetitza les opcions preses per estandarditzar les etiquetes emprades per mesurar els usos lingüístics provinents dels diferents estudis considerats en aquest treball. Així mateix, s'hi inclouen (en majúscules) els codis emprats a l'hora de presentar els índexs d'ús. Les dues darreres columnes inclouen índexs d'ús compostos, resultat de sumar diverses opcions simples situades a les columnes anteriors.

13. Aquesta darrera és una fórmula calcada sobre el castellà *por igual* i incorrecta en català. De cara a un futur caldria evitar-la fins i tot en qüestionaris en castellà, ja que qualsevol traducció correcta al català –com ara *tant l'una com l'altra*– implica matisos que no tenen per què coincidir amb les del castellà.

Taula 2.3. Modalitats d'ús del català en funció del plantejament (dicotòmic, pentacòtom o tricotòmic) de les opcions de resposta

Plantejament dicotòmic (2 opcions de resposta)		Plantejament pentacòtom (5 opcions de resposta)		Plantejament tricotòmic (3 opcions de resposta)		Combinacions de respostes	
<i>Rta</i>	Modalitat d'ús	<i>Rta</i>	Modalitat d'ús	<i>Rta</i>	Modalitat d'ús	<i>Rta</i>	Modalitat d'ús
<i>català</i>	ús dicotòmic de català (DIC)	<i>només català</i>	ús exclusiu o quasi de català	<i>català</i>	ús exclusiu o predominant de català (E+P)	ús almenys equivalent o significatiu de català (AEQ/S)	ús almenys apreciable de català (AAP)
		<i>més català</i>	ús predominant de català				
		<i>català i castellà</i>	ús equivalent o significatiu de català i castellà (EQ/S)	<i>català i castellà</i>	ús equivalent o significatiu de català i castellà (EQ/S)		
<i>castellà</i>	ús dicotòmic de castellà (DIC)	<i>més castellà</i>	ús apreciable de català	<i>castellà</i>	ús entre apreciable i nul de català	ús apreciable de català	
		<i>només castellà</i>	ús escadusser o nul de català			ús escadusser o nul de català	ús escadusser o nul de català

Nota: les denominacions de les caselles inferiors són complementàries de les superiors.
Només incloem els codis (com DIC, EQ/S, AAP) emprats en aquest treball

2.3. Fonts i dades per a l'estudi de l'ús lingüístic interpersonal fora de la llar a Catalunya: síntesi

Les fonts per a l'estudi de l'ús lingüístic a Catalunya són tremendament heterogènies. La diversitat de plantejaments, denominacions, protocols de recollida de dades, etc., exigeix certes restriccions a l'hora d'expressar-se per evitar caure en la confusió. En aquest treball ens servirem d'una sèrie de denominacions que permetran comparar les dades provinents d'estudis diferents. Les més importants són, de més ús a menys:

- (1) Ús exclusiu o quasi (exclusiu) d'una llengua
 - (2) Ús predominant d'una llengua
 - (3) Ús equivalent /significatiu de dues llengües
 - (4) Ús apreciable d'una llengua
 - (5) Ús escadusser o nul d'una llengua
- La suma d'aquests resultats permetrà parlar de:
- (6) Ús exclusiu o predominant d'una llengua (suma de 1 i 2)
 - (7) Ús almenys equivalent / significatiu d'una llengua (suma de 1, 2 i 3)

3. ELS USOS LINGÜÍSTICS A CATALUNYA: DADES GLOBAIS

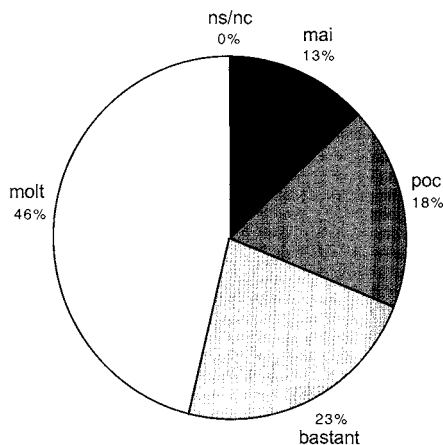
3.1. L'ús lingüístic general arreu de Catalunya

El primer dels elements revisats en aquest estudi en plantejar l'anàlisi de l'ús lingüístic interpersonal fora de la llar és el que hem denominat l'ús en general. Dos dels estudis considerats aquí inclouen dades sobre la freqüència d'ús del català (i d'altres llengües) en termes generals: Fabà *et al.* (2000) i DYM (1997).

Fabà *et al.* (2000, preg. 5) proporciona un mesurament de l'ús lingüístic basat en una escala de quatre categories: (l'informant parla català) *molt*, *bastant*, *poc*, *mai*. Els resultats d'aquesta pregunta apareixen al gràfic 3.1.

Gràfic 3.1.

Freqüència d'ús del català a Catalunya. 2000. Fabà *et al.* (2000)

D'acord amb aquestes dades, més de dos terços dels informants declararien emprar el català *bastant* o *molt* –categoria aquesta darrera sota la qual caldria subsumir el percentatge de persones que parlen català de manera *exclusiva*– i només un 13% dels informants no el parlarien *mai*.

L'estudi de DYM (1997), basat en percentatges d'ús declarat, permet una visió força més detallada del que signifiquen les xifres d'ús en general. Agrupats en seccions de 20%, el panorama d'usos és el següent (veg. taula 3.1):

Taula 3.1. Percentatge de persones més grans de 15 anys segons el seu percentatge d'ús de català en general. Font: elaboració pròpia a partir de DYM (1997)

Percentatge d'ús de català	Percentatge de persones que declaren aquest ús			
	I	II	III	IV
0%	17	30	42	30
de 1% a 20%	13	12		17
de 21 a 40%	12			
de 41 a 60%	17	17	42	25
de 61 a 80%	17	17		
de 81 a 99%	20	25	42	25
100%	5			

Comencem per la columna I. Els usos exclusivament monolingües —és a dir, 100% d'una llengua i 0% de l'altra— són molt més estesos entre els castellano-parlants, ja que arriben al 17% del total de parlants. Sumats a l'ús quasi exclusiu (entre 1 i 20%), el resultat se situa en un 30% del total de parlants (columna II). En canvi, a l'altre extrem, tan sols un 5% declara un ús absolutament exclusiu de català. En altres paraules, les persones que declaren un ús totalment monolingüe del castellà són més del triple que els seus equivalents catalanoparlants. Un 20% diu fer-ne un ús entre 81 i 99% del temps.

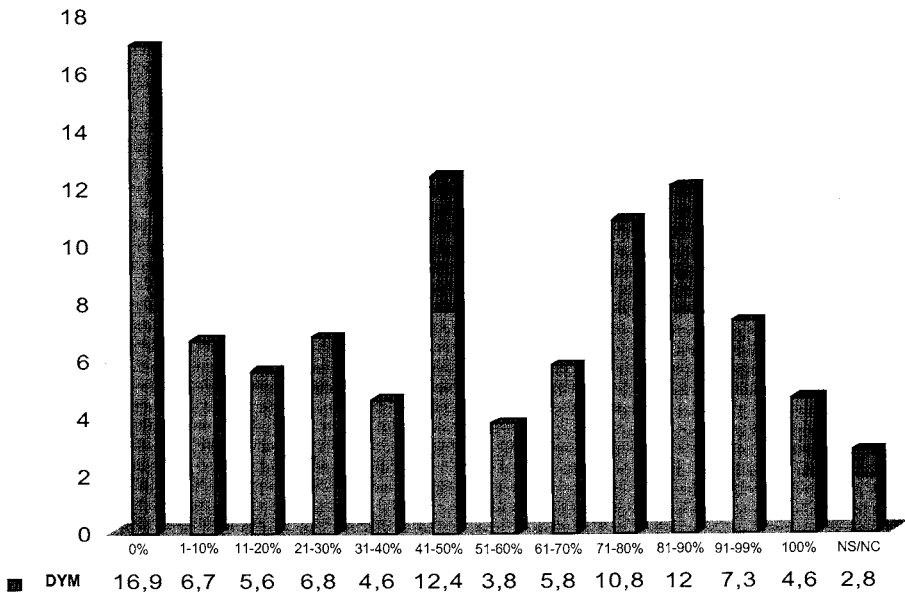
Si parlem en canvi (a la columna III) d'ús exclusiu o predominant de cada llengua (entre el 0 i el 40%, i entre el 61 i el 100%), els percentatges s'equiparen: 42% per al castellà, 42% per al català. Finalment, si comparem (a la columna IV) les franges amb els usos bilingües amplis (entre 21 i 80%), el resultat és favorable en primer lloc als usos bilingües (46%), seguits pel castellà (30%) i, finalment, el català (25%).

La disposició de les dades de DYM (1997) en seccions encara més fines (vegeu gràfic 3.2) permet constatar aquestes diferències. Els subgrups descrits anteriorment es reorganitzen entorn de tres grans tendències, identificables com les columnes més elevades:

- (a) Ús absolutament exclusiu del castellà (0% del català).
- (b) Ús predominant del català, amb presència del castellà (columnes 81 a 90% i 71 a 80%)
- (c) Ús ampli de castellà i català amb lleuger predomini del castellà (entre 41 i 50% de català)

Gràfic 3.2

Freqüència d'ús del català a Catalunya. Percentatges.

Font: DYM 1997

La comparació de les dades d'ús lingüístic general de Dym (1997) i de Fabà *et al.* (2000) palesa com és de difícil d'acabar dades provinents d'estudis amb plantejaments diferents. Aquesta comparació també reforça la desconfiança envers escales de mesurament de l'ús lingüístic basades en categories poc quantificables, com ara *molt*, *bastant* o similars. Hem de partir de la premissa que totes dues enquestes descriuen un univers similar. Doncs bé, si això és així, cal deduir que les etiquetes *molt*, *bastant*, *poc*, emprades a Fabà *et al.* (2000) no són de cap manera equiparables entre elles pel que fa a l'extensió, i formen, per tant, un sistema de categories inadequat per a l'anàlisi dels usos. La taula 3.2 mostra quins percentatges aproximats d'ús de català correspondrien en la pràctica a cadascun dels rètols.

Taula 3.2. Comparació dels resultats d'ús global de DYM (1997) i Fabà *et al.* (2000)

Estudi	Usa el català...					
	mai	poc	bastant	molt	ns/nc	Total
Fabà <i>et al.</i> (2000)	13	18	23	46	0	100
	Usen el català el següent percentatge de temps:					
	0%	De 1% a 20%	De 21% a 50%	De 51% a 100%	ns/nc	Total
DYM (1997)	17	12	24	44	3	100

En altres paraules: d'acord amb aquests resultats, i limitant-nos a les categories més altes, les persones que empren el català més de la meitat del temps consideren que en fan *molt* ús, mentre que les persones que el parlen entre el 21 i el 50% pensen que el parlen *bastant*. Es tracta d'una dada a retenir: aparentment, l'ús lleugerament superior al 50% del català ja és percebut pels informants com a *molt* ús del català.

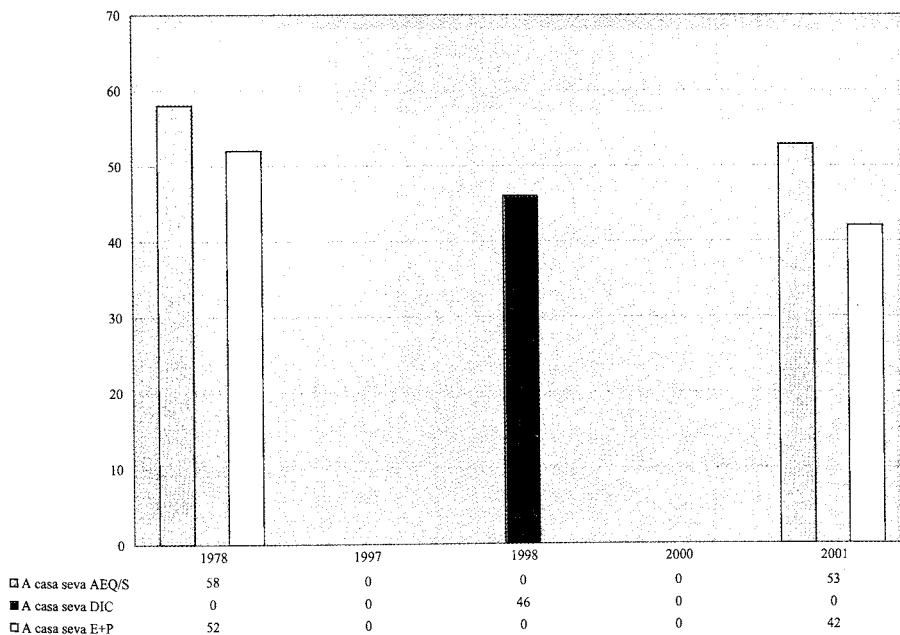
3.2. Els usos lingüístics fora de la llar: visió global

3.2.1. Els usos a la llar actual

Tal com ha quedat clar a la ponència de Joaquim Torres, l'ús del català a la llar actual ha patit una davallada considerable des de final dels anys 70. D'acord amb les dades de 1978, les llars on era la llengua única o predominant depassaven el 50, i quasi assolien el 60% les llars on el català era usat sol o acompanyat del castellà. El castellà era únic o majoritari en un 40% de les llars (el 2% restant eren *no pertinents*). Vint anys després, les xifres semblen haver-se capgirat: l'ús exclusiu o predominant del català ha baixat fins al 42%, mentre que l'ús exclusiu o predominant del castellà se situa ara en un 47% (amb 1% de *no pertinents*).

Gràfic 3.3

Evolució (1978-2001) de l'ús del català a la llar actual. Percentatges.

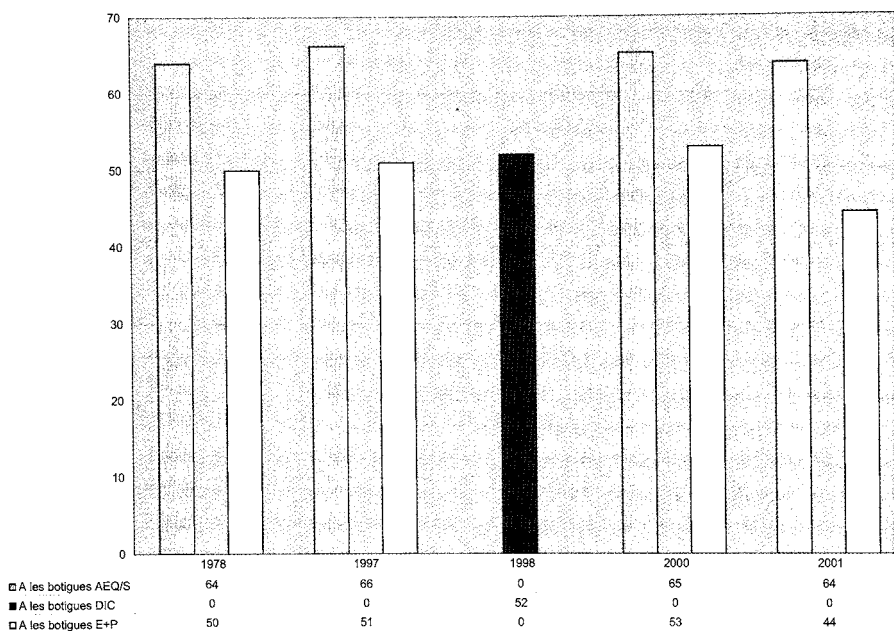

3.2.2. L'ús lingüístic a les botigues

L'ús del català a les botigues és un dels més adequats per a l'anàlisi, ja que disposem de dades provinents de pràcticament totes les fonts analitzades (veg. gràfic 3.4).

Gràfic 3.4

Evolució (1978-2001) de l'ús del català a les botigues a Catalunya. Percentatges.

A diferència d'allò que observàvem a l'apartat anterior, les dades per a l'ús en botigues mostra un panorama caracteritzat per la **tendència al manteniment**: l'ús del català no sembla recular-hi, tot i que l'enquesta de 2001 sí que indicaria –en solitari– una davallada en l'ús exclusiu i predominant del català. Es tracta, a més a més, de la funció en què l'ús del català resulta més elevada, ja que pràcticament en tots els casos s'obtenen resultats que depassen el 50%. Les diferències en relació amb els resultats de 1978 són en termes generals poc significatives, i es produeixen en sentits contradictoris: mentre les dades de 1997 (DYM 1997) i de 2000 (Fabà *et al.* 2000) apunten augments lleus de l'ús del català en aquest àmbit, CIS (2001) suggereix una baixa en l'ús predominant i exclusiu.

Les dades CIS (1998), corresponents a l'ús dicotòmic del català, se situen molt lleugerament per damunt del 50%.¹⁴

L'ús lingüístic a les botigues ofereix doncs uns resultats comparativament bons, si més no en relació amb altres funcions analitzades. En relació amb l'ús a la llar, cal concloure que, d'aquells qui diuen parlar castellà a casa, una part empra el català a l'hora d'anar a comprar. De fet, els percentatges de *no resposta* d'aquesta pregunta resten poc rellevants (2-3%) i no influeixen doncs en els resultats de manera significativa.¹⁵ Ara bé, cal advertir que la formulació d'aquesta pregunta pot estar amagant de fet la realitat sociolingüística. És ben sabut que, d'ençà de 1978, l'activitat comercial de les mitjanes i grans superfícies ha anat reduint l'assistència a «botigues», enteses en el sentit més tradicional de la paraula. Així, si l'any 1978 aquesta pregunta resultava la més rellevant per conèixer la llengua de les transaccions comercials dels particulars, a començament del segle XXI això ja no és ben bé així a moltes zones del país. En aquest sentit, s'ha de tenir ben present que algunes enquestes sociolingüístiques han detectat diferències molt significatives entre els usos a les botigues i els usos a les superfícies comercials. Caldrà tenir en compte aquest fet de cara a la recerca futura.

3.2.3. *L'ús lingüístic en contestar al telèfon i en adreçar-se a un desconegut*

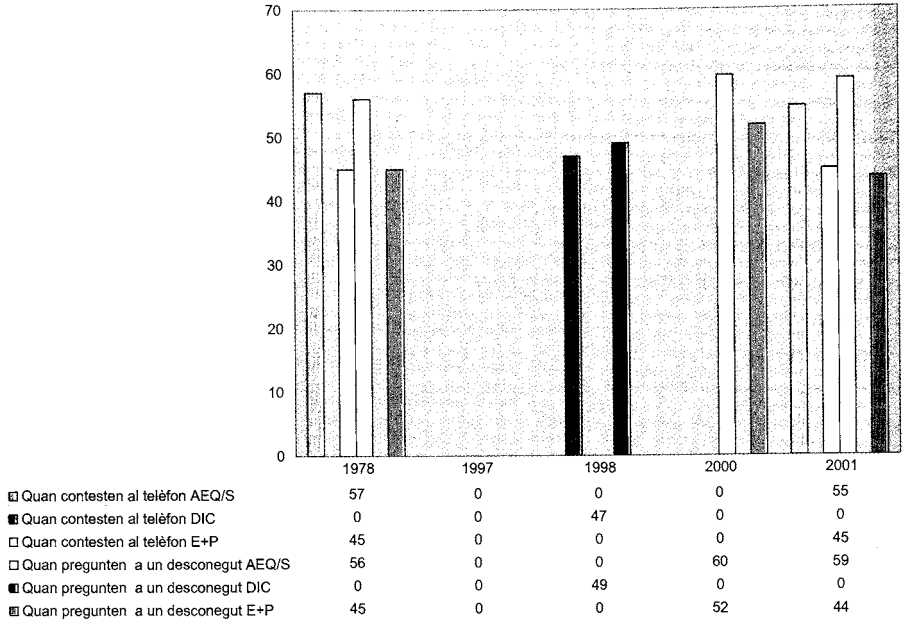
Apleguem en aquest apartat els comportaments declarats en dues funcions caracteritzades per la indeterminació de l'interlocutor: d'una banda, la tria de llengües a l'hora de contestar una trucada; d'altra, la tria de llengües en adreçar-se a un desconegut. Es tracta de dues preguntes que cal contemplar amb prevenció considerable. En el cas del telèfon, l'amplíssima difusió de formes de resposta lingüísticament ambigües –com ara «sí?»– desfiguren sens dubte la percepció d'ús d'una o altra llengua. En el cas dels desconeguts, tal com hem advertit anteriorment, es tracta d'una dada poc clara per les dificultats intrínseques derivades d'imaginar interlocutors sense cap tret social.

La funció *contestar al telèfon* només és plantejada pels estudis del CIS. Les dades suggereixen novament que l'estabilitat ha presidit l'evolució dels usos lingüístics durant les dues darreres dècades. Els resultats de CIS 2001 són pràcticament idèntics als de vint anys enrere, mentre que els de CIS 1998 –que, en tant que ús dicotòmic s'haurien d'ubicar enmig dels altres dos índexs emprats– suggereix en canvi una lleu baixada.

14. El fet que les dades de CIS (1998) se situïn enmig de les dades de CIS (2001) podria emprar-se per confirmar que els resultats d'aquest darrer són els més acostats a la realitat; tanmateix, hom podria argumentar igualment que, en tractar-se de treballs realitzats per la mateixa institució, tots dos parteixen de pressupòsits de mostratge similars i, en conseqüència, inclouen els mateixos biaixos.

15. De nou, el costum dels estudis del CIS de preguntar pels usos lingüístics només a qui declara saber parlar català a més de castellà fa que ignorem el percentatge de no resposta dels qui es declaren monolingües castellanòfons.

Evolució (1978-2001) de l'ús del català en contestar al telèfon i en adreçar-se a un desconegut. Percentatges.

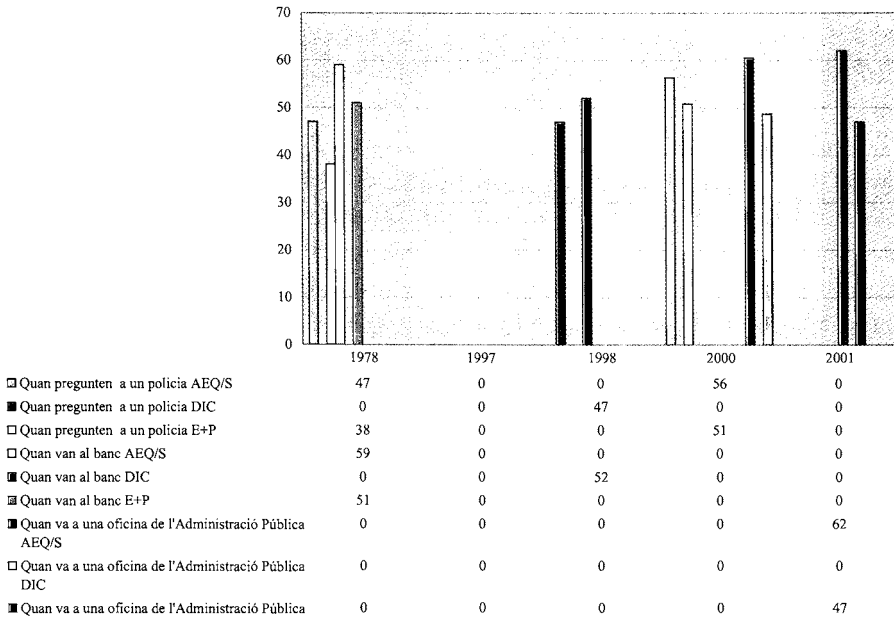
Pel que fa a l'ús amb desconeguts, els tres estudis del CIS suggereixen també estabilitat –o fins i tot un lleu increment pel que fa als usos AEQ/S– durant el període que va de 1978 a 2001. Per la seva banda, l'estudi de Fabà *et al.* (2000) mostra un increment notable (entre 5 i 7 punts) en l'ús del català en aquesta funció lingüística.

3.2.4. Ús de català amb diversos interlocutors tipus

Les diferents enquestes presenten preguntes diverses en què s'interroga l'enquestat entorn dels seus usos lingüístics amb un seguit d'interlocutors tipus amb les quals sol mantenir-se una relació interpersonal més aviat formal: policies municipals,¹⁶ treballadors de banca, cambriers, etc. Malauradament, la sistematicitat en aquestes preguntes és escassa, de manera que les conclusions que se'n poden treure són poc més que aproximatives.

16. És certament curiós –i sortós– que les enquestes especifiquin sempre que es tracta d'un *polícia municipal*.

Evolució (1978-2001) de l'ús del català amb interlocutors formals tipus. Percentatges.

Les dades de què disposem no permeten gaires comparacions històriques. L'ús del català sembla haver augmentat a l'hora de parlar amb un policia municipal. En el cas de la banca –molt més difícil de comparar, en tractar-se d'índexs diferents– tal vegada podria parlar-se de manteniment. Resulta interessant de constatar que, si més no en les relacions amb l'administració pública i els cambriers de Fabà *et al.* 2000 i CIS 2001, la diferència entre els resultats de l'ús exclusiu i predominant del català se situen considerablement lluny de l'ús almenys equivalent o significatiu. És força probable que aquest resultat es derivi de la percepció que aquests dos tipus d'interlocutors subsumeixen, de fet, un conjunt molt divers d'interlocutors reals; només cal pensar, en aquest sentit, que el rètol «administració» pot englobar oficines de l'administració local, catalana i central, per no parlar de l'administració de justícia, els centres d'ensenyament... En qualsevol cas, potser val la pena d'assenyalar que novament els resultats amb els interlocutors formals són lleugerament superiors als corresponents a l'ús a la llar.

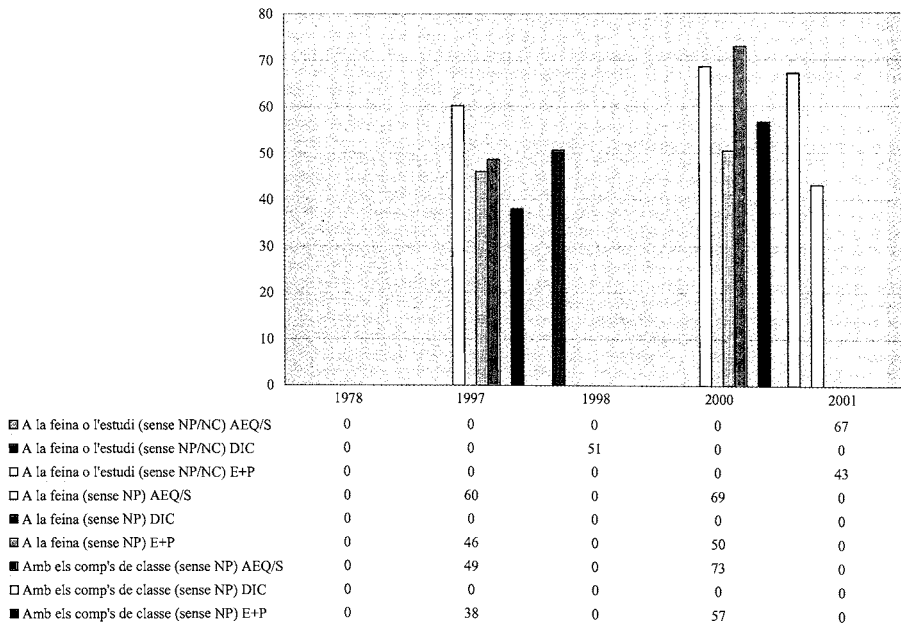
3.2.5. L'ús interpersonal en l'àmbit laboral i educatiu

Igual com s'esdevé amb les relacions amb amics i veïns, les dues funcions que analitzem aquí inclouen un nombre d'interlocutors que pot ser considerable. Aquesta circumstància les diferencia de les relacions unipersonals (com *llengua parlada amb el pare*), i deu fer disminuir l'ús E+P en favor de diverses modalitats de comportaments bilingües.

A diferència d'allò que s'esdevenia amb els usos anteriors, les preguntes sobre els usos en aquests àmbits solen trobar un nombre molt important de respostes de *no pertinent*. Atès que qualsevol anàlisi que no tingui aquest factor en compte corre el risc de desdibuixar els resultats, aquí hem optat per recalcular els percentatges d'ús de català sobre el total de respostes efectives deixant de banda els no pertinents.

Pel que fa als resultats obtinguts, és molt difícil d'establir una tendència clara pel que fa a l'ús lingüístic interpersonal en els àmbits laboral i educatiu, si més no per tres raons: en primer lloc, ens manca perspectiva històrica, ja que CIS (1978) no va incloure aquestes preguntes; en segon lloc, les quatre enquestes amb dades sobre la qüestió fan plantejaments diferents, ja que mentre DYM (1997) i Fabà *et al.* (2000) diferencien els dos àmbits (laboral i educatiu), els estudis del CIS els subsumeixen en un de sol; finalment, les tendències que mostren els diferents estudis entre ells són en alguns casos fins i tot contràries, amb distàncies entre resultats de quasi 20 punts per a una mateixa funció.

Evolució de l'ús del català (1997-2001) a la feina i amb companys de classe. Percentatges.

Les dues enquestes que prenen els dos àmbits de manera conjunta –CIS (1998) i CIS (2001)– semblen força coherents entre elles: l'ús exclusiu i predominant del català se situaria en un 40%, l'ús dicotòmic superaria lleument el 50%, i l'ús AEQ/S del català –és a dir, la suma de l'ús exclusiu, predominant i equivalent/significatiu– se situaria en un 67%.

Les enquestes que pregunten expressament per l'ús en l'àmbit laboral –DYM (1997) i Fabà *et al.* (2000)– detecten una oscil·lació molt similar a la que acabem

de detectar: entre 46% i 50% per als usos exclusiu i predominants, i unes xifres iguals o superiors a 60% per als usos almenys equivalents/significatius.

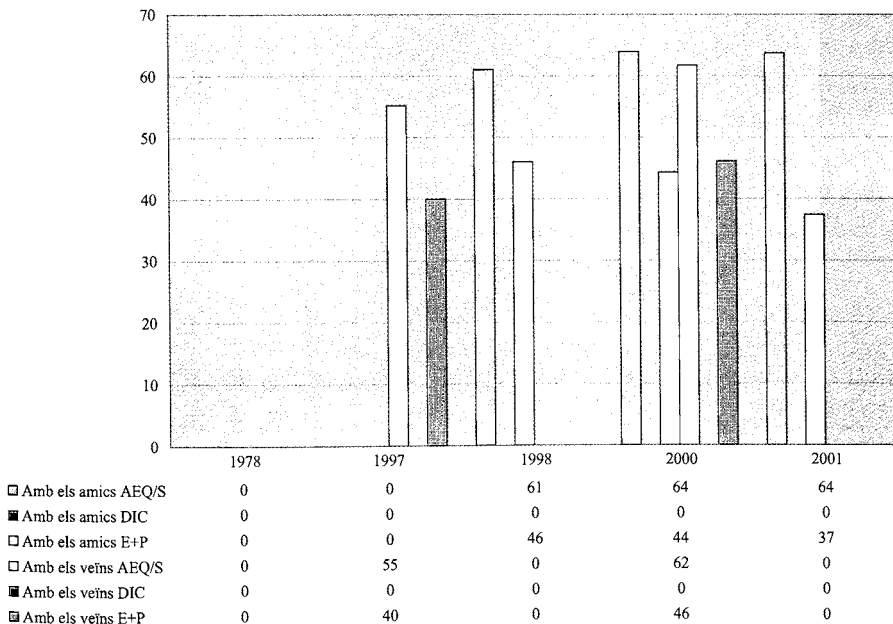
Malauradament, les dades de l'àmbit educatiu no ofereixen la mateixa coherència, ans al contrari. D'una banda, DYM (1997) ofereix uns resultats comparativament baixos –fins i tot per sota del 40% per a l'ús exclusiu i predominant. Ben al contrari, els resultats de Fabà *et al.* (2000) mostren resultats molt més elevats: 57% d'ús exclusiu i predominant i 73% d'ús AEQ/S. De fet, mentre que per a l'estudi de DYM (1997) l'ús del català amb els companys de feina seria superior a l'ús amb els companys d'estudi, per a Fabà *et al.* (2000) la situació seria exactament a l'inrevés.

Així doncs, si els usos a l'àmbit laboral poden estimar-se probablement entre (una mica més de) 40% (ús exclusiu o prioritari) i (una mica menys de) 70% (ús AEQ/S), resulta més que agosarat de treure conclusions pel que fa als usos amb companys d'estudis.

3.2.6. Ús lingüístic amb amics i veïns

Tampoc en el cas de l'ús interpersonal amb amics i veïns disposem d'una veritable perspectiva històrica per poder parlar d'evolució, ja que no tenim xifres provinents de 1978. Igual com s'esdevé amb les relacions interpersonals a la feina o amb companys d'estudi, totes dues funcions comparteixen el fet de ser funcions amb interlocutors nombrosos, la qual cosa sembla reduir els usos exclusius i predominants mentre que, alhora, afaforeix els usos bilingües.

Evolució (1997-2001) de l'ús del català amb amics i veïns. Percentatges.

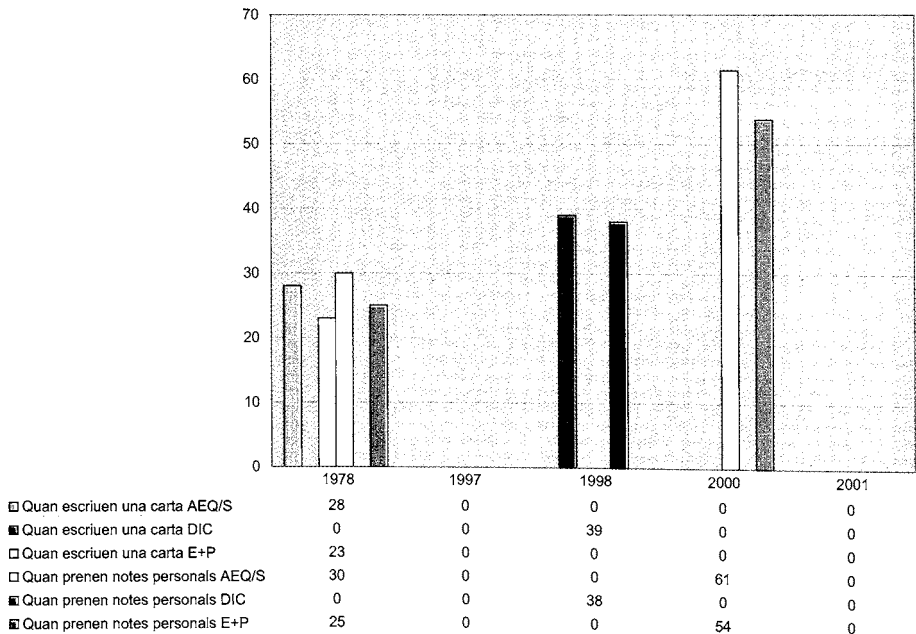

Tant si parlem de relacions amb els veïns com si parlem dels usos lingüístics amb les amistats, els usos AEQ/S se situen per damunt del 60% dels entrevistats –llevat del cas de DYM (1997), que els situa en un 55%. L'ús exclusiu i predominant del català se situa considerablement per sota –entre 12 i 27 punts més avall!–, amb resultats situats entre 40 i 46% i un mínim absolut en l'estudi de CIS (2001), en què només un 37% dels enquestats declaraven servir-se només o predominantment del català en les seves relacions amb amics.

3.2.7. Usos escrits privats

Contràriament al que hem vist en parlar dels usos orals, en els usos escrits privats sí que es constata una notable millora en l'ús del català durant el període analitzat. A les enquestes analitzades, aquests usos es mesuren mitjançant dos ítems: «llengua emprada en escriure una carta a una persona que sap català», i «llengua emprada per prendre notes personals». En tots dos casos, i malgrat la migradesa de dades, sembla confirmat un creixement molt important, que en alguns casos podria fins i tot doblar els resultats de 1978.

Evolució (1978-2000) de l'ús escrit privat del català. Percentatges.

L'any 1978, cap dels índex usats per mesurar l'ús escrit privat del català depassava el 30% del total, i l'ús exclusiu o predominant era més a prop del 20% que

del 30%. Dues dècades després, els índexs inferiors enregistrats –els de CIS 1998– se situaven en 38-39%, mentre que els resultats de Fabà *et al.* 2000 se situaven per damunt del 50 i fins i tot el 60%. El creixement és, per tant, innegable.

3.3. Els usos lingüístics fora de la llar a Catalunya: perspectiva global

Ara ja estem en condicions d'extreure unes primeres conclusions pel que fa als usos lingüístics fora de la llar a Catalunya, si més no en termes globals, a final dels 90 i començament dels 2000.

L'any 2000, la majoria de la població –uns dos terços del total– declara parlar el català *molt* o *bastant* en termes generals. Però aquesta percepció sembla més aviat optimista si es posa en relació amb dades mesurades de manera més afina-da, ja que, en termes generals, tan sols un 25% dels ciutadans declaren un ús exclusiu o quasi exclusiu del català, i només un 17% suplementari declara un ús predominant del català (total = 42%). Per contra, un 30% declara un ús exclusiu o quasi exclusiu del castellà, i un 12% més declara un ús predominant d'aquesta llengua (total = 42%). Enmig d'aquests, un 17% declara usos pràcticament equivalents de les dues llengües. En altres paraules: la majoria de la població de Catalunya diu parlar més o menys habitualment en català, però un cop posats a precisar, aquest ús habitual es revela més feble del que es pensava prèviament. Hi ha doncs, certa tendència a sobrevalorar el propi ús del català. I recordem que, en aquest estudi, parlem sempre de dades declarades pels propis enquestats, no pas de dades observades o mesurades *in vivo*.

L'anàlisi dels usos lingüístics de les darreres enquestes (de 1997 a 2001) per funcions i tipus d'interlocutors confirma l'existència de segments molt considerables de la població de Catalunya que –declaren que– fan un ús exclusiu o predominant del català. L'amplitud d'aquests segments depèn òbviament de la pregunta, però tot sembla indicar que oscil·la entre 40%-55% de la població de Catalunya, sempre segons la funció analitzada. Si a aquests sectors hi afegim els que diuen servir-se àmpliament de les dues llengües, els percentatges s'enfilen fins a 55-65/70% segons els casos, la qual cosa ens deixa amb una àmplia majoria d'enquestats que es declaren usuaris habituals del català. En termes generals, podem assenyalar algunes tendències generals:

- L'ús oral interpersonal del català fora de la llar és normalment igual o superior que l'ús a la llar. En altres mots, hi ha segments de població que no usen el català amb els membres de la llar però que el parlen habitualment en altres contextos.
- L'ús exclusiu o predominant del català és superior en l'oralitat que en l'escriptura, fins i tot quan aquesta és privada.
- La distància entre ús exclusiu o predominant i ús AEQ/S és especialment destacable en parlar d'interlocutors col·lectius

L'existència d'una enquesta datada l'any 1978 permet analitzar les dades amb perspectiva històrica. Des d'aquest punt de vista, la revisió dels usos per separat permet constatar que la davallada de l'ús del català a la llar descrita per la ponència de Joaquim Torres no es reproduïx automàticament en els usos fora de la llar. En concret:

- L'ús a les botigues es manté en termes similars als de 1978;
- L'ús en respondre al telèfon també es manté en posicions semblants a les de 1978;
- L'ús del català amb desconeguts es manté o potser fins i tot ascendeix;
- Els usos amb interlocutors tipus formals suggereix cert manteniment (al banc) o fins i tot un lleu ascens (amb la policia municipal).

4. LLENGUA INICIAL DELS PARLANTS I USOS LINGÜÍSTICS

4.1. Fonts per a l'estudi dels usos en funció de la llengua inicial

La primera llengua, L1 o llengua inicial dels parlants –la llengua o llengües que cada informant van aprendre en primer lloc– constitueix un element de primer ordre per a comprendre el panorama sociolingüístic del país. Malauradament, l'explotació comparativa del llengua inicial creuada pels usos en altres àmbits resulta molt complexa a partir de les fonts disponibles per a aquest estudi, ja que:

- CIS (1978) i Fabà *et al.* (2000) no ofereixen aquesta dada.¹
- CIS (1993) presenta el tractament anòmal de les respostes ja descrit anteriorment.

Resta per tant la possibilitat de comparar DYM (1997), CIS (1998) i CIS (2001). El primer i els altres coincideixen en molt poques preguntes, la qual cosa fa la comparació poc viable. Per acabar-ho d'adobar, l'estudi de DYM (1997) només ofereix una opció dicotòmica per a la primera llengua parlada a casa: bé català, bé castellà;² CIS (1998) i CIS (2001), en canvi, classifiquen els parlants en catalanoparlants inicials, castellanoparlants inicials i bilingües inicials. Així, en aquest apartat la nostra comparació es basarà essencialment en les dades provinents dels dos darrers estudis del CIS.

4.2. Els usos lingüístics en general segons la llengua inicial

A Catalunya, la llengua apresada en primer lloc a la llar té un pes fonamental en els usos lingüístics en general. Les dades de DYM (1997) representades al gràfic 4.1 permeten comprovar com pràcticament el 96% dels parlants nadius de català declara parlar més del 40% del temps en la seva llengua. Per contra, el 69% de les persones que declaren el castellà com a L1 diuen que el seu ús del català no

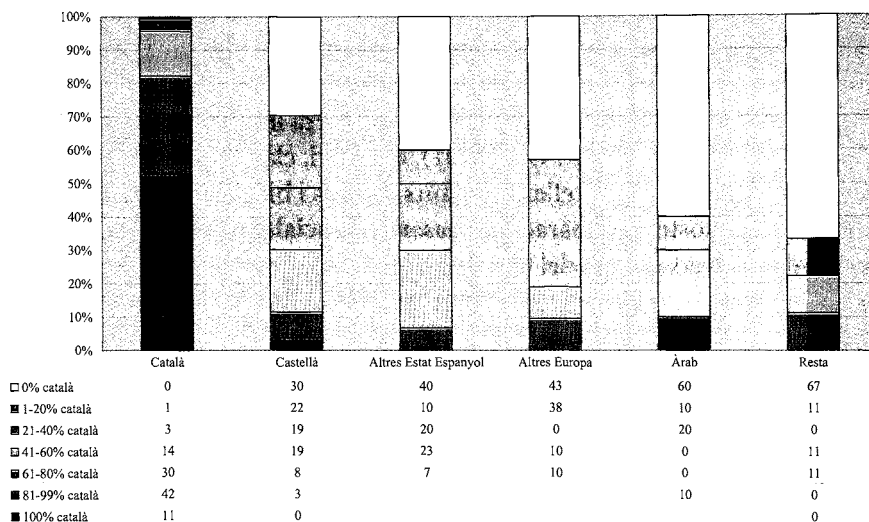
1. En el cas de Fabà *et al.* (2000), només és possible estimar la llengua inicial sabent la llengua parlada amb el pare i la llengua parlada amb la mare si es disposa d'alguna eina que permeti saber quants bilingües familiars d'origen hi ha a la mostra.

2. Les dades de DYM (1997) permetrien obtenir dades alternatives i més matisades sobre la llengua inicial si es creuessin les preguntes que inquireixen sobre la llengua parlada amb el pare, la mare i potser els germans. De fet, les anàlisis de DYM (1997) realitzades per la mateixa empresa se serveixen d'un creuament d'aquestes característiques per identificar la *llengua familiar* dels informants. Malauradament, aquesta *llengua familiar* inclou no tan sols els usos amb la família d'origen, sinó que també inclou la llengua parlada amb els fills i amb la parella, per la qual cosa no hem pogut aprofitar aquests resultats aquí. De passada, i de cara a la claredat, potser fóra bo suggerir un terme alternatiu a *llengua familiar* per a aquesta mena de concepte, del tipus *llengua amb tota la família immediata* o *llengua familiar inicial i actual*.

arriba al 40% de les seves pràctiques comunicatives. Val a dir que aquesta xifra s'eleva fins al 70% dels parlants d'altres llengües de l'Estat Espanyol i dels parlants d'àrab, i fins al 81% dels parlants d'altres llengües europees. Aquest darrer grup sembla els menys procliu a servir-se del català, ja que fins i tot supera el calaix de sastre de resta de llengües, que es queda en un 78%. Val a dir, però, que les xifres dels darrers grups han de prendre's amb molta precaució a causa de l'exigu nombre d'informants de l'enquesta.

Gràfic 4.1

Ús del català segons L1. 1997. Percentatges.

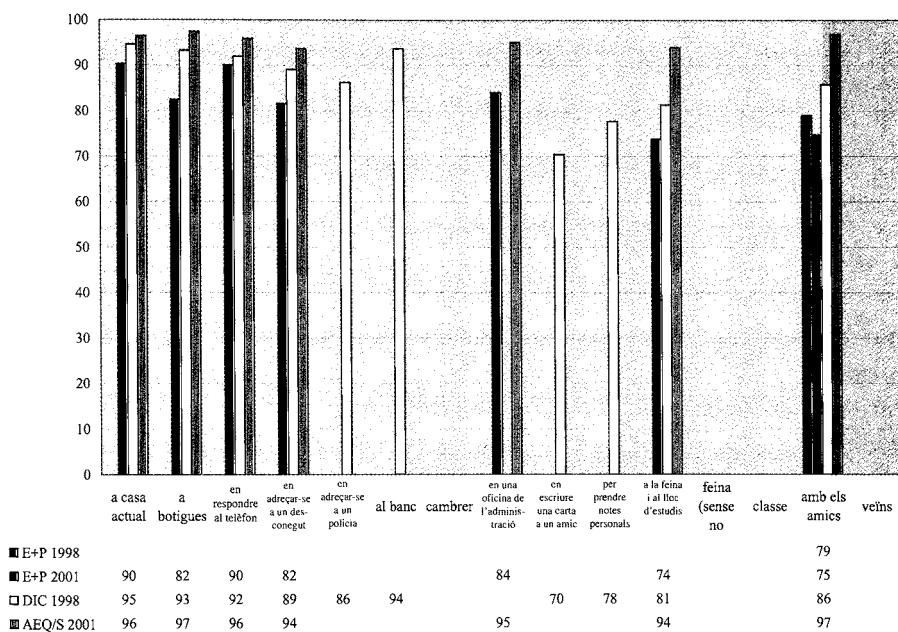
Aquestes xifres desmenteixen l'afirmació, àmpliament difosa en determinats medis, que els catalanoparlants abandonen constantment la seva llengua. Així, per exemple, no es pot passar per alt que un 43% dels qui declaren el català com a llengua inicial diu parlar-lo més del 80% del temps, o que entre aquests, un 11% diu no parlar mai en castellà. Aquestes dades mostren una adhesió molt considerable a la primera llengua, més que més tenint en compte que, en aquest cas, sota l'etiqueta de «catalanoparlants inicials» hi ha inclosos també un cert nombre de bilingües familiars. Es tracta d'una adhesió menor que la practicada pels castellanoparlants envers la seva llengua inicial, però no per això insignificant, ans ben al contrari. Els propers apartats permetran corroborar aquesta conclusió.

4.3. Els usos lingüístics dels qui declaren el català com a llengua inicial

Les persones que declaren tenir el català com a llengua inicial diuen fer un ús elevat d'aquest idioma en totes les funcions analitzades, tant si ens referim a l'ús E+P com si fem referència als usos DIC o AEQ/S. En termes generals, i tal com pot constatar-se al gràfic 4.2, l'ús exclusiu i predominant declarat del català se situa sempre per damunt del 70%. El percentatge s'enfila fins a més del 93% si es tracta de saber qui fa un ús almenys equivalent/significatiu del català.

Gràfic 4.2

Ús del català entre catalanoparlants inicials. Percentatges.

Amb l'ajut de la taula 4.1 podem assajar d'entendre millor la distribució de les tries de català i castellà entre els catalanoparlants inicials. El primer que sobta d'aquesta taula és la constatació que l'ús DIC escrit del català per a notes pròpies encara és inferior a tots els usos E+P orals enregistrats. Segurament, si disposéssim de dades E+P per a les situacions escrites, els resultats serien molt més baixos. La lectura d'aquestes dades sembla indicar que, tot i l'avenç en el coneixement del català escrit de les darreres dècades, continua havent-hi un percentatge molt significatiu de catalanoparlants que se senten tan insegurs en l'escriptura de la seva llengua que no s'atreveixen a usar-la ni tan sols en les circumstàncies més favorables. Ara com ara, el català continua essent una llengua més oral que escrita.

Taula 4.1. Situacions d'ús inferior i superior del català entre catalanoparlants inicials

Ús	Inferior		Superior	
	%	Situació	%	Situació
E+P	74	<i>a la feina i lloc d'estudis</i>	90	<i>a casa</i>
	75	<i>amb els amics</i>	90	<i>en respondre al telèfon</i>
DIC	70	<i>en escriure una carta</i>	95	<i>a casa</i>
	78	<i>per prendre notes</i>	94	<i>al banc</i>
AEQ/S	94	<i>adreçar-se a desconegut</i>	97	<i>a botigues</i>
	94	<i>a la feina i lloc d'estudis</i>	97	<i>amb els amics</i>

A banda de l'oposició entre oralitat i escriptura, la taula 4.1 sembla suggerir una segona tendència: la màxima privacitat i la relació a dos –la pròpia llar, el propi telèfon– afavoreixen l'ús exclusiu i predominant del català; la multiplicitat d'interlocutors el perjudica –la feina, els amics. Fins i tot s'intueix que un estatus comunicatiu més dominant –acudir a les botigues, a l'administració, al banc...– permet triar el català una mica més que no pas una relació més subordinada –a la feina– o igualitària –amb els amics. Amb tot, les diferències són excessivament escasses per a poder realitzar afirmacions gaire contundents en aquest sentit.

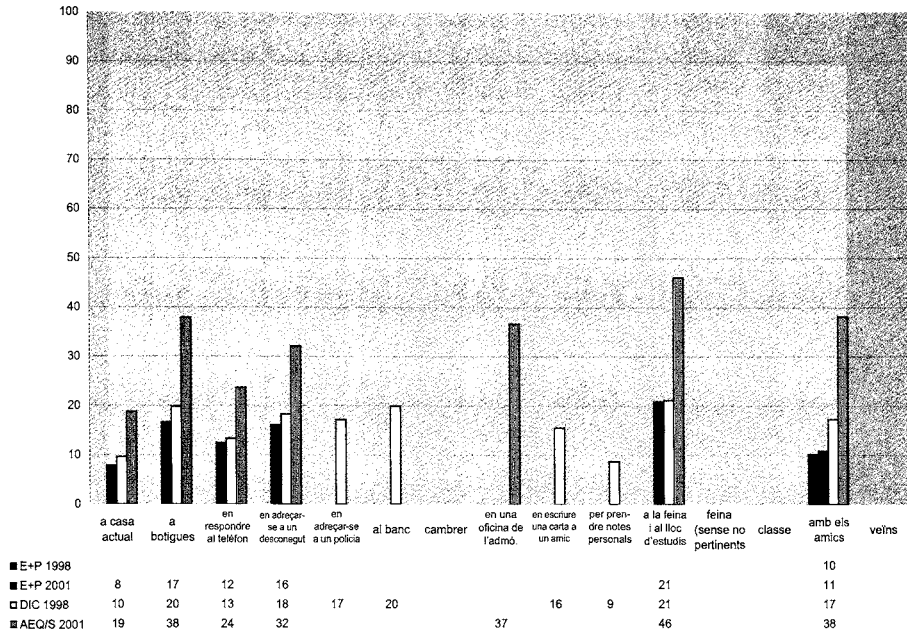
En qualsevol cas, d'aquestes dades es desprèn que el percentatge de persones de primera llengua catalana que declaren un ús no significatiu del català (el complementari de l'índex AEQ/S) en les seves relacions interpersonals fora de la llar és molt reduït, i no arriba en cap cas al 7%. Alhora, el percentatge dels qui declaren fer un ús apreciable –en el sentit definit a la taula 2.3.– del castellà se situa entre un 20 i un 30% del total.

4.4. Els usos lingüístics dels qui declaren el castellà com a llengua inicial

En termes generals, el comportament lingüístic de les persones que declaren tenir el castellà com a llengua inicial pot sintetitzar-se com el contrari dels qui declaren el català com a primera llengua, especialment si ens referim a l'ús exclusiu o predominant del català. Tal com pot comprovar-se al gràfic 4.3, el percentatge de castellanoparlants inicials que se serveixen sobretot del català és escàs en una majoria de les funcions analitzades. Com era d'esperar, els percentatges d'utilització del català creixen considerablement quan s'explora l'ús AEQ/S. Ara bé, ni tan sols en aquest cas l'ús del català entre castellanoparlants no arriba mai al 50%. En altres paraules, la majoria –en molts casos, la immensa majoria– dels castellanoparlants inicials que viuen a Catalunya no fan ús correcte del català.

Gràfic 4.3

Ús del català entre castellanoparlants inicials. Percentatges.

Si combinem el gràfic 4.3 amb la taula 4.2, que en sintetitza les dades més rellevants, podem aprofundir en la distribució dels usos del català entre els castellanoparlants inicials. La revisió dels usos E+P i AEQ/S suggereixen que les persones que van aprendre el castellà com a L1 se serveixen del català sobretot en situacions de certa formalitat, com les botigues, l'administració pública o el banc. En canvi, l'ús del català es manté molt limitat en les situacions més privades, com és la llar actual, els amics o les notes personals. Aquesta distància només s'esvaeix, en el cas dels amics, quan parlem d'usos AEQ/S.

Val a dir que l'ús escrit privat del català entre castellanoparlants inicials tendeix a ser més limitat que l'ús oral: a l'hora de prendre notes personals no arriba al 9%, i amb prou feines sí depassa el 15% en la situació més favorable —«escriure a un amic que sap català». Ara bé, la migradesa de fonts no ens permet d'aprofundir en aquestes dades.

Taula 4.2. Situacions d'ús inferior i superior del català entre castellanoparlants inicials

Ús	Inferior		Superior	
	%	Situació	%	Situació
E+P	8	<i>a casa</i>	21	<i>a la feina i lloc d'estudis</i>
	10	<i>amb els amics</i>	17	<i>a botigues</i>
DIC	9	<i>per prendre notes</i>	21	<i>a la feina i lloc d'estudis</i>
	10	<i>a casa</i>	20	<i>al banc</i>
AEQ/S	19	<i>a casa</i>	46	<i>a la feina i lloc d'estudis</i>
	24	<i>respondre al telèfon</i>	38	<i>amb els amics</i>

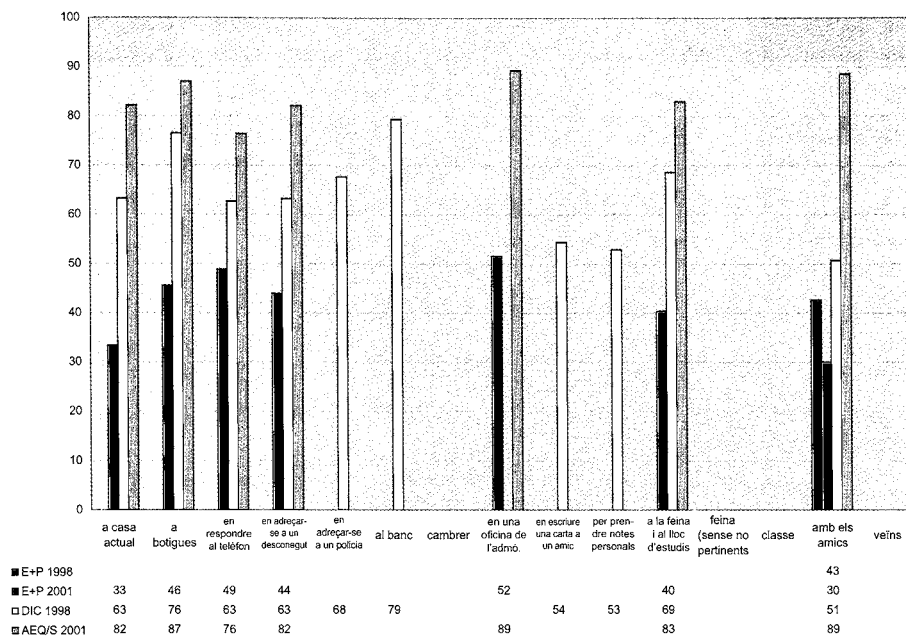
En altres mots, sembla que el català resulta encara una llengua fonamentalment aliena per als castellanoparlants inicials, una llengua emprada poc, sobretot en les relacions més íntimes –a la llar, amb els amics– i, en canvi, més present en les relacions que impliquen cert grau de distanciament i formalitat, com ara les compres a les botigues, les relacions a la feina i amb els veïns.

4.5. Els usos lingüístics dels qui es declaren bilingües inicials català-castellà

En termes generals, els bilingües (català-castellà) inicials declaren un ús del català situat per sota del que declaren els catalanoparlants inicials, però per damunt dels castellanoparlants inicials. Aquesta posició intermèdia també es reflecteix mitjançant els diferents índexs: d'una banda, els percentatges E+P dels bilingües s'acosten –tot i que els superen àmpliament– als resultats AEQ/S dels castellanoparlants inicials; d'una altra, els resultats AEQ/S dels bilingües s'atansen –sense aconseguir-los– als resultats E+P dels catalanoparlants. Aquesta circumstància es reflecteix en la distància entre els usos E+P i AEQ/S, ja que en el cas dels bilingües familiars aquesta distància supera àmpliament els 30 i fins i tot els 45 punts. En altres mots, mentre que els usos exclusius i predominants del català dels bilingües inicials se situen entre el 30 i el 50% segons la situació analitzada, l'ús AEQ/S oscil·la entre el 75 i el 90%.

Gràfic 4.4

Ús del català entre bilingües inicials. Percentatges.

El repàs de les puntuacions màximes i mínimes de cada situació comunicativa a la taula 4.3 permet esbrinar alguns dels trets principals de les pautes de tria de llengües dels bilingües familiars. En primer lloc, i pel que fa als usos E+P, els bilingües inicials que tenen el català com a llengua exclusiva o predominant en situacions de màxima privacitat –llar actual o amics– només se situen prop d'un terç del total. Per contra, sembla que els entorns més formals –administració– i impersonals –desconegut– fan pujar l'índex E+P d'aquest col·lectiu. Una tendència similar es detecta en els usos DIC: la privacitat implica usos menors del català, mentre que la formalitat –banc, botigues– dona més joc a aquesta llengua. Aquí, com en el cas dels catalanoparlants, l'ús escrit també es revela baix en comparació amb l'oral. Finalment, els usos AEQ/S mostren unes tendències lleugerament discrepants de les anteriors, ja que l'ús amb els amics se situa entre els més favorables a la presència del català. Tanmateix, cal assenyalar que la llar actual i la relació amb un desconegut continuen situant-se en la franja inferior de resultats.

Taula 4.3. Situacions d'ús inferior i superior del català entre bilingües inicials

Ús	Inferior		Superior	
	%	Situació	%	Situació
E+P	30	<i>amb amics</i>	52	<i>en oficina d'administració</i>
	33	<i>a casa actual</i>	49	<i>en respondre al telèfon</i>
DIC	51	<i>amb amics</i>	79	<i>al banc</i>
	53	<i>per prendre notes</i>	76	<i>a botigues</i>
AEQ/S	82	<i>a casa actual</i>	89	<i>en oficina d'administració</i>
	82	<i>adreçar-se a desconegut</i>	89	<i>amb els amics</i>

4.6. Llengua inicial i usos lingüístics interpersonals: conclusions

En aquest apartat hem analitzat la relació entre llengua inicial o primera llengua adquirida a la llar, i usos lingüístics interpersonals. Els resultats mostren les següents tendències principals:

- La llengua inicial es correlaciona amb força amb les pràctiques lingüístiques: els catalanoparlants inicials declaren fer un ús molt ampli del català, els castellanoparlants inicials en fan poc ús, i els bilingües inicials en fan un ús intermedi. En el cas d'aquests darrers, cal notar a més a més que són minoritaris els que empren el català de manera exclusiva o predominant, però majoritaris els que l'usen de forma almenys equivalent o significativa.

- Les comunicacions escrites són, de molt, les situacions comunicatives més desfavorables per a l'ús del català en el cas dels catalanoparlants familiars. També les relacions amb companys d'estudi i amb amics mostren espai per a incrementar l'ús del català.

- Els castellanoparlants familiars declaren fer un ús comparativament escàs del català, i rarament en termes d'exclusivitat o predomini, ni tan sols d'equivalència amb el castellà. Aquells que sí el parlen solen fer-ho sobretot en relacions un punt distants, com ara les relacions a les botigues, a la feina o als bancs.

- Els bilingües familiars mostren un ús E+P ampli però minoritari, uns percentatges d'ús DIC superiors al 50%, i un ús AEQ/S superior al 75%. La presència del català és superior en determinats contextos de certa formalitat –amb una oficina de l'administració pública, a les botigues– i menor en àmbits més informals, com pugui ser el de les relacions a la llar actual o amb els amics.

5. ELS USOS LINGÜÍSTICS EN FUNCIÓ DE LA LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ

5.1. Les fonts per a l'anàlisi

Una de les variables més usades en les anàlisis sociolingüístiques és el que podem denominar *llengua d'identificació* o *identitat lingüística*, basada en l'ads-

cripció personal a una o més llengües. La definició d'aquesta adscripció no deixa de ser problemàtica per moltes raons,³ però atès que és considerada de manera sistemàtica per força investigacions, aquí hem volgut explorar-ne els lligams amb els usos extrafamiliars declarats.

Les fonts emprades per explorar aquest lligam han estat les dades de CIS (1998) i de Fabà *et al.* (2000), ja que totes dues enquestes inclouen preguntes formulades en termes estrictament identitaris.⁴ Hem desestimat les enquestes que no inclouen aquesta mena de preguntes; en aquest sentit, hem preferit excloure de l'anàlisi les dades de DYM (1997), ja que la formulació de la pregunta pot induir a confusió els enquestats entre identitat i freqüència d'ús.⁵

En considerar les anàlisis següents, cal no perdre de vista la diferència ja enunciativa anteriorment pel que fa a les opcions de resposta de cada font. Les dades d'ús lingüístic de CIS (1998) són dicotòmiques (*català/castellà*) en tots els casos llevat de les relacions amb els amics, en què són tricotòmiques (*català/les dues/castellà*); les primeres forneixen índexs DIC i les segones índexs E+P i AEQ/S. Les dades de Fabà *et al.* (2000) són sempre tricotòmiques (índexs E+P i AEQ/S). Pel que fa a les dades d'identitat lingüística, la pregunta de CIS (1998) que es llegia en veu alta a l'enquestat estava formulada en termes dicotòmics, però el qüestionari ja preveia una opció de resposta *bilingüe* al costat de la N.C.⁶ Fabà *et al.* (2000), oferia les possibilitats *català, castellà, ambdues, altres, N.C.*⁷

5.2. Usos lingüístics dels qui s'identifiquen com a catalanoparlants

La comparació de les dades permet comprovar que el català és àmpliament emprat pels qui es declaren catalanoparlants d'identificació, en totes les funcions analitzades i per a qualsevol dels índexs plantejats. Els usos E+P són superiors al 75% en tots els casos d'interacció oral; per contra, els usos escrits privats se situen encara molt enrere –65% en el cas de prendre notes. Lògicament, els resultats DIC i AEQ/S d'ús del català se situen encara més amunt, i superen sistemàticament el 85% en l'oralitat i el 70% en l'escriptura.

3. Té tothom una adscripció d'aquesta mena? Quines són les categories pertinents per expressar-la? Són estrictament comparables les adscripcions a un mateix grup i a grups diferents?

4. CIS (1998): «9. Y si alguien le preguntara, ¿diría Ud. que es más bien castellano-parlante o más bien catalán-parlante»; Fabà *et al.* (2000): «P.1 Quina considera que és la seva llengua?»

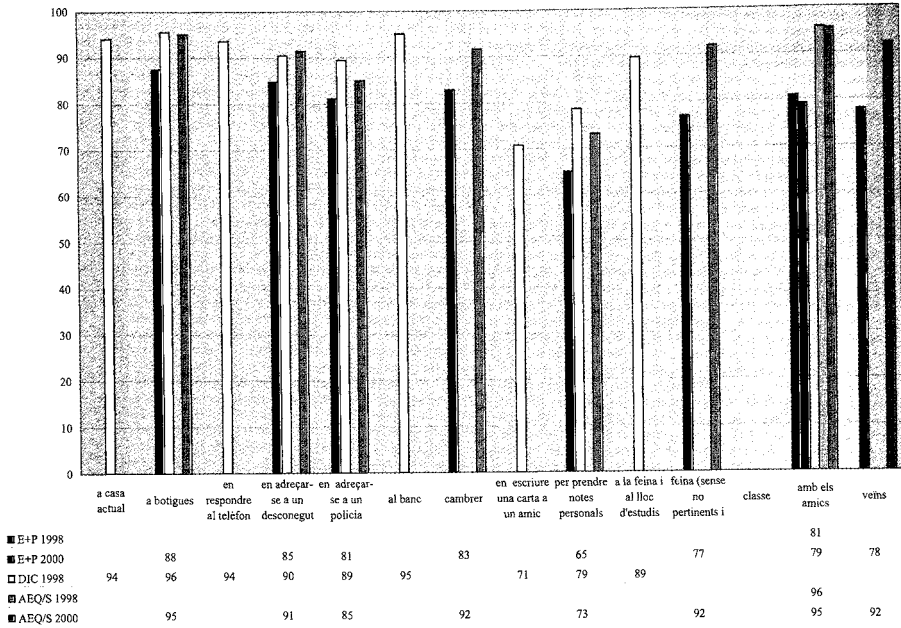
5. «P1 Quina és la seva llengua habitual?»

6. Aquesta darrera només fou emprada per 2 individus de tota la mostra.

7. Hom podria argüir, amb tot, que la pregunta estava formulada en termes dicotòmics, ja que es demanava quina era «la seva llengua» i no pas «les seves llengües».

Gràfic 5.1

Ús del català entre catalanoparlants d'identificació. Percentatges.

La revisió més detallada de les situacions comunicatives permet comprovar que les tendències dels catalanoparlants d'identificació no se separen gaire de les que detectàvem per als catalanoparlants inicials. Més enllà de l'oposició entre oralitat i escriptura, la singularitat d'interlocutors –un únic interlocutor– i la posició de superioritat pel que fa a l'estatus comunicatiu –actuar com a client, per exemple– semblen afavorir el català; la multiplicitat d'interlocutors i la igualtat o subordinació, per contra, afavoreixen el castellà.

Taula 5.1. Situacions d'ús inferior i superior del català entre catalanoparlants d'identificació

Ús	Inferior		Superior	
	%	Situació	%	Situació
E+P	65	per prendre notes	85	amb un desconegut
	77	a la feina i lloc d'estudis	83	amb un cambrer
DIC	75	en escriure una carta	96	a les botigues
	79	per prendre notes	95	al banc
AEQ/S	73	per prendre notes	95	a botigues
	85	amb un policia	95	amb els amics

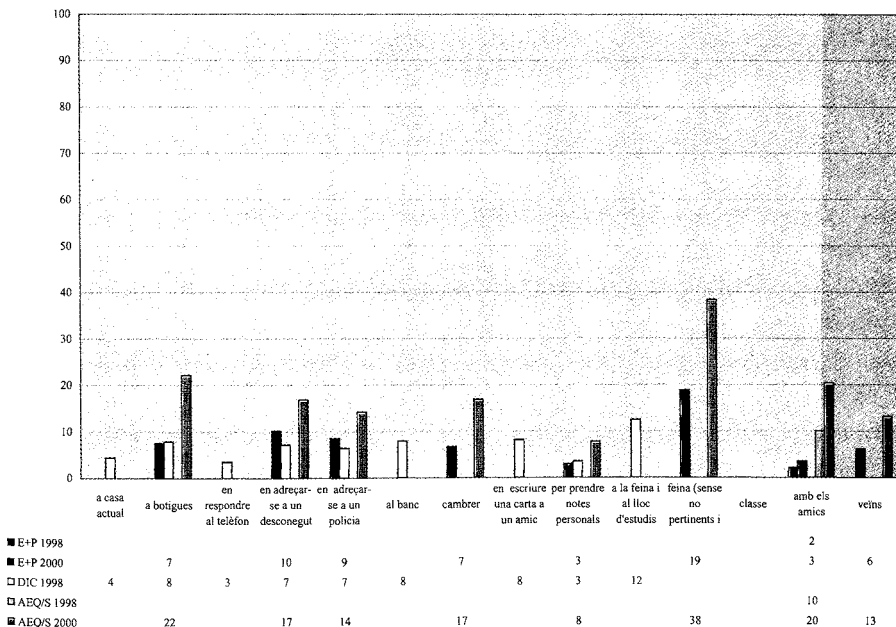
En altres mots: en les relacions escrites resta encara un altíssim percentatge –més del 35%– de catalanoparlants que no se serveixen pràcticament mai de la llengua amb què s'identifiquen, probablement per inseguretat. En les relacions orals, en canvi, el percentatge de persones que s'identifiquen amb el català que declaren un ús poc significatiu del català (el complementari de l'índex AEQ/S) en les seves relacions interpersonals fora de la llar és molt reduït, i no arriba en cap cas al 7%.

5.3. Usos lingüístics dels qui s'identifiquen com a castellanoparlants

Els usos lingüístics entre les persones que es declaren castellanoparlants o que diuen que el castellà és «la seva llengua» capgiren literalment el panorama descrit a l'apartat anterior. Els informants que s'identifiquen amb el castellà amb prou feines arriben al 10% d'ús exclusiu o predominant del català en alguns contextos. Ni tan sols els usos AEQ/S assoleixen, llevat d'alguna excepció, percentatges significatius. Només les situacions laborals semblen escapar a la manca d'ús del català, tot i que els percentatges assolits no són tampoc especialment falaguers.

Gràfic 5.2

Ús del català entre castellanoparlants d'identificació. Percentatges.

La taula 5.2 corrobora la percepció que l'àmbit laboral és l'únic en què els castellanoparlants d'identificació se serveixen del català amb certa freqüència. Tal com pot apreciar-s'hi, l'ús E+P, DIC i AEQ/S en aquest àmbit s'allunya sistemàticament de la resta de resultats superiors, i eclipsa els resultats de tota la resta de valors.

Taula 5.2. Situacions d'ús inferior i superior del català entre castellanoparlants d'identificació

Ús	Inferior		Superior	
	%	Situació	%	Situació
E+P	2	<i>amb els amics</i>	19	<i>a la feina</i>
	3	<i>per prendre notes</i>	10	<i>amb un desconegut</i>
DIC	3	<i>respondre al telèfon</i>	12	<i>a la feina i lloc d'estudis</i>
	4	<i>a casa</i>	8	<i>en escriure una carta</i>
AEQ/S	8	<i>per prendre notes</i>	38	<i>a la feina</i>
	13	<i>amb els veïns</i>	22	<i>a botigues</i>

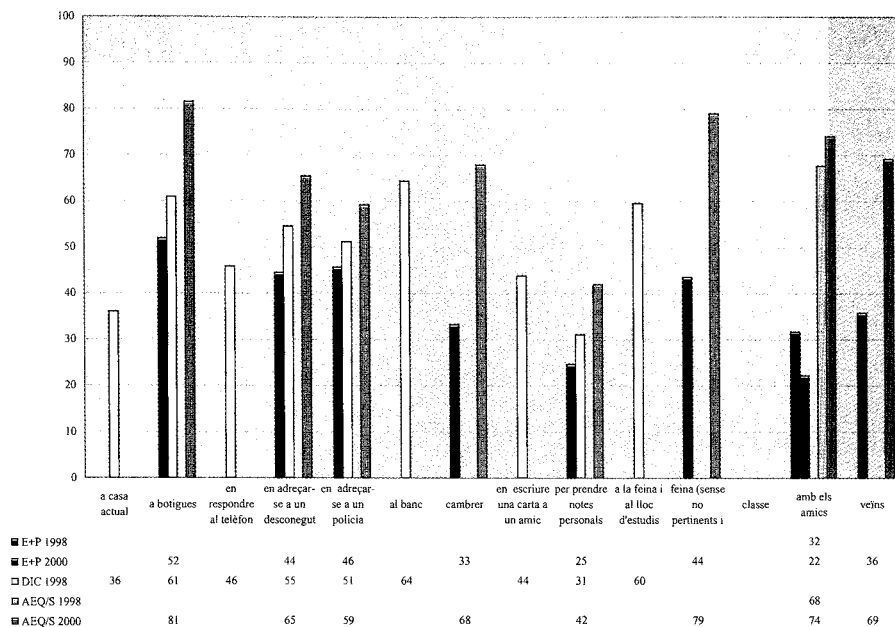
Més enllà de l'àmbit laboral, l'ús del català assoleix els resultats més elevats en una varietat de situacions difícils d'homogeneïtzar sota un mateix concepte, ja que de vegades es tracta dels usos orals més o menys formals –a les botigues–, d'altres vegades d'usos escrits privats –en escriure una carta–, o fins i tot amb un desconegut. En qualsevol cas, parlem de xifres mínimes que fan pràcticament irrelevants aquestes diferències internes i que no alteren el fet fonamental: d'acord amb aquestes dades, per als castellanoparlants d'identificació el català és una llengua essencialment estranya de la qual només se serveixen amb alguna freqüència en situacions laborals.

5.4. Usos lingüístics dels qui s'identifiquen com a bilingües

Igual com s'esdevenia a l'apartat 4.5, els comportaments del informants que s'identifiquen amb les dues llengües també se situen aquí entre els dels catalanoparlants i els dels castellanoparlants. Aquí també es detecta una distància més que considerable entre els usos E+P i els usos AEQ/S. Ara bé, en el cas dels bilingües d'identificació, la distància entre aquests dos índexs no és tan acusada com en el cas dels bilingües inicials. A més a més, en aquest cas els bilingües s'allunyen dels altres dos grups analitzats: els índexs inferiors dels bilingües d'identificació són substancialment superiors als dels castellanoparlants, i els seus índexs superiors queden lluny dels dels catalanoparlants d'identificació. En altres mots, sembla que l'opció d'identificar-se alhora amb les dues llengües reflecteix un subgrup amb més precisió que no pas la circumstància d'haver estat educat en una o altra llengua.

Gràfic 5.3

Ús del català entre bilingües d'identificació. Percentatges.

La revisió del gràfic 5.3 permet constatar que la majoria dels bilingües d'identificació tenen en el castellà la seva llengua de funcionament social prioritari. D'una banda, un segment molt considerable d'aquest col·lectiu declara que no fa un ús significatiu del català (el complementari de AEQ/S): es tracta d'un 19% en el cas de les botigues, el 26/32% en el cas dels amics, d'un 41% en adreçar-se a un policia, i d'un 68% a l'hora de prendre notes. D'una altra, només una minoria d'aquest col·lectiu declara fer un ús exclusiu o predominant del català: 22/32% amb els amics, 25% per prendre notes o 44% a la feina. De fet, només el 36% té el català per llengua habitual de la llar. Ara bé, l'ús DIC i AEQ/S d'aquest col·lectiu ateny percentatges no negligibles, de manera que també resultaria fals considerar que viu instal·lat en el monolingüisme castellà —una afirmació que sí pot fer-se dels castellanoparlants d'identificació. Ben altrament, i en termes globals, els bilingües d'identificació tenen el castellà per llengua prioritària, però declaren usar, de manera secundària però tanmateix àmplia, el català.

La taula 5.3 permet entendre millor les pautes de tria del català d'aquest col·lectiu. El català hi és usat sobretot en situacions de certa formalitat —a les botigues, amb un desconegut, a la feina. Per contra, els bilingües d'identificació se serveixen molt principalment del castellà per a les relacions privades, d'amistat i per als usos escrits.

Taula 5.3. Situacions d'ús inferior i superior del català entre bilingües d'identificació

Ús	Inferior		Superior	
	%	Situació	%	Situació
E+P	22/32	<i>amb amics</i>	52	<i>a botigues</i>
	25	<i>per prendre notes</i>	46	<i>a un desconegut</i>
DIC	31	<i>per prendre notes</i>	64	<i>al banc</i>
	36	<i>a casa</i>	61	<i>a botigues</i>
AEQ/S	42	<i>per prendre notes</i>	81	<i>a botigues</i>
	59	<i>adreçar-se a un policia</i>	79	<i>a la feina</i>

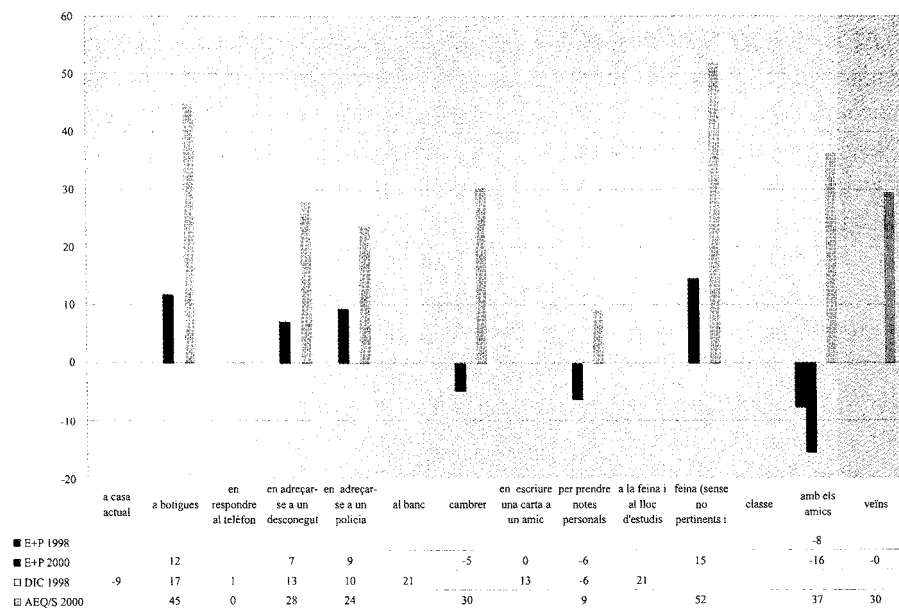
Els usos del bilingües resten doncs a mig camí dels que hem identificat per als catalanoparlants i castellanoparlants. Ara bé, aquest «mig camí» no s'ha de confondre pas amb la mitjana entre els usos dels uns i dels altres, ja que presenta algunes diferències molt significatives. Per visualitzar-les ens podem servir del gràfic 5.4, que mostra quina diferència (positiva o negativa) hi ha entre l'ús del català per part dels bilingües d'identificació i la mitjana d'ús de catalanoparlants i castellanoparlants per a cada funció i estudi. Si l'ús dels bilingües és superior a la mitjana entre catalanoparlants i castellanoparlants, la barra del gràfic és superior a 0; si els bilingües fan un ús del català inferior a la mitjana dels altres dos, el resultat i la barra són negatius.

El gràfic 5.4 palesa que en la majoria de situacions els bilingües d'identificació empren el català força més d'allò que hauríem esperat si el seu comportament hagués estat tan sols una mitjana del comportament de catalanoparlants i castellanoparlants. I és precisament a la llar actual, amb els amics i a l'hora de prendre notes quan l'ús del català és inferior a l'esperable *a priori*. A la resta de situacions, l'ús del català és més elevat d'allò que hauríem hipotetitzat a partir de la mitjana esmentada.

Aquestes constatacions permeten plantejar la hipòtesi de per què determinats informants es declaren identificats amb dues llengües en comptes d'una sola. Ben probablement és l'ús del català fora de la llar allò que fa que un segment de la població s'identifiqui amb les dues llengües. Aquest ús, ampli tot i que sovint secundari, és precisament el que els diferenciaria dels castellanoparlants d'identificació, amb qui tendeixen a compartir llengua a la llar i en les relacions d'amistat. En altres mots, és precisament l'ús extrafamiliar allò que diferencia els qui es declaren bilingües dels qui diuen identificar-se exclusivament amb la llengua castellana.

Gràfic 5.4

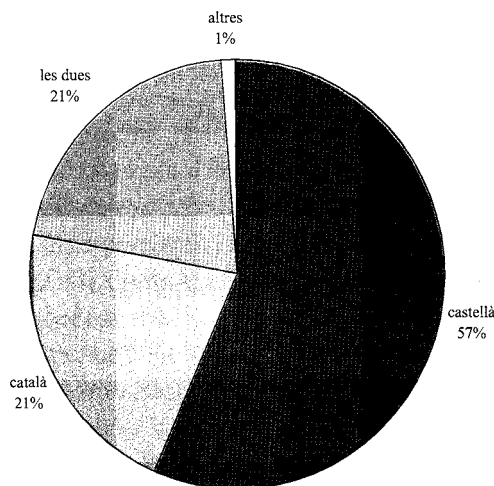
Ús del català entre dels bilingües en relació amb la mitjana entre catalanoparlants i castellanoparlants. 1998 i 2000. Percentatges.

Aquest fet no és aliè a una altra realitat: la majoria de les persones que es declaren bilingües o diuen tenir les dues llengües com a «seves» van aprendre el castellà com a única llengua inicial, i només un sector petit dels qui es declaren bilingües tenen el català com a única llengua inicial (vegeu gràfic 5.5).

Gràfic 5.5

Llengua inicial dels qui es declaren bilingües. 1998. Font: CIS 1998

Cal no oblidar aquest factor a l'hora de parlar de llengua inicial i de llengua d'identificació: en termes de biografia lingüística, els bilingües inicials i els bilingües d'identificació són grups diferents que cal evitar de confondre, ja que el seu comportament no és ben bé el mateix. En altres mots, no és el mateix ser d'origen bilingüe que reclamar-se'n. I tampoc és exactament el mateix reclamar-se bilingüe que practicar el bilingüisme. Com hem constatat, hi ha bilingües d'identificació que usen àmpliament el català, però rere aquesta etiqueta també es troben segments molt significatius que no fan ús del català més que de manera marginal o fins i tot nul·la.

La interpretació de per què una persona que no empra pràcticament mai una llengua es declara identificat amb aquest idioma és complexa i no pot pas resoldre's aquí. Sens dubte, alguns sectors usen el rètol *bilingüe* com a eufemisme ja que, per diverses raons, no consideren adequat declarar-se castellanoparlants. Ara bé, també hi ha sectors per als quals la identificació amb el bilingüisme pot constituir una manera simbòlica de donar el seu suport al català tot i no trobar-se en condicions –ambientals o fins i tot d'aprenentatge– per emprar-lo de manera majoritària. En qualsevol cas, l'anàlisi dels bilingües constitueix una qüestió crucial per a l'esdevenidor de la llengua catalana que hauria de merèixer una reflexió i una recerca molt més aprofundida de la que podem dedicar-hi aquí, ja que aquests bilingües *no practicants* viuen en la contradicció que tot i declarar-se parlants d'una llengua amenaçada no la parlen amb assiduitat.

5.5. Els usos lingüístics segons la llengua d'identificació: conclusions

La revisió dels usos lingüístics en funció de la identitat lingüística permet establir una sèrie de conclusions:

- Les persones que es declaren catalanoparlants diuen fer un ús molt extens del català. Aquesta sembla ser, en la pràctica, la seva llengua habitual quotidiana per a pràcticament totes les funcions analitzades. L'escriptura i les relacions amb múltiples interlocutors semblen ser els factors que redueixen l'ús del català entre aquest col·lectiu.
- Els informants que s'autoconsideren castellanoparlants no parlen en català més que de manera excepcional, gairebé marginal. L'única funció en què es detecta cert ús –tanmateix minoritari– del català és en les relacions laborals.
- Les persones que es declaren bilingües formen un col·lectiu que majoritàriament té el castellà com a llengua inicial, parla majoritàriament el castellà a casa seva i amb els amics, però que declara fer un ús considerable del català, normalment al costat del castellà, sobretot quan hi ha una certa formalitat. Les seves relacions més íntimes –notes privades, relacions amb els amics– són també les que mostren menys ús del català, per sota fins i tot de la mitjana entre catalanoparlants i castellanoparlants. En aquest col·lectiu s'hi aixopluga també un sub-

grup que, tot i declarar-se bilingüe, no fa servir el català mai o només de manera secundària en les seves relacions fora de la llar.

Sintèticament: l'adscripció a una llengüa d'identitat –o la identitat lingüística– es correlaciona de manera elevadíssima amb els usos lingüístics en el cas dels castellanoparlants, i una mica menys en el cas dels catalanoparlants; els bilingües semblen un grup més heterogeni en què s'engloben parlants amb pràctiques lingüístiques heterogènies. De cara a un futur caldria explorar com se subdivideixen cadascun d'aquests grups, ja que les diferències internes semblen ser, sobretot per a bilingües i, en menor mesura, catalanoparlants, molt considerables i necessitades d'anàlisi acurada.

6. ELS USOS LINGÜÍSTICS EN FUNCIÓ DE L'EDAT

6.1. Edat i llengua: algunes qüestions metodològiques prèvies

L'edat és la tercera variable que revisarem aquí per tal de conèixer l'evolució de l'ús del català a Catalunya. Als apartats següents analitzarem la relació entre edat i usos lingüístics partint de quatre fonts bàsiques: d'una banda, DYM (1997); d'una altra, CIS (1978), CIS (1998) i CIS (2001). La primera font ens servirà per a una visió global de l'ús per edats, gràcies a la pregunta en què es demanava l'estimació del propi ús del català en percentatges. Les altres fonts ens permetran analitzar els usos lingüístics en diferents situacions comunicatives.

A l'hora d'analitzar les dades segons l'edat, no hem volgut desapropitar l'oportunitat de comparació diacrònica que es derivava del fet que CIS (1978) hagués proporcionat les dades desglossades per grups d'edat (veg. Rodríguez Osuna 1979: 227). Aquest estudi va comparar una sèrie de grups d'edat basats sobretot en dècades (veg. columna 1 de la taula 6.1). Com que no podíem redistribuir els individus d'aquest estudi en nous grups d'edat perquè no disposàvem de la matriu de dades, qualsevol comparació amb CIS (1978) exigia respectar el seu desglossament. Així ho hem fet amb les dades dels altres estudis aquí analitzats.

Ara bé, una comparació sobre aquesta base no està exempta de problemes. Per començar, a l'hora de comparar les dades de CIS (1978) amb estudis realitzats en altres dates hem hagut de traduir els *grups d'edat*, basats en els anys dels subjectes en el moment de l'enquesta, a *cohorts* basades en l'any de naixement¹ (vegeu taula 6.1, columnes 1 i 2).

1. En no disposar de la matriu de partida no podem reatribuir els nats en els anys fronterers d'edat dissemblant segons els grups d'edat que els correspondrien.

Taula 6.1. Grups d'edat de CIS (1978) i cohorts corresponents. Elaboració pròpia

1. Grups d'edat de CIS (1978)	2. Data de naixement dels grups d'edat de CIS (1978) (cohorts)	3. Cohorts fixades per a la comparació amb altres estudis
De 18 a 24 any	Entre 1954 i 1960	Entre 1949 i 1958
De 25 a 29 anys	Entre 1949 i 1953	
De 30 a 39 anys	Entre 1939 i 1948	Entre 1939 i 1948
De 40 a 49 anys	Entre 1929 i 1938	Entre 1929 i 1938
De 50 a 59 anys	Entre 1919 i 1928	Entre 1919 i 1928
Més de 60 anys ²	Fins a 1918 (incl.)	Fins a 1918 (incl.)

En fer aquesta operació, les heterogeneïtats dels grups d'edat establerts a CIS (1978) generen alguns problemes comparatius. Tal com pot comprovar-se, la majoria dels grups d'edat originals eren de 10 anys, la qual cosa permet establir cohorts amb relativa senzillesa. Però els informants més joves d'aquell moment quedaven agrupats en dos grups diferents: d'una banda, els nascuts entre 1949 i 1953, i d'una altra, els nats entre 1954 i 1960. És obvi que no tenia gaire sentit de mantenir aquesta divisió en els estudis més recents. Així doncs, hem subsumit en una sola cohort d'edat les dues darreres cohorts de CIS (1978), que passen a formar la cohort dels nascuts «Entre 1949 i 1958». La nova cohort resultant inclou un petit segment de persones que, de fet, correspondrien a la cohort posterior: en concret, els nats els anys 1959 i 1960 haurien d'atribuir-se a la cohort dels nats entre 1959 i 1968. De nou, sense la matriu de dades aquestes persones són impossibles de destriar i redistribuir (veg. columna 3 de la taula 6.1). La fusió entre els dos grups ha hagut de dur-se a terme partint dels percentatges obtinguts en cada cas per cada subgrup. En tractar-se d'una mitjana de percentatges, cal prendre aquesta xifra amb cautela. Afortunadament, en la gran majoria dels casos els resultats dels grups d'edat subsumits en aquesta cohort només distaven entre 1 i 3 punts entre elles, la qual cosa permet suposar que la nostra operació només introdueix distorsions menors en les puntuacions.

A banda de les qüestions derivades de la subagrupació dels enquestats, hi ha l'aspecte de la validesa de les dades. Ignorem el marge d'error de cadascun dels grups d'edat establerts a CIS (1978), tot i que, ateses les dimensions de la mostra –1.6000 enquestats– aquest devia ser alt. Quelcom de semblant pot afirmar-se per a les dades de CIS (1998) –1.006 enquestats. Les cohorts són força

2. És a dir, 60 o més anys.

més nombroses a CIS (2001) –2.800 enquestats–, i a DYM (1997) –3.323 enquestats–. Ara bé, en tots els casos estudiats, el grup de més edat –nats abans de 1919– i el més jove –nats després de 1979– incloïen força menys informants que la resta.

La solució a aquest problema ha estat doble. Pel que fa a la cohort de més edat, i atès que disposàvem de les dades provinents de les quatre fonts considerades, hem decidit incloure-la sistemàticament en l'anàlisi, tot i que cal advertir que les dades d'aquest grup seran sens dubte les menys fiables de tot l'apartat –i les més irregulars de totes.³ Però per a la cohort més jove la situació era diferent. D'una banda, no disposàvem de dades de 1978, per òbvies raons cronològiques, ja que els enquestats encara havien de néixer. D'una altra, les dades de què disposàvem eren contradictòries de manera quasi sistemàtica.⁴ Davant d'aquesta situació, només hem inclòs aquesta cohort (els nats després de 1979) en la consideració dels usos globals feta a partir de DYM (1997) –la que inclou més informants d'aquest grup: 287 persones–, però no en l'anàlisi segmentada per funcions.

Resumint, les dades sobre les cohorts més jove i més gran són sempre les menys fiables de tota la comparació. La cohort més jove només inclou adolescents a l'apartat 6.2. A partir de l'apartat 6.3, si no s'indica el contrari, quan parlem dels parlants «més joves» estem fent referència a un col·lectiu que l'any 2001 tenia entre 23 i 32 anys. El grup no comprèn per tant en cap cas infants o adolescents, i deixa de banda un bon nombre de joves *stricto sensu*. En qualsevol cas, i ateses les condicions de la comparació, el lector farà bé de prendre's amb la deguda cautela les conclusions que es puguin obtenir d'aquesta operació.

6.2. L'ús lingüístic «en general» segons l'edat

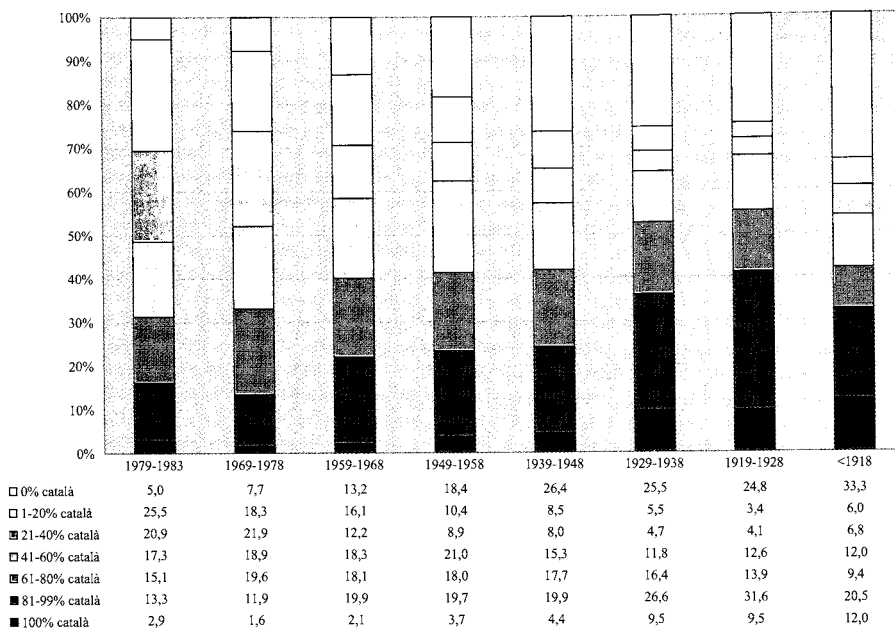
L'enquesta DYM (1997) demanava als entrevistats que valoressin el seu ús del català en general en termes de percentatges. El gràfic 6.1 presenta els resultats d'aquesta pregunta segmentats segons les mateixes franges d'edat de CIS (1978) per tal de permetre comparacions amb les altres fonts d'anàlisi d'aquest capítol.

3. N'hi ha prou de comparar els resultats DYM (1997) amb els dels estudis del CIS als gràfics següents per constatar-ho.

4. Per als usos globals, DYM (1997) indica manteniment en relació amb la cohort immediatament superior. Pel que fa als usos segmentats per funcions, CIS (1998) –la font menys fiable en termes de mostra– tendeix a mostrar remuntada o manteniment en relació amb la cohort precedent, mentre que CIS (2001) suggereix més aviat una baixada.

Gràfic 6.1.

Ús de català en general segons edats. 1997. Percentatges.

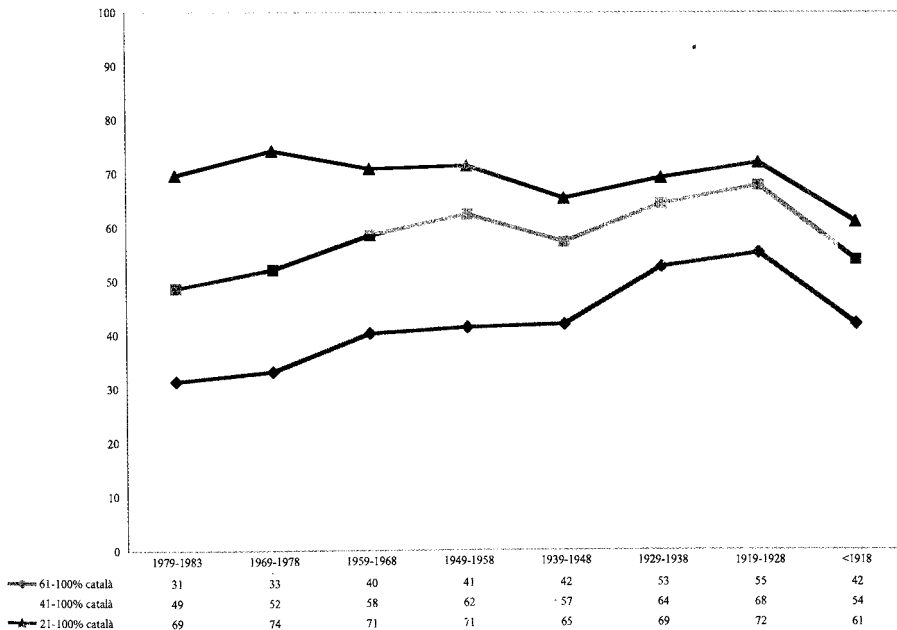
Recordem que el grup dels nascuts abans de 1918 només estava representat en aquest estudi per poc més de 100 individus, la qual cosa redueix la fiabilitat de les dades que puguem extreure'n. També el grup més jove presenta una nombre d'informants un xic baix (una mica per sota de 300) a efectes de fiabilitat de les dades. Però fins i tot prescindint d'aquestes cohorts, la comparació dels usos permet identificar dues tendències evolutives principals des de les generacions més grans —a la dreta del gràfic— fins a les més joves —a l'esquerra. D'una banda, com més joves els enquestats, més s'afebleix l'ús del català exclusiu, predominant i fins i tot equivalent amb el castellà. D'altra, com més joves els enquestats, més recula l'absència absoluta d'ús del català.

Si revisem pausadament el gràfic 6.1 i el comparem amb el gràfic 6.1bis (veg. més avall) entendrem millor aquestes tendències. Comencem pels aspectes lligats amb la reculada en l'ús del català. La nostra anàlisi deixarà de banda les dades corresponents al grup de nascuts abans de 1918 i prendrà el grup de nascuts entre 1918 i 1928 com a primera referència temporal. Tal com pot comprovar-se, els gràfics presenten una davallada intergeneracional considerable

–24 punts: del 55% fins al 31%– de les persones que declaren emprar el català entre el 100 al 61%. També registren una davallada més modesta –19 punts: del 68% al 49%– dels qui diuen fer-ne un ús almenys equivalent/significatiu (de 100 a 41%). Totes dues dades indiquen que el percentatge de persones que desenvolupen la major part de les seves activitats en català ha anat reduint-se al llarg del segle XX, reemplaçat per persones que fan més ús del castellà. Les gràfiques suggereixen dos moments de caiguda. La primera caiguda s'hauria produït entre les generacions nascudes abans i després de la Guerra Civil, quan l'ús E+P del català passà de ser majoritari (per damunt del 50%) a situar-se lleument per sobre del 40%. La segona caiguda sembla haver-se produït a partir de 1969. Entre les generacions nascudes després d'aquella data, l'ús E+P passa a situar-se lleugerament per sobre del 30%. No cal dir que aquest procés té molt a veure amb les convulsions polítiques –Guerra Civil– i demogràfiques –immigracions– viscudes per Catalunya al segle XX (vegeu apartat anterior i ponència de Joaquim Torres).

Gràfic 6.1bis

Evolució de l'ús del català, segons any de naixement. Percentatges.

Al costat d'aquest retrocés, hom detecta un manteniment de l'ús almenys apreciable (AAP: més del 21%) del català, que passa de 72% a 69%. De fet, l'única davallada significativa d'aquest ús sembla haver-se produït en la cohort de nats entre 1939 i 1948, quan l'ús AAP se situa en 65%.

La comparació de les tres possibilitats d'ús (E+P, AEQ/S i AAP) permet constatar que les corbes segueixen una evolució molt paral·lela entre les generacions anteriors a 1949, ja que tots tres índexs d'ús reflecteixen la mateixa caiguda d'ús entre les generacions prèvies i posterior a la Guerra Civil. És a partir d'aquell moment que les evolucions es bifurquen, ja que en un primer moment l'ús E+P es manté mentre que els altres dos usos remunten; més endavant, però, l'ús AEQ/S torna a acoblar-se a la dinàmica de l'ús E+P, mentre que l'ús AAP adopta una dinàmica pròpia.

El gràfic 6.1 permet constatar, d'altra banda, que el segment de persones que no fan cap ús del català s'hauria encongit enormement (de quasi 25% a 5%), en favor d'un col·lectiu ampli de persones que declaren parlar el català tot i que de manera només ocasional. A l'altre extrem, el percentatge dels qui declaren no parlar mai en castellà també s'hauria reduït fins a xifres encara inferiors (quasi 3%), tot i que en una proporció menor –també es partia de molt menys. Contràriament a allò que hauriem pogut esperar, en la cohort més jove aquest percentatge no s'esvaeix del tot, sinó que creix sobtadament, i aquest creixement es veu acompanyat d'un percentatge també superior d'informants que declaren fer un ús molt majoritari del català (més del 80% del temps). Aquesta lleu remuntada dels usos exclusius o quasi exclusius del català resulta intrigant, ja que pot deure's a molt factors. És ben possible que es tracti tan sols d'un efecte estadístic –recordem que aquesta cohort no arriba als 300 individus. Però també podria ser que el creixement d'aquests usos reflectís una altra realitat ja apuntada a la ponència de Joaquim Torres (vegeu gràfics 7 i 8): des de 1979, els censos lingüístics escolars han detectat un creixement, modest però sostingut, del percentatge d'infants i adolescents amb el català com a llengua inicial. El creixement de l'ús (quasi) exclusiu del català podria derivar-se d'aquesta remuntada del català com a llengua inicial entre la població nascuda a Catalunya. D'altra banda, es tracta de la cohort que, per raons d'edat, es trobava a l'educació secundària, un àmbit social amb un grau considerable de catalanització, encara que no sigui ni de bon tros comparable a l'ensenyament primari. Sigui com sigui, es tracta d'una dada que caldrà tenir ben present de cara a futures anàlisis.

Estem en condicions de plantejar una primera síntesi de l'evolució de l'ús del català a partir de les dades de DYM (1997). D'acord amb aquestes dades, *el català hauria reulat intergeneracionalment al llarg del segle com a llengua principal però hauria augmentat com a idioma secundari*. Així, la suma entre l'ús diguem-ne principal i el secundari del català (l'índex AAP) es mantindria estable. Aquesta combinació de factors permet comprendre que puguin sostenir-se simultània-

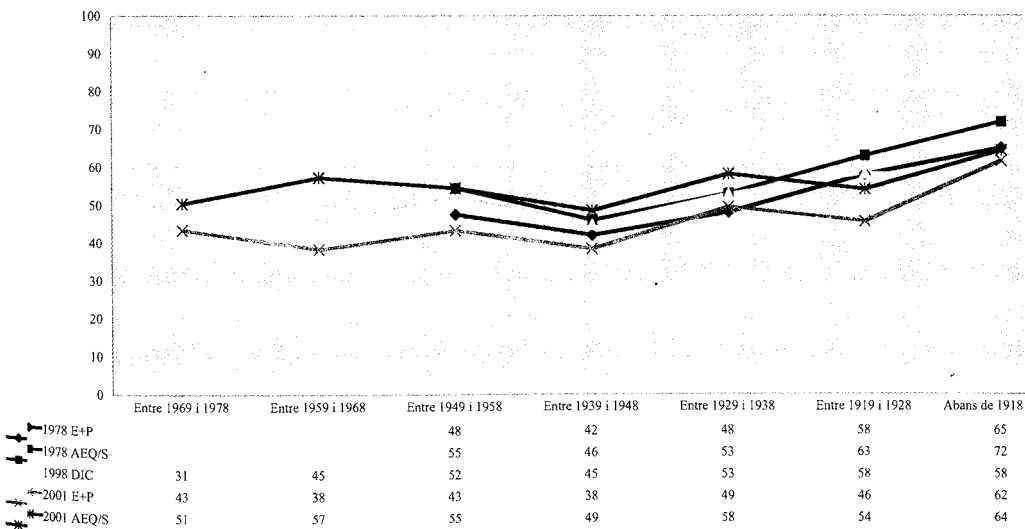
ment discursos públics contradictoris entorn de l'evolució del català. Vist des de la perspectiva dels qui fa dues o tres dècades vivien exclusivament en català, la llengua pròpia del país està en franca retirada. Vist des de la perspectiva dels –molts– que vivien absolutament al marge del català, l'avenç d'aquesta llengua pot arribar a semblar considerable. Ara es tracta de veure si la resta de dades permeten decantar-nos per una o altra opció.

6.3. L'ús del català a la llar actual segons l'edat

Els tres estudis del CIS que considerem aquí mostren una evolució de l'ús a la llar entre 1978 i 2001 força coherent, tal com pot constatar-se al gràfic 6.2. L'ús del català dibuixa una línia descendent que arrenca de la franja situada entre 58 i 72% per a les generacions més grans i aterra entre 31 i 51% per a les generacions més joves analitzades aquí –que, recordem-ho, no inclouen els adolescents ni la primera joventut. Com és lògic, els usos AEQ/S tendeixen a estar per damunt de l'ús DIC, i aquest per sobre dels usos E+P. En termes generals, les dades de 1978 se situen lleugerament per sobre de les del 2001 per a la majoria de cohorts analitzades. Però si bé la coincidència entre les enquestes és menor a les edats extremes, en canvi la proximitat de resultats de les cohorts centrals és fins i tot sorprenent, ja que entre la primera i la darrera de les enquestes s'havia escolat quasi un quart de segle!

Gràfic 6.2

Evolució entre 1978 i 2001 de l'ús del català a la llar actual, segons any de naixement. Percentatges.

Es detecten algunes diferències remarcables entre enquestes en dues cohorts: d'una banda, la caiguda entre la primera i la segona cohorts de més edat de l'enquesta de 1978 no es veu reflectida l'any 1998, però sí l'any 2001, quan aparentment s'aguditzaria; d'una altra, les dues úniques fonts disponibles mostren un comportament oposat per a la cohort més jove. En aquest darrer cas, la qüestió es complica en coincidir dos índexs que, en teoria, mesuren usos diferents. Cal no oblidar, a més a més, que per a la cohort més jove la llar actual té moltes possibilitats de ser també la llar d'origen, un tret que distorsionaria la comparació amb les altres cohorts, per a les quals ambdues llars ja estan dissociades majoritàriament.

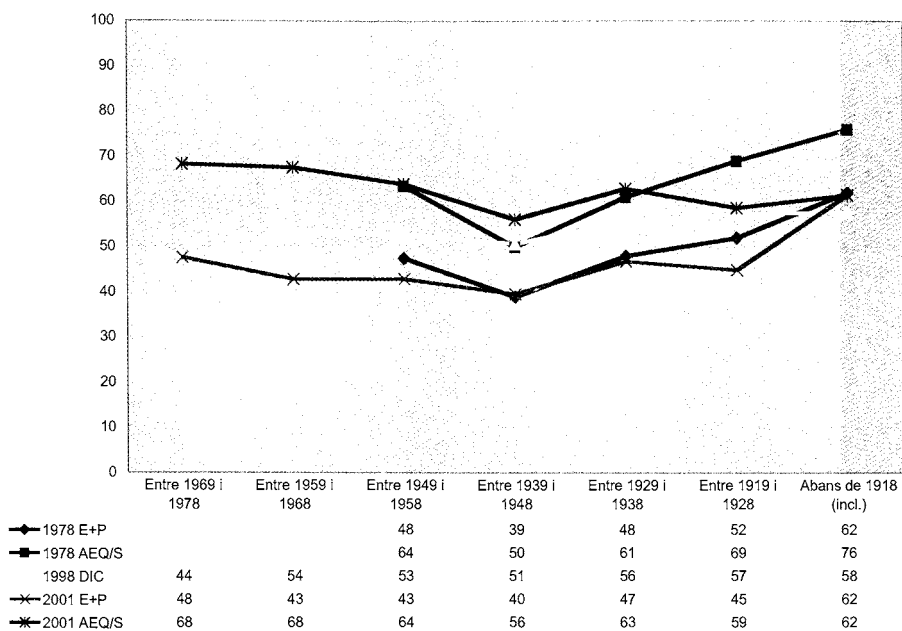
En tot cas, es fa difícil d'esbrinar a què es deuen aquestes discrepàncies, però sembla que caldria contemplar la possibilitat de biaixos significatius com a mínim per a aquestes dues cohorts. Tenint en compte les dades analitzades aquí i les de Joaquim Torres, sembla per tant que caldrà prendre amb circumspecció màxima els resultats de les cohorts de nascuts abans de 1918, i els de CIS (1998) i CIS (2001) per als nascuts després de 1969.

6.4. L'ús del català a les botigues segons l'edat

L'ús del català a les botigues i anant a comprar no segueix les mateixes pautes generacionals que l'ús a la llar. Els resultats mostren una caiguda sostinguda des de la generació més gran, situada entre 62 i 76% –amb un mínim de 58% segons CIS (1998)– fins a la generació nascuda entre 1939 i 1948, que segons les dades de CIS (1978) només assolía un ús E+P del català del 39%. Tal com ha mostrat la ponència de Joaquim Torres (§ 4.2), aquesta és la cohort en què es registren els índexs més baixos de catalanoparlants inicials de tota la població adulta. El ritme de la davallada és confús: algunes dades –índexs E+P 1978 i 2001– suggereixen un tall abrupte entre la generació més gran i la resta, mentre que altres índexs fan pensar en un procés més acompassat. CIS (1998), per la seva banda, no detecta més que un suau desnivell. En qualsevol cas, la caiguda s'atura amb la generació de la primera postguerra, i a partir d'aquesta cohort es pot parlar de manteniment i fins i tot de lleu recuperació, perceptible en els índexs E+P, però sobretot en els índexs DIC i AEQ/S. Pel que fa a la generació més jove, les dades són simplement contradictòries, amb ascens o reculada segons la font, la qual cosa complica força la interpretació de les dades.

Gràfic 6.3

Evolució entre 1978 i 2001 de l'ús del català a les botigues segons any de naixement. Percentatges.

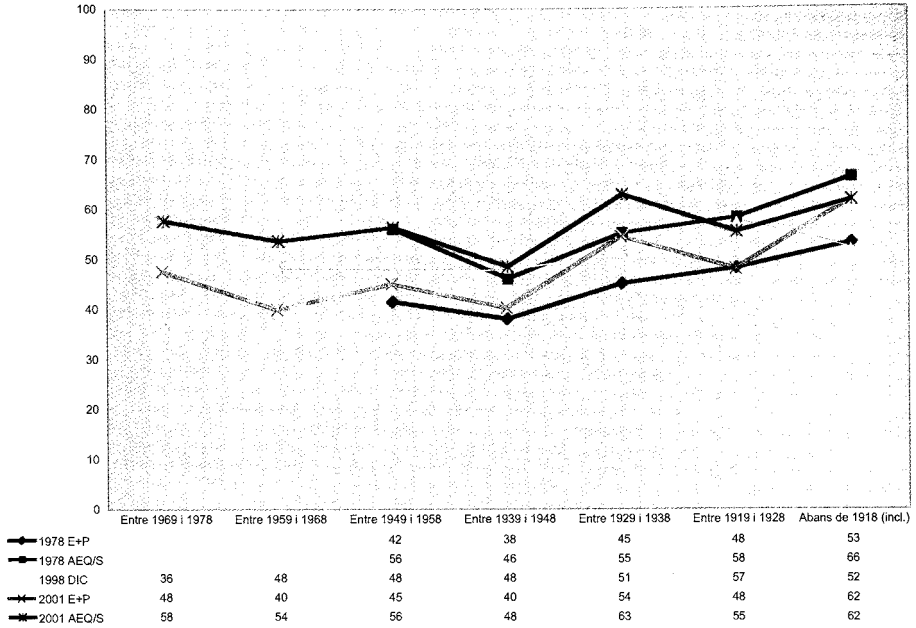
En altres paraules: el trencament més important pel que fa a l'ús lingüístic del català a l'hora d'anar a comprar sembla haver-se produït entre la Primera Guerra Mundial i la Guerra Civil. Les generacions posteriors haurien aturat aquesta davallada. La generació més jove podria estar remuntant (dades CIS 2001) o reculant (dades CIS 1998) en l'ús del català.

6.5. L'ús del català en contestar al telèfon

L'ús del català en contestar al telèfon sembla haver seguit un procés similar a l'ús a les botigues: descens –inicialment més brusc– fins a la generació de la primera postguerra, seguit d'un manteniment i fins i tot recuperació en les generacions posteriors. Les dades de 1998 mostren una caiguda per a la darrera cohort considerada.

Gràfic 6.4

Evolució entre 1978 i 2001 de l'ús del català en contestar al telèfon segons any de naixement. Percentatges.

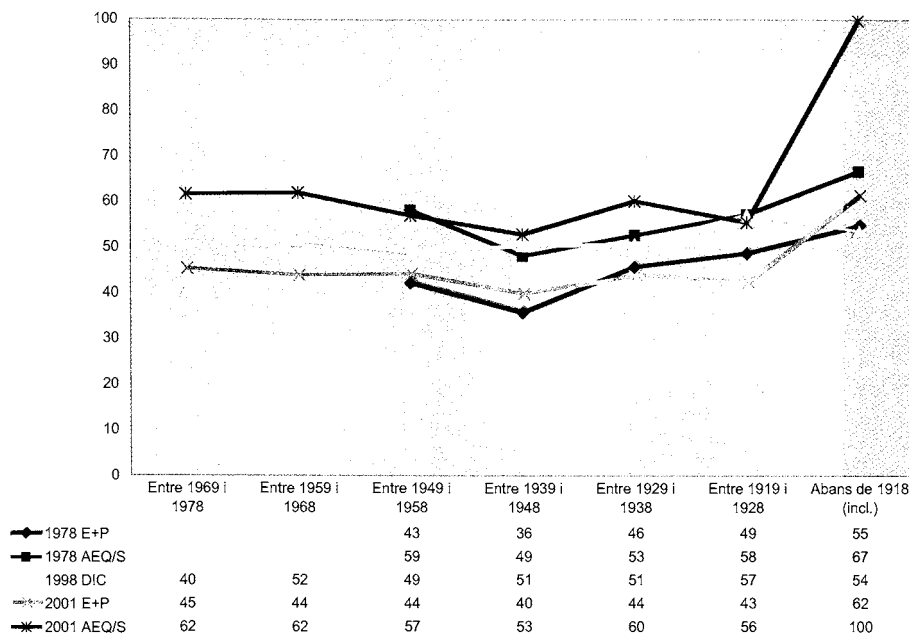

6.6. L'ús del català amb un desconegut per edats

L'ús lingüístic amb un desconegut mostra un comportament similar a allò que hem vist per a l'ús en contestar al telèfon: caiguda, inicialment brusca, fins arribar a la generació de la primera postguerra. A partir d'aquesta, manteniment irregular per a la resta de cohorts. Les dades de 1998 i 2001 tornen a ser contradictòries per a la generació més jove: caiguda estrepitosa de 12 punts (1998) enfront de manteniment (2001).

Gràfic 6.5.

Evolució entre 1978 i 2001 de l'ús del català amb un desconegut segons any de naixement. Percentatges.

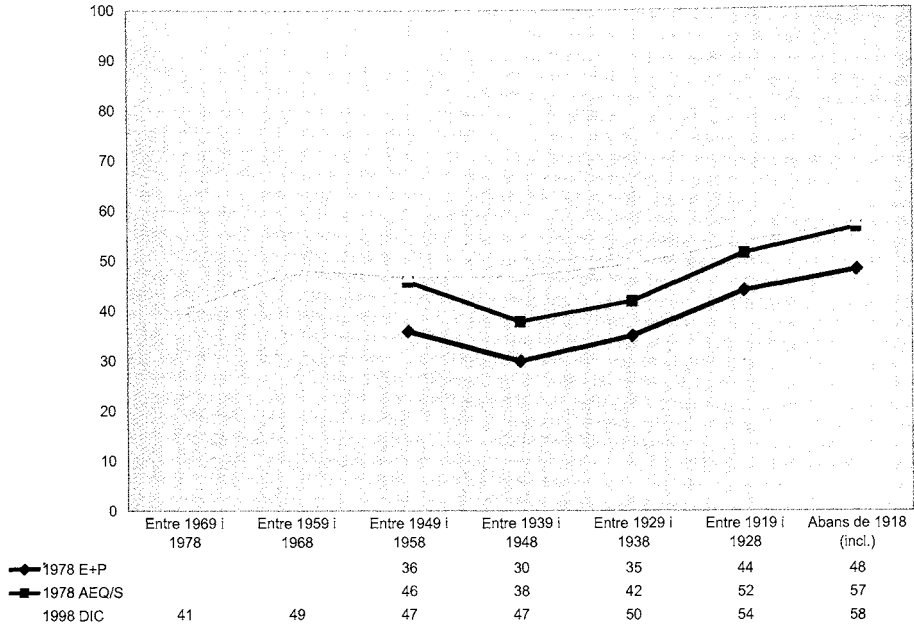
La comparació de les dades de 1978 amb les més recents permet constatar que l'índex de la generació 1939-1948 hauria pujat lleugerament més que la generació següent, de manera que la primera hauria anat equiparant el seu comportament amb les generacions circumdants tot i els seus condicionants de partida.

6.7. L'ús del català amb un guàrdia urbà per edats

L'ús del català amb l'interlocutor *policia municipal* resulta més difícil d'analitzar perquè ens manquen les dades de CIS (2001). Les dades disponibles fan pensar en una evolució diferent de la resta d'usos. Si l'any 1978 aquest tipus de relació se situava molt per sota de la resta d'usos orals, l'any 1998 totes les cohorts semblen haver incrementat l'ús del català, i en unes magnituds que difícilment poden atribuir-se als marges d'error, ja que se situen força per damunt del 10%. Tal com pot comprovar-se, les dades de 1998 —que, cal no oblidar-ho, mesuren l'ús DIC— representen un creixement considerable fins i tot en relació amb l'índex AEQ/S de 1978, un índex que *a priori* hauria de donar uns resultats més elevats que el DIC. I el que és més important, la puja entre 1978 i 1998 es produeix precisament en unes generacions que arrencaven de molt avall pel que fa a l'ús del català.

Gràfic 6.6.

Evolució entre 1978 i 1998 de l'ús del català amb un guàrdia urbà segons any de naixement. Percentatges.

És possible suggerir una reflexió històrica a la vista d'aquestes dades. Si aquestes dades fossin correctes, podria intuir-se que les polítiques de normalització del català haurien impactat en un percentatge de catalans pertanyents a unes generacions que no tan sols comptaven amb menys catalanoparlants inicials, sinó que, a més a més, durant el franquisme havien interioritzat la norma de servir-se del castellà per parlar amb els policies municipals –a diferència de les generacions més grans, probablement menys competents en aquesta llengua. Així, un segment de parlants *gosaria* ara parlar en català amb un interlocutor amb qui no ho hauria fet vint-i-cinc anys enrere. Finalment, la davallada de la cohort més jove, paral·lela a la que indica CIS (1998) a la resta de gràfics, és en aquest cas encara més difícil d'analitzar, ja que no disposem de dades equiparables de CIS (2001).

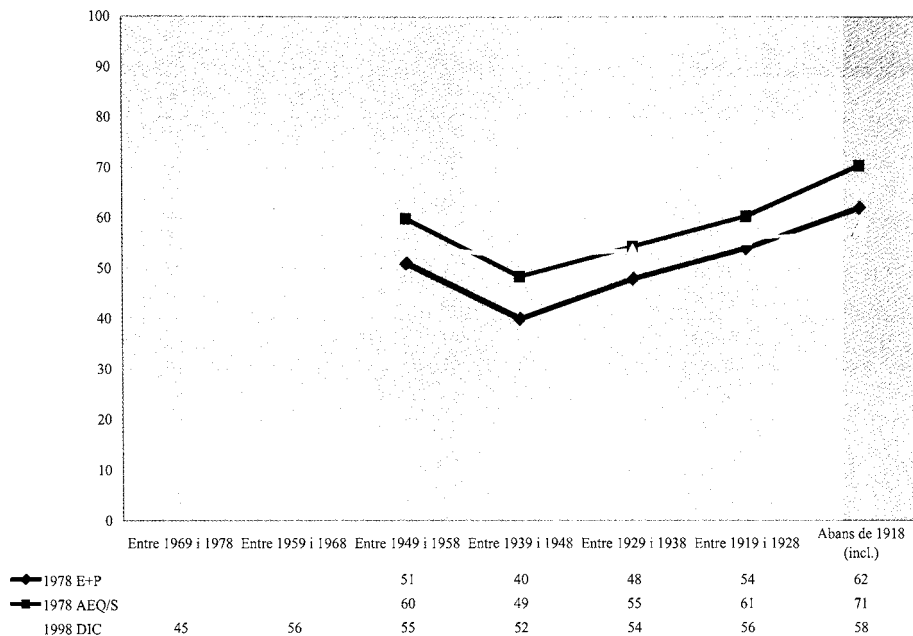
6.8. L'ús del català al banc per edats

Les dades d'ús del català al banc són escasses –no hi ha dades de 2001– i fonamentalment contradictòries. En primer lloc, també en aquest cas es detecta un

augment d'ús en les generacions intermèdies, tot i que menys pronunciat que en el cas del policia municipal, segurament pel fet que l'any 1978 l'ús al banc ja era molt més alt.

Gràfic 6.7.

Ús AEQ del català al banc segons any de naixement. Percentatges.

Aquest creixement seria degut sobretot a la cohorta de 1939-1948, que l'any 1998 apareixeria quasi igualada en ús del català amb les cohortes circumdants. En canvi, les cohortes de més edat i la més jove regularien en l'ús del català. Es tracta, en tot cas, de dades massa disperses per fer-ne una valoració en ferm.

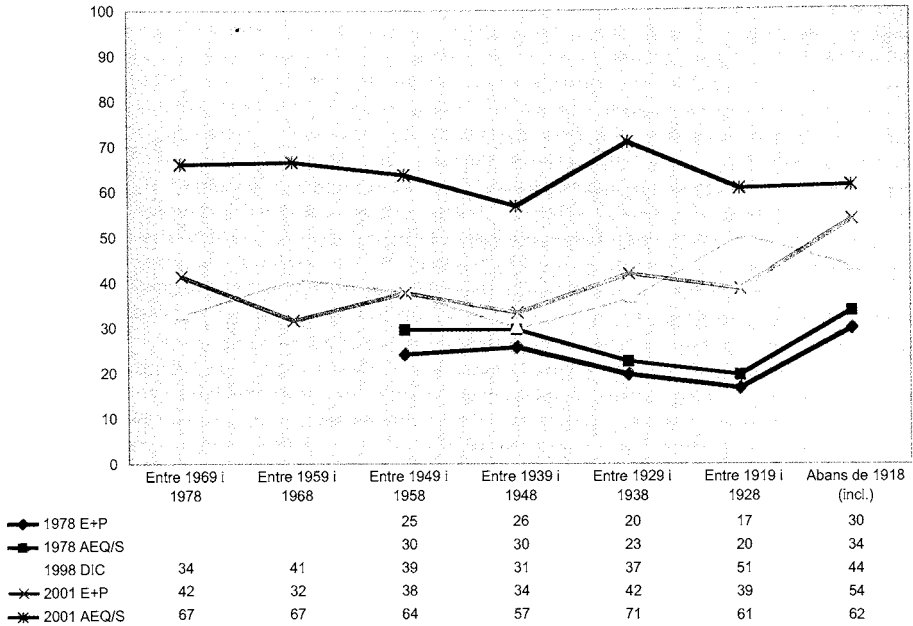
6.9. L'ús escrit interpersonal i privat

L'evolució de la llengua escrita per a usos propis i interpersonals constitueix, de nou, l'àmbit en què es detecta més creixement en l'ús del català en el període analitzat. Pràcticament totes les cohortes analitzades registren augments que depassen el marge d'error. L'única excepció la constitueix la generació educada durant la primera postguerra, amb un increment molt més modest. Les cohortes més joves, que no foren contemplades l'any 1978 mostren un ús del català proper a la mitjana —que, recordem-ho, continua estant per sota del 50%, si més no

com a llengua E+P i fins i tot DIC. Novament es detecta una contradicció acusada entre els més joves, amb la davallada segons els resultats de 1998 i l'ascens/manteniment segons les dades del 2001.

Gràfic 6.8.

Evolució entre 1978 i 2001 de l'ús del català en escriure notes pròpies segons any de naixement. Percentatges.

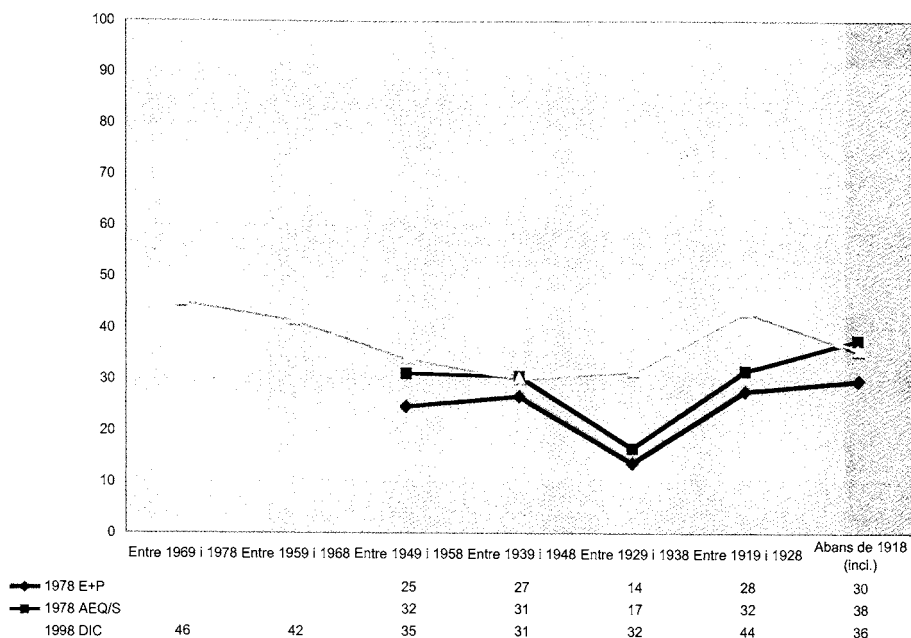

Convé recordar que les dades aquí ofertes no contemplen cap generació que hagi rebut ensenyament majoritàriament en llengua catalana, i que tan sols una part significativa de la generació més jove i alguns dels parlants més grans van rebre ensenyament de llengua catalana.

Tot i que no disposem de dades de l'any 2001, l'ús del català a l'hora d'escriure una carta a un amic que sap aquesta llengua mostra una evolució similar a l'anterior, globalment positiva, tot i que més lenta que en el cas de les notes. Sobta constatar que ni la generació més gran ni la generació de la immediata postguerra no mostra aquí cap avenç –però no oblidem que aquí comparem DIC amb AEQ/S i que no tenim dades del 2001. En canvi, la generació més jove mostra un creixement molt notable que contrasta amb la tendència més aviat a la baixa de les altres dades de 1998 per a aquesta cohort.

Gràfic 6.9.

Evolució entre 1978 i 1998 de l'ús del català en escriure una carta a un amic personal que sap català segons any de naixement. Percentatges.

Sigui com sigui, l'ús escrit privat i interpersonal continua situant-se en nivells molt més baixos del que caldria esperar legítimament atesa la composició demolingüística del país.

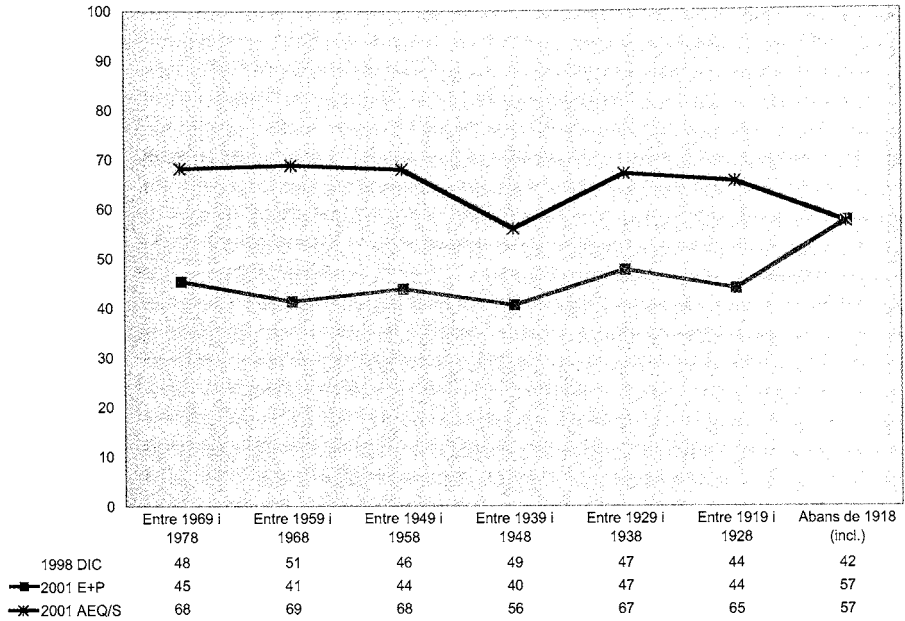
6.10. L'ús del català a la feina i amb companys d'estudi per edat

A l'hora d'analitzar l'ús lingüístic a la feina i amb companys d'estudi no disposem de dades de 1978. No obstant això, mantindrem les mateixes cohorts per facilitar la comparació amb la resta d'apartats d'aquest capítol.

Les dades corresponents a 1998 i a 2001 mostren un perfil d'estabilitat marcat que fins i tot sobta el lector. Les dades de 1998, corresponents a l'índex DIC, se situen entre les dades E+P i AEQ/S de l'any 2001, tot i que molt més a prop de les primeres que no pas de les segones. Només les dades de la generació de més edat són notablement discordants de la resta, una circumstància que tampoc no ha d'estranyar considerant que estem parlant de persones nascudes abans de 1918 per a qui el context educatiu i laboral queda més aviat llunyà per òbvies raons biològiques.

Gràfic 6.10.

Ús del català a la feina i amb companys d'estudi segons any de naixement. Percentatges.

Les dades de què disposem no detecten la baixada identificada anteriorment per a CIS (1998) en el grup d'edat més jove. L'ús del català d'aquesta cohort en aquest context quedaria per damunt del que declaren la majoria de cohorts més grans, independentment de l'índex analitzat. És més, si revisem l'ús AEQ/S del català les generacions més joves estudiades se situen quasi al 70% del total. D'altra banda, CIS (2001) indica que els nats entre 1939 i 1948 mostren uns usos més baixos del català que no pas els altres grups, sobretot quan parlem dels usos AEQ/S. Resulta difícil aventurar per què aquí es manté tan marcada la diferència entre aquesta cohort i les altres, si bona part de les taules anteriors ens indicaven que les distàncies s'havien anat escurçant.

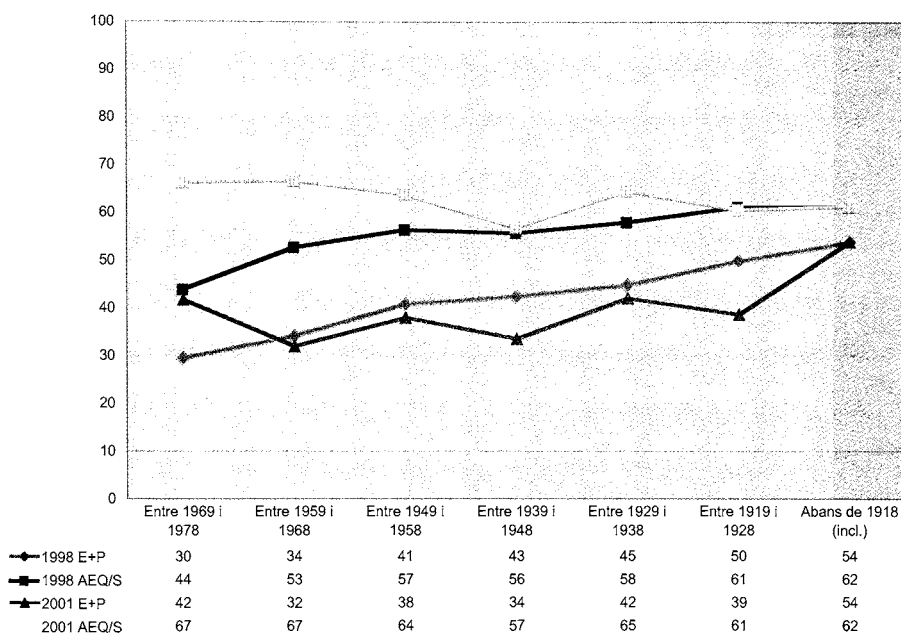
6.11. Ús del català amb amics per edats

Finalment, queda per veure l'ús del català amb els amics. Les dades de què disposem no són, en aquest cas, tan clares com en apartats anteriors. Els resultats d'ús del català de CIS (1998) arrenquen d'una forquilla d'entre 54 i 62% –índex E+P i AEQ/S respectivament– per a la generació més gran, i davallen de manera sistemàtica fins a situar-se entre 30% (E+P) i 44% (AEQ/S), amb una

caiguda especialment abrupta en les dues darreres cohorts considerades. De fet, fins i tot si deixem de banda les dues generacions extremes per les raons adduïdes anteriorment –pocs informants per als més grans, sospita de biaix per als més joves– la línia de davallada seria igualment palesa, encara que una mica menor (entre 8 i 16 punts).

Gràfic 6.11.

Ús del català amb amics segons any de naixement. Percentatges.

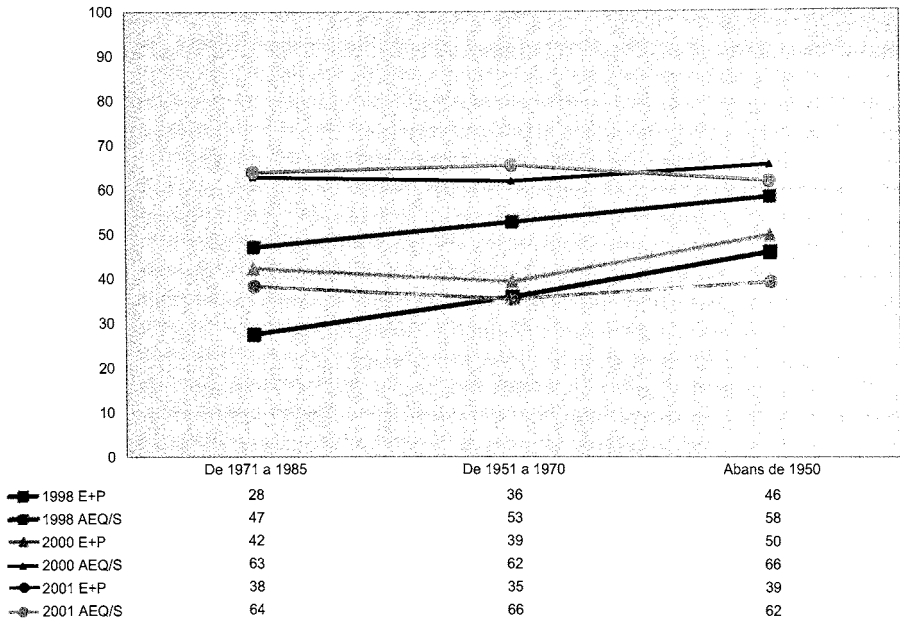

El panorama dibuixat per CIS (2001) és notablement diferent. Per començar, i sorprenentment, els resultats de la cohort de més edat coincideixen absolutament amb els de 1998: 54% (E+P) i 62% (AEQ/S). L'estudi de CIS (2001) identifica una davallada en l'ús del català en un dels dos índexs: l'índex E+P. Pel que fa a l'índex AEQ/S, caldria parlar més aviat de manteniment amb lleu tendència a l'alça. D'acord amb aquest estudi, la davallada en l'ús E+P del català no seria constant sinó en ziga-zaga, i atenyeria el sòl mínim en dues cohorts discontinües: la de la immediata postguerra i la de nats entre 1959 i 1968. En canvi, la cohort més jove estudiada aquí remuntaria 10% en l'ús E+P del català, igualaria els nivells dels nats durant els anys 30 i atenyeria, per tant, els millors índexs de tot el segle després dels obtinguts pels nats abans de 1918.

Davant d'aquesta discrepància tan evident, resulta difícil decantar-se per una interpretació o una altra. És per aquest motiu que hem elaborat un gràfic suplementari (6.12) que permeti contemplar l'evolució per generacions més àmplies, de manera que puguem comparar les dades de CIS amb les d'una altra font (Fabà *et al.* 2000) bo i reduint els biaixos possibles de les mostres respectives. Aquest gràfic incorpora a més els parlants més joves que en les anàlisis anteriors havíem hagut de deixar de banda.

Gràfic 6.12.

Ús del català amb amics segons any de naixement. Percentatges.

Tal com pot comprovar-se, la reducció de les cohorts i la comparació amb les noves dades no modifiquen substancialment el panorama que obteníem abans. CIS (1998) continua mostrant una tendència clara a la baixa tant de l'ús E+P, que arriba a situar-se per sota del 30% entre els més joves, com de l'ús AEQ/S, que en la darrera generació no arriba ni tan sols al 50%. En altres mots, segons aquest estudi més de 50% dels nats entre 1971 i 1985 no farien un ús ni tan sols significatiu del català amb els seus amics.

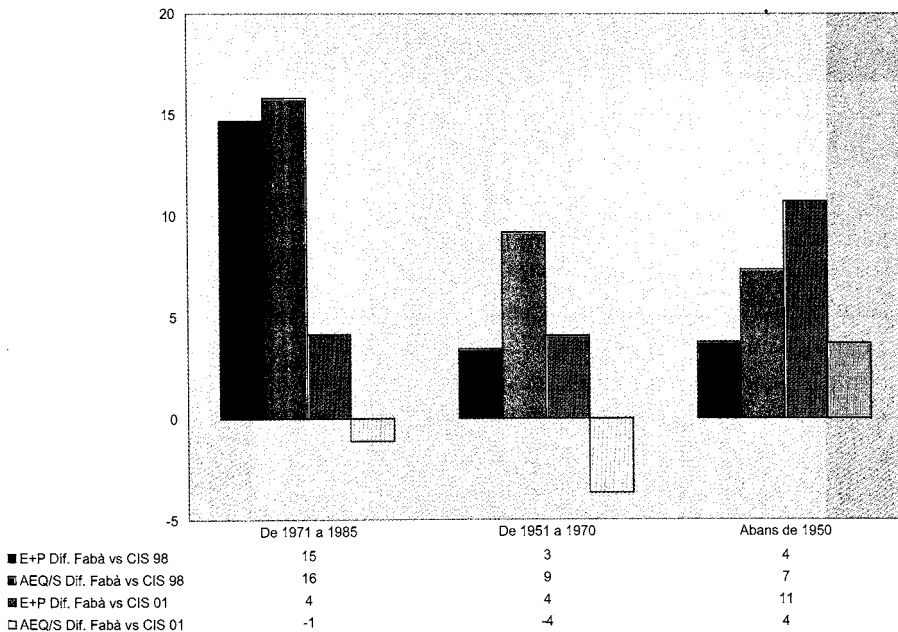
Les dades de Fabà *et al.* (2000) presenten un panorama diferent: si bé es detectaria certa davallada en l'ús del català amb els amics en comparació amb les generacions nascudes abans de 1950, els resultats més negatius correspondien a les generacions intermèdies, i les joves remuntarien lleument els resultats més adversos.

Finalment, les dades de CIS (1998) suggereixen divergències entre usos E+P i AEQ/S. Pel que fa al primer, les generacions més joves i les més velles obtindrien les puntuacions més elevades i quasi idèntiques; les generacions intermèdies, en canvi, atenyrien els índexs més baixos d'ús de català. El panorama de l'índex AEQ/S seria totalment diferent: les generacions intermèdies obtindrien el màxim resultat, seguides de les més joves, i les més grans quedarien en últim lloc.

Hi ha elements per decantar-se per alguna interpretació en concret? Els gràfics 6.12 i 6.13 permeten comprovar que les dades de Fabà *et al.* (2000) i CIS (2001) mostren discrepàncies menors (només rellevants per a l'índex E+P del nats abans de 1950. Per contra, les dades de CIS (1998) s'allunyen molt considerablement de les altres dues, sobretot, però no únicament, pel que fa a la generació més jove. Aquesta coincidència fa pensar que la mostra de CIS (1998) degué contenir alguna mena de biaix no controlat que tal vegada afectà –principalment– els grups d'edat més joves⁵ en sentit negatiu per a la llengua catalana.

Gràfic 6.13.

Diferència entre resultats de Fabà *et al.* (2000) i CIS (1998), CIS (2001)

5. La proximitat de les dates de realització impedeix atribuir aquestes diferències a canvis reals de l'univers estudiat. D'altra banda, és difícil que el fet d'incloure informants de 15 a 18 anys introduís aquests canvis en Fabà *et al.* (2000). En qualsevol cas, quedaria aleshores per explicar la coincidència d'aquest estudi amb CIS (2001).

Així doncs, resulta difícil esbrinar quina és l'evolució dels usos lingüístics entre amics. En termes generals pot acceptar-se que hi ha hagut una baixa en l'ús E+P des de les generacions més grans fins a les mitjanes, però no queda gens clar que aquesta davallada hagi afectat també els usos AEQ/S. Fora d'això, resulta molt difícil establir què ha passat amb les generacions nascudes entre 1951 i 1985. Ateses les circumstàncies, la hipòtesi més creïble sembla ser la del manteniment entorn del 40% pel que fa als usos E+P, i vora el 64% pel que fa als usos AEQ/S. Sigui com sigui, aquestes no són sinó tendències molt generals. Caldrà dur a terme molts més recerca en aquests camps abans de poder parlar amb seguretat de quins són els usos lingüístics segons les edats.

6.12. L'evolució de l'ús del català per edats entre 1978 i 2001: assaig de síntesi

Tal com vèiem a la ponència de Joaquim Torres, l'ús del català a la llar ha baixat al llarg del segle xx. L'anàlisi dels usos lingüístics fora de la llar sembla indicar que aquests usos no reproduïxen automàticament el comportament de l'ús del català a la llar. Les dades per edats són fins a cert punt contradictòries. Si les dades sobre ús en general indiquen un retrocés intergeneracional, les dades desglossades segons diverses situacions no corroboren obertament aquesta interpretació. Algunes situacions –o alguns estudis– suggereixen un manteniment general o fins i tot un augment en l'ús del català; d'altres estudis i situacions fan pensar en retrocessos intergeneracionals. Les contradiccions esdevenen especialment agudes en alguns casos, com ara la llengua a la feina o en les relacions amb els amics.

Davant d'aquesta heterogeneïtat, qualsevol intent de síntesi resulta terriblement arriscat. Manquen dades i sobren interrogants i dubtes. Tanmateix, cal avançar algun intent d'explicació global que sintetitzi les dades i miri d'explicar les contradiccions detectades. Això és precisament el que intentem en les línies que segueixen. Per fer-ho distingirem dues dimensions diferents en l'anàlisi dels usos:

(a) Parlarem d'*evolució intergeneracional* de l'ús de la llengua quan comparem els resultats d'ús d'una cohort amb les cohorts que la succeeixen. Aquesta és la dimensió analitzada quan comparem l'ús de català del grup de nats abans de 1919 amb la dels nats entre 1919 i 1928, la dels nats entre 1929 i 1938, i així successivament. Es tracta d'una dimensió òbviament dependent d'una altra: el percentatge de catalanoparlants que hi ha a cada cohort.

(b) Parlarem d'*anàlisi diacrònica dins de cada generació o cohort* quan comparem els resultats d'una grup de persones nascudes durant el mateix període en estudis successius. Aquesta serà la dimensió analitzada quan comparem el nivell d'ús de català de, posem per cas, els nats entre 1929 i 1938, als estudis de 1978,

1997, 1998 i 2001. En absència de fluxos migratoris, podem pressuposar que la composició demolingüística d'aquest col·lectiu no ha estat modificada de manera significativa per factors com ara la mortalitat.

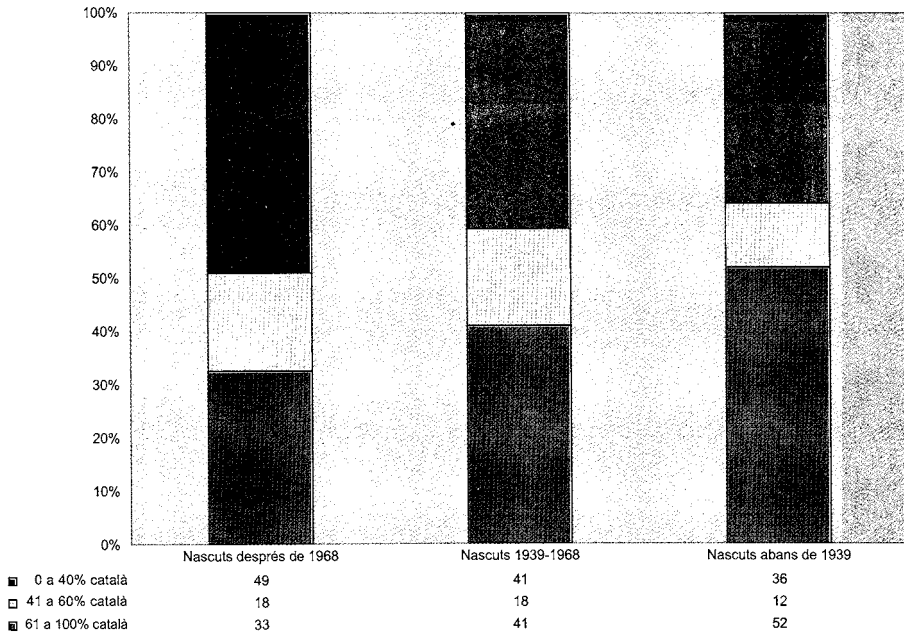
6.12.1. L'evolució intergeneracional de l'ús

En termes generals, l'ús del català com a llengua exclusiva o predominant, i fins i tot en termes equiparables al castellà, sembla haver retrocedit intergeneracionalment, si més no fins a les generacions més joves analitzades aquí (nascuts a començament del 80).

El retrocés del català E+P permet distingir tres grans etapes, cadascuna de les quals tindria uns nivells d'ús *globalment* inferiors als de l'etapa anterior (veg. gràfic 6.14):

Gràfic 6.14.

Evolució intergeneracional de la llengua d'ús dominant. 1997. Percentatges.

(a) Les generacions nascudes abans de la Guerra Civil, amb un entorn social en què el català sembla ser clarament majoritari

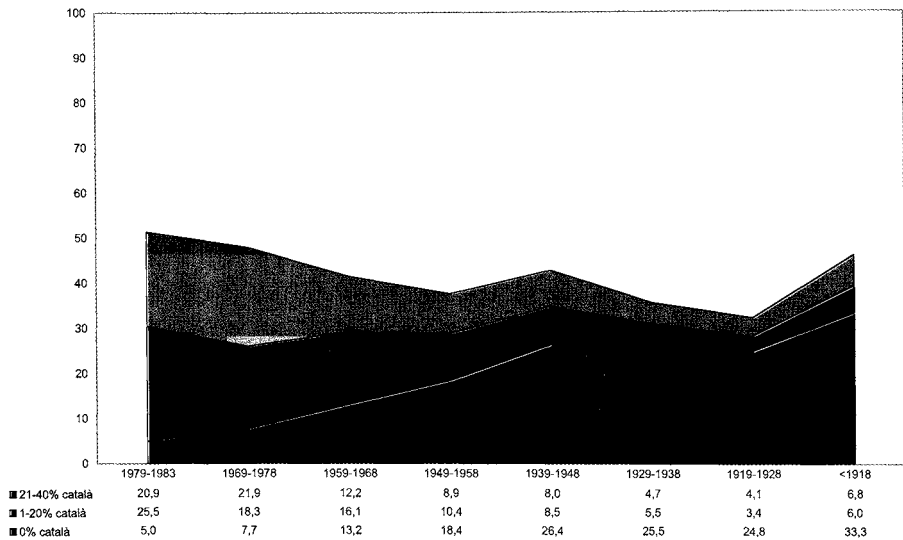
(b) Les generacions nascudes entre la Guerra Civil i la fi dels 60, amb un ús del català i del castellà força proper.

(c) Les generacions nascudes entre els 70 i els primers 80, amb el català en minoria.

El retrocés de l'ús E+P i AEQ/S del català va acompanyat d'una difusió *feble* de l'ús secundari i ocasional d'aquesta llengua. Tal com s'aprecia al gràfic 6.15, aquesta tendència redueix els usos estrictament monolingües del castellà, que esdevenen molt minoritaris. Ara bé, aquesta difusió és molt feble, ja que s'estanca en un grau de presència quasi simbòlica (de l'1% al 20%), mentre que, simultàniament no creixen els usos superiors del català.

Gràfic 6.15.

Ús exclusiu, quasi exclusiu i predominant del castellà. 1997. Percentatges.

En altres paraules, les dades sobre ús general del català insinuen que si bé s'ha guanyat en parlants ocasionals, s'ha retrocedit en parlants instal·lats en l'ús majoritari del català.

Si de l'anàlisi global passem a l'estudi per situacions, els resultats ofereixen unes perspectives diferents. Els estudis analitzats plantegen una evolució similar per a les tres cohorts més grans, amb l'ús del català davallant fins a la cohort de nascuts en la immediata postguerra (1939-1948). Ara bé, pel que fa a la resta de l'evolució, la dinàmica dels estudis és senzillament contradictòria.

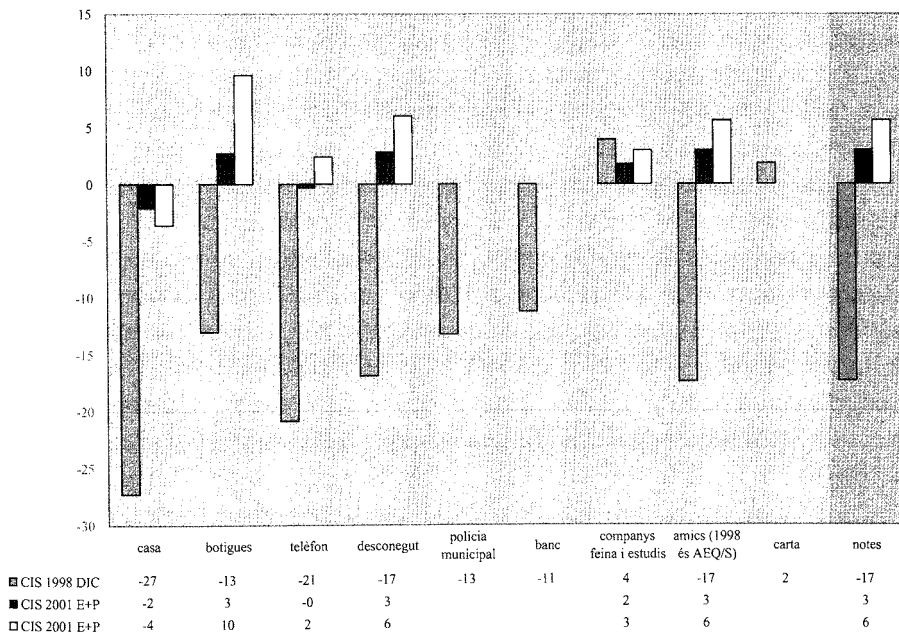
D'una banda, segons CIS (1998), el retrocés intergeneracional continuaria per a la majoria de situacions, fins i tot en els usos escrits, des de les generacions més grans i les més joves. Aquest estudi corroboraria els resultats de DYM (1997),

mostrant un retrocés del català de cohort en cohort amb alguna excepció menor. D'una altra, segons CIS (2001) –i en certa mesura també Fabà *et al.* (2000)– l'evolució seria totalment diferent, amb manteniments i fins i tot augments intergeneracionals de l'ús del català. Aquests estudis suggereixen que tot i el retrocés de parlants instal·lats de manera general en el català, els guanys en parlants parcials compensarien el retrocés general.

El gràfic 6.16 exemplifica la discrepància a què hem fet referència. Al gràfic hi ha representades les diferències entre els resultats de la cohort de 1969-1978 i la cohort de 1919-1928. Tal com pot comprovar-se, els resultats de CIS (1998) són sistemàticament negatius, la qual cosa implica un retrocés intergeneracional en l'ús del català. En canvi, els resultats de CIS (2001) de les dues cohorts són molt similars però sempre lleugerament positius, la qual cosa implica augment de l'ús del català. L'única situació en què tots dos estudis coincideixen és en l'àmbit dels companys de feina: tant l'any 1998 com l'any 2001 el resultat fou positiu, és a dir, que la cohort de 1969-1978 declarava usar més el català que no pas la de 1919-1928.

Gràfic 6.16.

Diferència en l'ús de català entre les cohorts 1969-1978 i 1919-1928. CIS 1998, CIS 2001.

6.12.2. *L'evolució diacrònica de l'ús de cada cohort*

La comparació dels usos lingüístics de cada cohort entre 1978 i els anys 90 i 2000 indica que l'ús del català sembla haver augmentat de manera tènue però generalitzada. De fet, els usos de les diferents generacions han tendit a reduir les distàncies entre 1978 i l'any 2000. Aquests augments són especialment clars en l'ús de la llengua escrita, i afecten especialment la generació de la immediata postguerra, que sovint obtenia les puntuacions més baixes l'any 1978, i que ha augmentat el seu ús del català fins a equiparar-lo, o quasi, amb el de les cohorts superiors i inferiors.

7. ELS USOS LINGÜÍSTICS INTERPERSONALS FORA DE LA LLAR A CATALUNYA: ASSAIG DE SÍNTESE FINAL

7.1. L'estudi dels usos interpersonals a Catalunya: dificultats i límits

Als capítols precedents hem assajat una comparació entre diverses fonts quantitatives sobre els usos lingüístics interpersonals fora de la llar a Catalunya. Un cop repassades les dades, ha arribat ja l'hora d'establir algunes conclusions generals. Vagin per endavant, però, algunes advertències en relació amb l'abast i les limitacions del nostre treball.

La nostra anàlisi s'ha basat en una sèrie de decisions tècniques que ha permès estandarditzar els resultats d'un seguit d'enquestes fins al punt de poder llegir-ne les dades conjuntament sense desvirtuar el resultat de cada estudi. Les nostres conclusions estan sotmeses tant a aquestes limitacions tècniques com a la tria de fonts emprades. És possible que altres tractaments o noves fonts de dades modifiquessin les conclusions a les quals hem arribat. En aquest sentit, seria especialment valuós de localitzar noves enquestes fiables corresponents a períodes anteriors, sobretot d'abans dels anys 80, ja que en aquest estudi només hem pogut servir-nos d'una única font de dades (CIS 1978) i encara de manera fragmentària.

En repassar les conclusions, caldria no oblidar que només podem estudiar els usos interpersonals en aquelles dimensions que han estat explorades per diversos estudis, i sempre amb les limitacions de cada enquesta. En aquest sentit, és lamentable que alguns dels àmbits d'estudi més importants –en concret, els de les amistats, el veïnat, els companys de feina i d'estudis– s'hagin abordat històricament de manera ben poc comparable, mentre que preguntes molt menys significatives –com la llengua triada per adreçar-se als desconeguts– apareguin a la bibliografia en sèries molt més homogènies. Cal evitar que unes dades acabin projectant la seva ombra damunt de les altres pel simple fet que les unes són de

comparació més senzilla que les altres, perquè això acabaria desvirtuant la visió conjunt dels usos interpersonals fora de la llar.

Finalment, cal tenir present que encara que en aquestes conclusions sovint parlarem en present, la majoria de les dades recollides encara no reflecteixen l'impacte que les noves immigracions estan tenint en el paisatge sociolingüístic català d'ençà sobretot de l'any 1999 i 2000. Després de dècades de creixement immigratori ralentit, el país ha esdevingut de nou focus d'atracció de població al·lòctona. Aquesta qüestió serà present en les nostres reflexions, encara que no hagi pogut quedar reflectida adequadament a les dades manejades.

Passem doncs a les principals conclusions que poden extreure's de la nostra revisió dels usos lingüístics interpersonals a Catalunya al tombant de segle.

7.2. Una perspectiva sincrònica dels usos lingüístics a començament de segle

7.2.1. La sobrevaloració de l'ús del català

L'any 2000, una majoria àmplia –prop de dos terços– de la població de Catalunya declarava parlar el català *molt* o *bastant* en termes generals. Aquesta afirmació, però, sembla més un desig que una realitat. Només cal posar-la en relació amb les opinions dels mateixos parlants recollides de manera una mica més afinada. Plantejant la pregunta de manera més precisa –en percentatges d'ús– pocs anys abans (1997), només un 42% de la població de Catalunya deia parlar en català més del 61% del temps; fins i tot la xifra dels qui el deien parlar-lo més del 41% del temps quedava lluny dels dos terços, i només representava el 59% de la població.

Atès que la diferència entre les dues xifres no pot atribuir-se a un canvi demogràfic, sembla més raonable atribuir-la al pes de factors psicosociolingüístics relacionats amb la manera d'avaluar el propi ús. Així, si més no en el moment de realització d'aquestes enquestes, sembla que hom tendia a sobrevalorar l'ús global del català. No és estrany, per tant, que existís en determinats sectors un discurs autocomplaent pel que fa a l'ús del català que se sostenia sobretot en impressions genèriques i molt poc aprofundides.

7.2.2. Català sol i en companyia

D'acord amb les dades de què disposem en aquests moments, els usos lingüístics orals en general de la població de Catalunya es distribueixen en un contínuum ininterromput entre els dos pols constituïts pels qui només parlen castellà (17%) i els qui només parlen català (5%). A Catalunya, el monolingüisme

continua essent practicat essencialment per persones instal·lades en el castellà, que constiueixen el 77% dels qui declaren no parlar mai l'*altra* llengua.

Ara bé, si en comptes de parlar de monolingüisme estricte parlem d'ús majoritari d'una llengua o una altra, les proporcions es reequilibren: l'any 1997 el 42% dels habitants de Catalunya deia parlar més del 61% del temps en català, i un altre 42% deia fer-ho en castellà; enmig quedava un 17% de població que se servia aproximadament igual de les dues llengües.

En altres paraules, el panorama global dels usos lingüístics a començament de segle XXI mostra dos grans grups de dimensions similars, l'un instal·lat prioritàriament en el català, l'altre en el castellà, amb un grup menor intermedi que fa un ús aproximadament equivalent dels dos idiomes. Dels dos grups més grans, el català és més susceptible d'emprar la seva L2 que no pas el castellà.

Com a conseqüència d'aquesta configuració general, el català no és llengua predominant en cap dels usos analitzats en aquesta ponència. El seu ús com a llengua exclusiva o predominant sovint es mou majoritàriament entre el 40 i el 55% de la població. Hi ha uns contextos més favorables per al català, com ara l'ús oral a les botigues, i uns altres de més desfavorables, com les relacions per escrit amb interlocutors que saben català. Les situacions més estrictament interpersonals i privades –les relacions amb els companys de classe i amb els amics– són també les més difícils d'avaluar, però tot i la discrepància entre les fonts, aquests serien contextos especialment difícils per al català com a llengua exclusiva i predominant.

Si en comptes de considerar el català com a llengua exclusiva o predominant considerem l'ús del català com a llengua usada *almenys* de manera força significativa encara que no majoritària, les xifres s'enfilen fins a una forquilla situada aproximadament entre 53 i 70%. Les botigues tornen a ser aquí un àmbit molt favorable a l'ús del català, però es veuen acompanyades ara de situacions com els contactes amb companys de feina, amics i veïns. Aquestes xifres permeten constatar, de passada, que l'ús exclusiu o predominant del castellà tampoc no assoleix la majoria absoluta, si més no a partir de les declaracions dels informants.

En qualsevol cas, la revisió dels usos lingüístics de manera desglossada permet constatar que l'ús del català fora de la llar no reproduïx de manera automàtica el comportament a la llar, sinó que cal distingir situacions, tipus i nombre d'interlocutors, canals de comunicació i altres factors.

7.2.3. *Català inicial i ús interpersonal fora de la llar: una relació que s'afluïxa?*

La llengua inicial es correlaciona amb força amb les pràctiques lingüístiques fora de la llar: els catalanoparlants inicials declaren fer un ús molt ampli del català, els castellanoparlants inicials en fan poc ús, i els bilingües inicials en fan un ús intermedi.

D'acord amb les seves pròpies declaracions, les persones que van adquirir el català en família se serveixen d'aquesta llengua per a la majoria de les seves relacions interpersonals i privades, fins i tot per a les comunicacions escrites privades i amb altres catalanoparlants. Ara bé, això no vol pas que no hi hagi espai per incrementar, fins i tot substancialment, la presència del català. En aquest sentit, les comunicacions escrites i les relacions amb companys de feina i d'estudis semblen les que tenen més camí per recórrer.

Els castellanoparlants d'origen declaren fer un ús més aviat escàs del català. Aquells que sí el parlen solen circumscriure'n l'ús a relacions un punt distants, com ara les relacions a les botigues, amb l'administració o a la feina. L'ús del català amb les amistats, sol o en companyia del castellà, és comparativament molt baix.

Els bilingües familiars se situen en un territori intermedi en relació amb els altres dos grups presentats: un segment de bilingües ampli, però minoritari, usa el català de manera exclusiva o predominant, però també hi ha segments de bilingües familiars que declaren un ús prioritari i exclusiu del castellà. Els bilingües familiars empren el català més en determinats contextos de certa formalitat –a les oficines de l'administració pública, a les botigues– i menys en àmbits més informals, com puguin ser el de les relacions amb els amics.

En altres paraules: tot i que són els catalanoparlants inicials els usuaris més habituals d'aquesta llengua en les funcions estudiades, també hi ha segments –petits– de castellanoparlants i –força més amplis– de bilingües inicials que se'n serveixen. Són els contextos d'interacció més formals, amb més distància social els que semblen més favorables perquè els no-catalanoparlants inicials usin el català.

7.2.4. La llengua d'identificació i els usos lingüístics: el nom fa la cosa?

Davant de la necessitat d'identificar una llengua com a *seva*, els ciutadans de Catalunya tendeixen a triar la llengua inicial, però amb alguns matisos: una part dels bilingües familiars opten per una de les seves dues llengües inicials –el català, força sovint–, mentre que alguns –pocs– catalanoparlants inicials, i alguns castellanoparlants inicials –uns quants més– opten per definir-se com a bilingües. Aquesta adscripció personal a una o més llengües té fortes correlacions amb l'ús lingüístic interpersonal fora de la llar, però també excepcions interessants.

Les persones que es declaren catalanoparlants diuen fer un ús molt extens del català. Aquesta sembla ser, en la pràctica, la seva llengua habitual quotidiana per a pràcticament totes les funcions analitzades, tot i que, com hem vist anteriorment, siguin escassos els que declarin un ús autènticament exclusiu del català. Pel que fa als usos fora de la llar, no es perceben diferències rellevants entre els catalanoparlants inicials i els d'autoidentificació.

Els informants que s'autoconsideren castellanoparlants, o que declaren que el castellà és la seva llengua, no parlen en català més que de manera excepcional, marginal –si mai ho arriben a fer. L'única funció en què es detecta cert ús del català –tanmateix molt minoritari– és en les relacions laborals. Es perceben clares diferències entre castellanoparlants de llengua inicial i castellanoparlants d'identificació: hem vist que els castellanoparlants inicials fan poc ús del català, però en algunes funcions aquest poc ús atenyia proporcions significatives de 20 i 30%. En canvi, a la vista de les dades, podem afirmar que identificar-se amb el castellà com a llengua pròpia és ara com ara equivalent a dir que no s'usa el català en –quasi– cap circumstància. Si declarar-se catalanoparlant no implica dir que hom no parla cap més llengua que la pròpia, definir-se com a castellanoparlant a Catalunya equival a dir-se monolingüe en la pràctica.

En aquest context, les persones que s'identifiquen amb les dues llengües o es declaren *bilingües* no són necessàriament bilingües familiars. Ben al contrari, la majoria dels bilingües d'identificació té el castellà com a llengua inicial i és aquesta la llengua que parla a casa seva. Les persones que es declaren bilingües fan ús del català sobretot fora de la llar, especialment en contextos amb certa formalitat. Les seves relacions més íntimes –notes privades, relacions amb els amics– són també les que mostren menys ús del català. De fet, fins i tot hi ha sectors quantitativament importants que, tot i declarar-se bilingües, pràcticament no fan servir el català mai, o només de manera molt secundària, en les seves relacions fora de la llar. Són *bilingües poc practicants*. Així, enmig d'aquest ball de noms en què bilingüe pot voler dir tantes coses, no és estrany que una part dels bilingües familiars prefereixi identificar-se com a catalanoparlants.

7.3. L'evolució dels usos lingüístics interpersonals

7.3.1. *Les perspectives d'estudi de l'evolució*

Així doncs, els ciutadans de Catalunya declaren fer un ús ampli, però no predominant, del català com a llengua oral interpersonal. Però com evoluciona, aquest ús? Avança o retrocedeix, el català? La pregunta resulta extremament difícil de respondre de manera global. Per fer-ho, hem suggerit dues perspectives:

(a) Una perspectiva *intergeneracional*, que mostra l'evolució dels usos d'una generació a una altra. Mitjançant aquesta perspectiva podem remuntar-nos pràcticament fins a la generació dels nascuts a començament de segle XX.

(b) Una perspectiva *diacrònica intrageneracional*, que indica els canvis experimentats per cada generació al llarg dels darrers vint-i-cinc anys.

7.3.2. L'evolució intergeneracional de l'ús del català: retrocés i difusió

La revisió de l'ús del català en general entre les persones nascudes abans de 1983 mostra dues tendències complementàries i contradictòries de retrocés i difusió:

(a) *Retrocés*: les dades analitzades mostren una davallada intergeneracional de l'ús del català com a llengua d'ús exclusiu i predominant des de les cohorts més grans fins a les generacions nascudes en la postguerra, i una nova caiguda a finals dels anys 60.

(b) *Difusió*: els usos monolingües del castellà retrocedeixen sistemàticament en favor de comportaments amb un ús ocasional o apreciable del català, però normalment força secundari.

Així doncs, i des d'una perspectiva intergeneracional, podem parlar simultàniament de *retrocés de l'ús del català* –en favor de més ús del castellà, és clar– i, alhora, de *difusió feble de l'ús del català* entre nous sectors, sobretot en situacions amb cert grau de formalitat, com ara la feina. Les dues tendències són fàcilment explicables en el marc del darrer segle d'història recent del país. El retrocés intergeneracional reflecteix tant les onades immigratòries –sobretot la de mitjan segle XX– com les diferències històriques d'índexs de fertilitat entre autòctons i nouvinguts (vegeu article Torres en aquest mateix volum). La difusió feble mostra l'impacte de la integració sociocultural de les generacions nascudes a partir de la postguerra, així com els resultats de les polítiques lingüístiques de difusió del català.

El problema se'ns planteja a l'hora de resseguir aquest retrocés general en les diferents situacions comunicatives analitzades, perquè els estudis no coincideixen pas. En termes generals, les generacions nascudes abans de la Guerra Civil tendeixen a obtenir uns resultats d'ús exclusiu o predominant del català significativament superiors als de la generació de la immediata postguerra. Ara bé, el comportament dels nats a partir de 1939 ja no es mostra tan coherent. Algunes fonts (CIS 1998) mostren el retrocés intergeneracional en l'ús del català, però d'altres (CIS 2001) indiquen no sols que no es produeix aquest retrocés, sinó que fins i tot podria haver-hi augments, per lleus que fossin. En qualsevol cas, l'anàlisi intergeneracional permet constatar que no tots els contextos semblen comportar-se de manera exactament igual. I cal recordar que l'anàlisi intergeneracional per situacions s'atura amb la generació de nascuts entre 1969 i 1978.

7.3.3. L'evolució de l'ús dins de cada cohort des de 1978

D'ençà de 1978 hi ha hagut un lleu augment en la pràctica del català dins de cada cohort. En altres paraules, la comparació dels resultats de començament de

tombant de segle amb els de 1978 permet constatar que els membres de cada cohort declaren ara més ús de català que cinc lustres enrere. Alguns usos semblen mantenir-se en termes bastants similars a l'any 1978, com ara l'ús a les botigues o l'ús en respondre al telèfon. D'altres usos semblen fins i tot augmentar, com ara en les relacions amb desconeguts, al banc o amb un policia municipal. L'ascens sembla innegable pel que fa als usos escrits privats i interpersonal. De nou, l'ús en contextos laborals, educatiu i sobretot amb amics resta difícil d'avaluar. De fet, les oscil·lacions entre grups d'edats diferents semblen ser menys abruptes ara que l'any 1978, i es detecten creixements –lents i irregulars, però no necessàriament anecdòtics– de l'ús a totes les generacions.

7.4. Panorama i evolució dels usos interpersonals: síntesi i contextualització

Recapitem, doncs. Al llarg del segle xx, la combinació dels esdeveniments polítics –postergacions i prohibicions– i dels canvis demogràfics –immigracions, natalitat diferencial, distribució territorial dels nouvinguts, etc.– viscuts a Catalunya han desplaçat el català de llengua d'ús absolutament hegemònic a una posició fins a cert punt secundària davant del castellà. Això és senzillament un fet històric que només val la pena d'esmentar per situar les coses en el seu just context i evitar determinats discursos negacionistes que pretenen fer veure que el castellà ha estat emprat a Catalunya de manera general des de temps pràcticament immemorials.

Com a conseqüència d'aquests esdeveniments, avui a Catalunya hi ha amplis sectors que usen el castellà com a llengua habitual per a les relacions interpersonals de fora de la llar. També hi ha amplis sectors que usen el català en els mateixos termes, per bé que en aquests sectors l'ús de la seva L2 –el castellà– sigui comparativament superior al del grup anterior. Entre tots dos grups hi ha un seguit de sectors d'intersecció lingüística que fan un ús ampli de les dues llengües.

Bona part de les dades analitzades suggereixen que el percentatge de persones instal·lades en el català com a llengua exclusiva i prioritària hauria anat baixant al llarg de tot el procés històric que ha conduït a la introducció del castellà a Catalunya. Ara bé, això no implica pas que el català hagi estat abandonat pels seus parlants, encara que aquests l'hagin combinat de manera creixent amb el castellà. De fet, tal com mostren les nostres dades, i confirmant així l'article de Joaquim Torres, el català ha mantingut un considerable poder d'atracció que ha desembocat en l'aparició d'un percentatge important de *neoparlants*. Aquest procés sembla haver-se produït especialment en àmbits de certa formalitat –botigues i feina– i s'esdevé sobretot en forma d'ús secundari –en molts casos simplement ocasional, en força altres fins i tot apreciable– del català, més que no pas com a llengua d'ús equivalent o prioritari. Fins i tot en alguns casos l'atracció cap al català ha assolit unes cotes més altes i ha arribat a modificar la identifica-

ció lingüística d'alguns segments de no-catalanoparlants inicials, que opten per declarar-se bilingües i adopten així com a pròpia una llengua que no havien adquirit a la llar d'origen. Es tracta però de sectors excessivament limitats per introduir modificacions de gran envergadura en les dinàmiques sociolingüístiques del país.

En altres mots, a diferència d'altres comunitats amb llengua minoritzada, els principatins han aconseguit fins ara que el català no entrés en una dinàmica recessiva inaturable. Existeix un dubte raonable entorn de si l'atracció de neoparlants parcials ha estat suficient per mantenir uns nivells d'ús similars als de 25 anys enrere. Però el que és de totes totes indubtable és que l'atracció cap al català no ha reeixit a contrarestar totalment les dinàmiques que li són desfavorables i n'amenacen la supervivència a mitjan termini. Dit d'una altra manera: els retrocessos del català durant el franquisme foren immensos, molt més del que ningú no va arribar a sospitar en el seu moment, i avui encara en veiem les conseqüències. No sabem si durant els darrers 25 anys el català ha retrocedit una mica o s'ha mantingut més o menys allà on era. Però el que queda fora de tot dubte és que l'ús interpersonal del català fora de la llar a Catalunya no ha conegut un avenç massiu en tots els fronts.

Podem posar aquestes dades en perspectiva de les polítiques lingüístiques de les dues darreres dècades. Els esforços de normalització del català i la voluntat de no segregat els ciutadans de Catalunya en dues comunitats lingüísticament estanques han permès difondre el coneixement i l'ús de la llengua pròpia del país entre els qui no la tenen com a llengua inicial. Tanmateix, la posició jurídica i política de domini del castellà –al capdavant, la llengua de l'Estat i l'única de coneixement obligatori a Catalunya– i les tendències demogràfiques han fet que el castellà s'infiltrés cada cop més en al vida dels qui abans vivien habitualment en català, bé sigui per la major interrelació cara a cara, per les relacions laborals o per totes dues causes alhora. Avui, la societat catalana encara nous reptes que posen més pressió a les fràgils capacitats d'integració lingüística del país. És hora, doncs, de plantejar modificacions de fons de les dinàmiques sociolingüístiques si hom vol que el català superi amb èxit el repte del segle XXI.

8. ALGUNES REFLEXIONS PER A LA RECERCA I PER A LA PROMOCIÓ DEL CATALÀ

8.1. De cara a la recerca futura

Esperem que els apartats anteriors hagin permès conèixer amb una mica més de precisió quina és la realitat dels usos lingüístics a Catalunya. El panorama que en deriva és complex, dinàmic i riquíssim des d'un punt de vista analític. Ara bé, aquest panorama té també alguns *forats* que el lector ja deu haver percebut i que no podem deixar d'apuntar.

En primer lloc, les dades analitzades només han estat explotades en funció de tres variables (llengua inicial, llengua d'identificació i edat), i encara de manera pràcticament independent. Seria imprescindible d'incorporar l'estudi del territori i el nivell socioprofessional, com a mínim, per tal d'obtenir una visió més completa de les dinàmiques sociolingüístiques a Catalunya.

En segon lloc, les nostres dades només fan referència a Catalunya. No hem disposat del temps ni de l'oportunitat d'estendre l'estudi a la resta de la comunitat lingüística. Fóra bo que aquest esforç es repetís com a mínim per a aquells territoris per als quals també disposem de dades del CIS, com són el País Valencià i les Illes, ja que bona part de les propostes d'anàlisi que hem suggerit aquí i de les nostres conclusions podrien plantejar-se de manera comparativa per a aquests territoris. Més difícil és l'anàlisi dels territoris en què disposem de menys informacions. En qualsevol cas, caldria avançar cap a plantejaments comuns de recerca que ens permetin tenir visions globals. En aquest sentit, potser caldria aprofitar les experiències realitzades en altres territoris com ara el País Basc.

En tercer lloc, la nostra anàlisi no ha pogut incloure els infants i els adolescents en l'estudi, per tal com la majoria d'estudis amb què hem treballat no els incorporaven a les seves mostres. Val a dir que aquests sectors són precisament els que més han experimentat l'avenç institucional del català. Caldria estudiar la manera que les recerques sociolingüístiques no deixessin de banda aquests sectors, tan crucials per al futur de la llengua. Ara com ara tenim menys informació d'aquests sectors que de la resta de la població.

En quart lloc, caldria eixamplar l'esforç realitzat i estudiar les vies d'incorporar a la valoració dels usos les dades provinents d'altres estudis que per raons diverses no han pogut ser considerats aquí. Molt especialment, fóra interessant de veure si les recerques sectorials o locals corroboren o invaliden les nostres afirmacions.

Finalment, cal plantejar molt seriosament la necessitat de superar les limitacions de les metodologies basades en dades declarades i fer per manera que es pugui analitzar l'ús lingüístic a partir de dades observades. L'exploració d'experiències tant locals com d'altres països pot servir-nos de guia per a aquest propòsit.

Aquest darrer punt apareix com a crucial per plantejar adequadament la promoció de l'ús del català en els usos interpersonal i privats. Hem vist al llarg d'aquest treball que algunes de les dades d'ús semblaven contaminades per cert optimisme, un optimisme que podria esvair-se mitjançant la simple comparació de les dades globals amb les dades desglossades. Doncs bé, no disposem d'eines objectives per descartar la possibilitat, raonable si més no, que les representacions dels usos que hem estudiat aquí continguin biaixos en relació amb els usos reals. En altres mots, tenim pocs arguments veritablement sòlids per descartar la hipòtesi que, darrere la coincidència entre enquestes realitzades l'any 1978 i l'any

2001, només hi hagi una coincidència de *representacions d'usos* que es va reproduint. I no seria impossible que darrere la coincidència de representacions hi hagués diversitat d'usos. Sense anar més lluny, ja hem vist que res no impedeix que els parlants avaluin com a *alt* un ús del català que en altres condicions podria considerar-se *mitjà* o fins i tot *baix* o *molt baix*. És una objecció ben plausible. Ara bé, com totes, aquesta objecció també s'ha de demostrar. I fins i tot aleshores haurem de treballar per entendre què ens diuen les representacions dels usos dels usos reals.

8.2. Algunes vies d'intervenció sobre els usos interpersonals

Les Jornades sobre Usos Interpersonals nasqueren d'una preocupació per entendre com funcionen els usos interpersonals i com s'hi podia intervenir, davant de la sospita que el català hi estava retrocedint. Hem vist que, per als segments de població analitzats, la situació és força més complexa que no sospitàvem, amb avenços, manteniments i retrocessos repartits de manera irregular. És en aquest context que podem avançar algunes línies de reflexió que tal vegada ajudaran a encarrilar adequadament el repte de la promoció de l'ús del català.

Aquestes reflexions tenen a veure amb la descripció de la realitat: ara com ara parla català sobretot qui té aquesta llengua com a llengua inicial única; els bilingües inicials la fan servir força menys, i els castellanoparlants inicials l'usen poc o gens. Tots ells tenen representacions de les llengües i del que són els seus propis comportaments que cal considerar si es vol actuar en defensa de la llengua pròpia del país.

8.2.1. Convé incidir en la seguretat dels catalanoparlants?

Hem vist que existeix la possibilitat que els catalanoparlants estiguin sobrevalorant el seu ús del català. Caldria explorar fins a quin punt aquesta sobrevaloració és certa, i si cal posar-la al descobert. Si fos així, la mateixa sobrevaloració ja seria un indicatiu de lleialtat lingüística que podria activar-se en favor d'un ús més consistent del català. Les dades mostren que hi ha segments importants dels catalanoparlants nadius que potser podrien mobilitzar-se activament en favor de la llengua si un discurs legitimador adequat els en fes veure la necessitat. Però en comptes d'aquest discurs, els catalanoparlants fa temps que només troben discursos culpabilitzadors de la promoció de la llengua i legitimadors de l'ús del castellà. Resulta difícil que en aquest context es desenvolupin activitats que facilitin l'adquisició del català als qui no en saben, molt especialment les noves immigracions. Així doncs, és imprescindible reconstruir uns discursos que legitimin la recuperació del català en el que, al capdavall, és la seva àrea tradicional.

No podem deixar d'esmentar que aquesta situació ha començat a canviar durant l'any 2002. Efectivament, les dades provinents de diversos estudis parcials sobre usos lingüístics, les múltiples tensions polítiques, l'assimilació dels reptes que representen les noves immigracions i una colla d'altres factors semblen haver desvetllat, finalment, el neguit per la situació de la llengua. Caldria aprofitar aquest desvetllament per replantejar i relançar el procés de recuperació de la llengua catalana. Seria absolutament indesitjable que se superés el discurs cofoista del «tot va bé» per abocar-nos en el catastrofista i desmobilitzador del «no hi ha res a fer». Perquè, objectivament, no només hi ha molt a fer: també és factible fer-ho.

8.2.2. Els usos institucionals i l'ús amb amics: «guanya un amic pel català»

Els anys 90 han estat a Catalunya els de la promoció dels usos institucionals, amb l'esperança que aquests acabarien incidint en els usos entre iguals. Cal continuar insistint en aquesta línia, perquè, tal com s'ha vist, castellanoparlants i bilingües tendeixen a fer més ús del català en situacions formals que no pas en contextos interactius entre iguals.

Però no podem renunciar a eixamplar l'ús del català com a eina d'interrelació entre iguals. Ara com ara, un dels usos més rellevants i alhora més confusos a tot l'estudi ha estat precisament l'ús amb amics. Sembla clar que aquesta mena de relacions, igual com l'ús a la llar, constitueixen un àmbit en què el català és menys present d'allò que seria desitjable per als bilingües, i que n'és quasi absent en el cas dels castellanoparlants. Es tracta d'una hipòtesi que, si es confirmés, seria molt preocupant.

Sembla que, en l'àmbit de relacions entre amics, el català estaria avui mancat de capacitat d'atracció: els castellanoparlants i fins i tot els bilingües no experimentarien la necessitat de parlar català per tenir relacions d'amistat, i els catalanoparlants, sobretot els més joves, se sentien en l'obligació de passar-se al castellà. Això estaria atribuït al català una falsa imatge d'institucionalització i d'artificialitat que l'erosionaria enormement: en poques paraules, hom té dret a demanar-se per què cal invertir esforços a aprendre el català, si els amics ja es passen al castellà. En aquest sentit, cal replantejar de quina manera els catalanoparlants, principals usuaris efectius de la llengua, poden convèncer-se que és en les relacions entre iguals, entre veïns, entre amics, entre col·legues, allà on ha de guanyar-se la batalla per la supervivència de l'idioma. Només que un segment significatiu dels catalanoparlants i els bilingües trenquessin la dinàmica de convergència automàtica cap al castellà amb un dels seus amics, els canvis en les xifres d'ús de la llengua ja serien perceptibles. Esperem que el nostre treball hagi pogut il·luminar una mica per tal que aquest canvi sigui possible.

8.2.3. *La conversió dels bilingües no practicants*

Bona part de les persones que es declaren *bilingües* no fan servir el català de manera activa, o només ho fan molt secundàriament. Es tracta d'un col·lectiu que viu en una contradicció important que podria explorar-se adequadament: majoritàriament es declaren bilingües per no ser confosos amb els castellano-parlants –amb una imatge social de monolingüisme– però alhora fan poc ús d'aquest bilingüisme. Es tracta d'un sector molt important per al futur del català. Caldria fer-los entendre que ells tenen una responsabilitat bàsica de cara a l'increment de l'ús de la llengua catalana, una llengua amb la qual ja se senten identificats, i que sense el seu ajut el català corre riscos més que seriosos.

8.2.4. *L'objectiu principal: l'atracció de neoparlants actius*

El principal repte per a la supervivència del català és ara com ara la incorporació activa de neoparlants actius. El català ha passat del (quasi)monolingüisme social d'ara fa cent anys a una situació d'inferioritat al seu propi territori que no li garanteix la supervivència futura. Si volem que la llengua catalana sobrevisqui, és absolutament prioritari incrementar el seu grau d'atracció com a llengua emprada activament, no tan sols com a llengua entesa, respectada o fins i tot estimada. Cal per tant estimular comportaments, actituds i discursos que encoratgin els no catalanoparlants a adoptar activament el català com a llengua de relació amb la societat que els acull. I això implica crear condicions d'acollida, d'adquisició i d'aprenentatge, sens dubte, però també generar condicions d'ús. És a dir, recursos econòmics i humans, però també entusiasme i convenciment. Altrament, en una societat oberta i cosmopolita com la nostra, que rep milers d'immigrants cada any, l'ús del català anirà esdevenint secundari fins que, o bé sigui considerat simplement superflu i per tant abandonat, o bé esdevingui la llengua íntima d'una minoria ètnica en un país que visqui habitualment en espanyol.

Codis dels estudis

CIS (1978): Rodríguez, J. (1979)

CIS (1993): Centro de Investigaciones Sociológicas (1994)

CIS (1998): Siguán (1999)

CIS (2001): Centro de Investigaciones Sociológicas (2001)

DYM (1997): DYM (1998a, b)

INUSCAT (1996): Aragay (1996)

Fabà *et al.* (2000): Fabà, Gálvez, Manrubia, Simó i Ubach (2000)

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ARAGAY, Josep Maria (1998): "INUSCAT 1996", dins *La parla de la gent (1994-1995-1996)*. Volum fotocopiati. Generalitat de Catalunya. Institut de Sociolingüística Catalana.
- CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS (1994): *Conocimiento y uso de las lenguas en España (Investigación sobre el conocimiento y uso de las lenguas cooficiales en las Comunidades Autónomas bilingües)*. Opiniones y actitudes. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS (2001): *Situación social y política de Cataluña. Estudio 2410*. Web del CIS.
- DYM (1998a): *Enquesta lingüística sobre l'ús oral del català entre la població de Catalunya major de 15 anys*. Informe resum. Volum fotocopiati. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- DYM (1998b): *Enquesta lingüística sobre l'ús oral del català entre la població de Catalunya major de 15 anys*. Taules. Volum fotocopiati. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- FABÀ, Albert; Olga Gàlvez; Joan Manrubia; Anna Simó; Noemí Ubach (2000): *Usos i actituds sobre la llengua catalana a Catalunya. Resultats de l'enquesta CRS 2000*. Volum fotocopiati.
- RODRÍGUEZ, J. (1979): "Estudios del CIS: desarrollo regional, democracias", *Revista española de investigaciones sociológicas* 6: pàg. 183-233.
- SIGUÁN SOLER, Miquel (1999): *Conocimiento y uso de las lenguas. Investigación sobre le conocimiento y uso de las lenguas cooficiales en las comunidades autónomas bilingües*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- SOCIETAT CATALANA DE COMUNICACIÓ (2002): *El català en els mitjans de comunicació. Situació i perspectives*. Barcelona: Societat Catalana de Comunicació.
- VILA I MORENO, F. Xavier; Mireia Galindo Solé; Carles de Rosselló i Peralta (2002): "Algunes consideracions sobre l'adequació del terme *llengua materna*", *Llengua i Ús* 24: pàg. 94-101.